

Ministerie van Defensie

Introductiebundel Ministerie van Defensie voor bewindspersonen

Geachte bewindspersonen,

Welkom bij het ministerie van Defensie. Een bijzonder moment om bij dit ministerie te gaan werken. In 2023 is de wereldwijde veiligheidssituatie verder verslechterd en dit benadrukt het belang van een soepel ministerie van Defensie en een slimme en sterke krijgsmacht, klaar voor hoofdtak 1. Dit introductiedossier is bedoeld als uw eerste kennismaking met de organisatie van het ministerie en de onderwerpen waar we aan werken. Deze nota bevat een korte feitelijke beschrijving van de actuele lopende dossiers waarmee u te maken zult krijgen. Het doel is u een helder en relatief beknopt overzicht te geven van dossiers die spelen of op kunnen gaan spelen. De komende weken zult u uitgebreid met de inhoud en werkwijzen binnen Defensie kennismaken.

We kijken uit naar onze samenwerking en wensen u een goede en geslaagde tijd toe als bewindspersoon van het ministerie van Defensie.

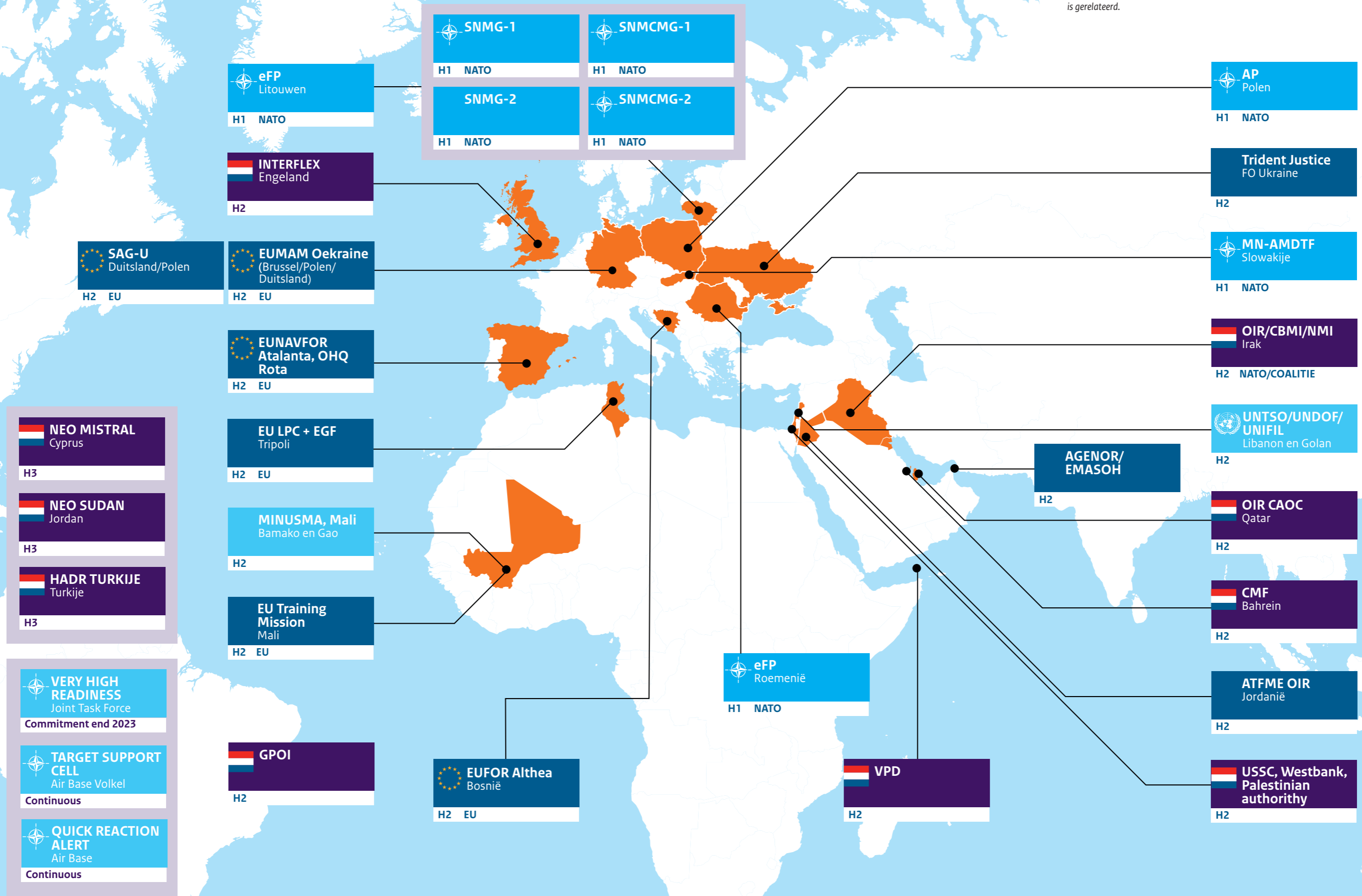
Namens alle collega's,

Maarten Schurink

Secretaris-generaal ministerie van Defensie

Nederlandse bijdrage aan missies en operaties in 2023

* In het overzicht wordt visueel gemaakt in welke landen en regio's Nederland in 2023 een bijdrage heeft geleverd ten behoeve van hoofdtak 1 en 2. Hierbij wordt per inzet duidelijk gemaakt of het NAVO, EU, coalitie, dan wel nationaal is gerelateerd.

Nationale inzet 2023

11x

EOD De EOD ruimt zo'n 2500 explosieven per jaar, grotendeels onontpofte WO2 munitie maar ook rukken ze uit voor geïmproviseerde explosieven en verdachte pakketjes. De hier getoonde inzetten zijn vooral standby inzetten bij belangrijke gelegenheden zoals staatsbezoeken en nationale feestdagen. Eenheid: Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EODD).

8x

UAS inzet (Unmanned Aerial Systems). Gevraagd door politie om in onderzoeken onopvallend verdachten en locaties in de gaten te houden met drones. Eenheid: JISTARC

10x

SEARCH Regelmatig roept de politie een Advanced Search Team (AST) van defensie in om panden te doorzoeken naar verborgen ruimtes, drugs, wapens of andere illegale goederen. Ook worden soms Combat Trackers ingezet voor het opsporen van vermiste personen. Eenheid: Advanced Search Teams horen bij de Pantsergenie eenheden. Combat Trackers zijn mariniers.

2x

DUIKER Duikteams brengen bewijslast en of stoffelijke overschotten boven water.

3x

DRONEDTECTIE Om drones op te sporen tijdens 'high profile' evenementen, beschikt de landmacht over dronedetectie-apparatuur. Eenheid: DGLC

1x

BAILEYBRUG De genie heeft een Baileybrug gebouwd in Westerveld ter versterking van een afgekeurde brug. Eenheid: 101 Constructieingeniebataljon.

7x

TRANSPORT Bij, bijvoorbeeld, boerendemonstraties ondersteunt defensie op overzoek de politie met trekker-oplegger combinaties om in beslag genomen tractoren te vervoeren. Eenheid: Bevoorrading en Transportcommando.

6x

BOORDETACHEMENT Het waterboordetachment slaat waterputten voor de brandweer in natuurgebieden zodat er voldoende bluswater beschikbaar is.

2x

EOV Electronische Oorlogvoering. Bij deze inzet brengt defensie het electro magnetisch spectrum in kaart van een bepaald gebied. Eenheid: JISTARC.

3x

CBRN (Chemisch Biologisch Radiologisch Nucleair): Als de politie op een verdacht pakketjes stuit waarbij mogelijk sprake is van 1 van deze vier elementen dan roepen ze de hulp in van de CBRN-Response Eenheid (RE).

1x

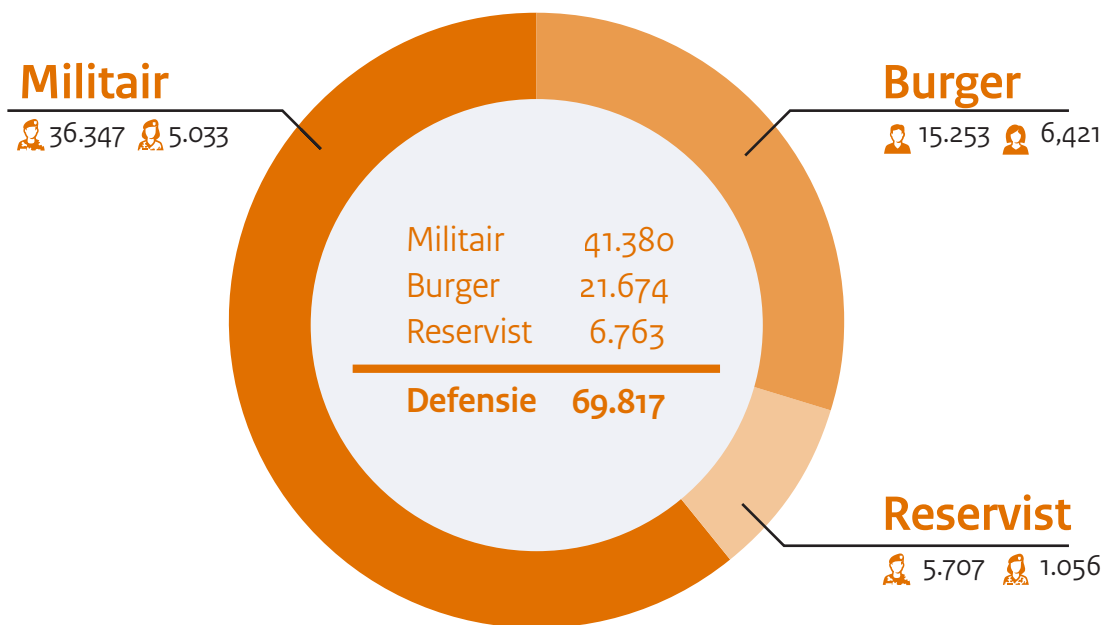
KOOI VAN FARADAY Voor een strafrechtelijk onderzoek werd een mobiele kantoorruimte met een kooi van Faraday geleverd aan de politie. Eenheid: OOCL

3x

HOST NATION SUPPORT Als een NAVO-land troepen wil verplaatsen door Nederland dan levert Defensie Host Nation Support. Met name de Verenigde Staten maken gebruik van Nederlandse havens. Defensie zorgt beveiliging en ondersteunt bij het transport.

Personeel Defensie (aantallen 01-09-2023)

Marine 11.289
 9.821 (Military) 1.715 (Reservist)

Militair 7.398
Burger 2.716
Reservist 1427

Landmacht 23.370
 21.225 (Military) 2.601 (Reservist)

Militair 16.266
Burger 3.514
Reservist 4.046

Luchtmacht 8.250
 7.012 (Military) 1.238 (Reservist)

Militair 6.403
Burger 1.092
Reservist 755

Marechaussee 7.658
 6.210 (Military) 1.693 (Reservist)

Militair 6.758
Burger 826
Reservist 319

Bestuursstaf
 3.456
 2.419 (Military) 1.037 (Reservist)

Militair 1.247
Burger 2.191
Reservist 18

**Defensie Ondersteunings-
 commando** 9.456
 6.314 (Military) 3.142 (Reservist)

Militair 2.574
Burger 6.699
Reservist 183

**Defensie Materieel
 Organisatie** 5.385
 4.298 (Military) 1.087 (Reservist)

Militair 734
Burger 4.636
Reservist 15

Overzicht militair materieel in de Defensiebegroting 2024 en het Defensiematerieelbegrotingsfonds 2024

Versterking ondersteuning gevechtseenheden in 2024

SOF: communicatiemiddelen, genie, medische ondersteuning, vuursteun, logistiek en gespecialiseerde helikoptercapaciteit

- Combat Support Ship
- Levering Containerwagons
- Levering VECTOR terreinvoertuigen
- Manticore 12kN voertuigen

Vergroten van voorraden in 2024

- Inzetvoorraad groeit richting geldende NAVO-normen

Leveringen inzetvoorraad munitie

- SPIKE long range anti-tank raketten
- Lichte schouderafvuurbare LAW anti-tank raketten
- 155mm artilleriegranaten en mortiermunitie
- Levering AMRAAM air-to-air raketten voor F-35

Nieuwe contracten met leveranciers in 2024

- Vervanging Medium Range Air Defence (MRAD) en Short Range Air Defence (SHORAD)
- Contract voor de Embraer C-390M als onderdeel van het project Vervanging tactisch luchttransport capaciteit

Nieuwe behoeftestelling 2024

- Gezamenlijke vervanging van de amfibische schepen (Landing Platform Docks) en patrouilleschepen (Oceangoing Patrol Vessels) door één scheepsklasse van naar verwachting zes schepen

- Precisiemunitie Korps Mariniers
- Maritieme onbemande systemen
- Anti Torpedo Torpedo

- Project voor een betere waarneming van activiteiten op de Noordzee, inclusief de zeebodem

- Nieuw project voor het luchtdomein om de zelfbeschermingscapaciteit van helikopters en transportvliegtuigen te verbeteren

Leveringen in 2024

- Voortzetting levering van DOKS interim gevechtsskleding en gevechtssuïtrusting

- NSM-raketten tegen oppervlaktedoelen op zee

- CBRN (chemische, biologische, radiologische en nucleaire) beschermende pakken en maskers

- Levering eerste AH-64E gevechtshelikopters (7 stuks)

- Ingebruikname raketartillerie (4 systemen)

- Multi Missie Radars

- De eerste gemodificeerde CV90 Infanteriegevechtsvoertuigen

- Levering 81mm mortieren voor Landmacht en Korps Mariniers

- Zes F-35 toestellen

- Tomahawk-precisiewapen vanaf een luchtverdedigings en commandofregat

- Langeafstandsbewapening F-35: Deep Strike en Anti-AzAD

- Future Littoral All-Terrain Mobility Band Vagn ter vervanging van de sneeuwvoertuigen van het Korps Mariniers

- Vervanging Close-in Weapon System

2024

Deel 1:

actuele dossiers

Inhoudsopgave

1.	Wet op de gereedstelling	9
2.	Missies en operaties	10
3.	Oekraïne	15
4.	Israël/ Gaza	18
5.	Nationale Veiligheid.....	21
6.	Defensie-uitgaven i.r.t. 2% Bruto Binnenlands Product.....	23
7.	NAVO-ontwikkelingen	25
8.	EU-ontwikkelingen	27
9.	Operationele gereedheid	29
10.	Defensie en de samenleving.....	31
11.	Arbeidsvoorwaarden	34
12.	Dienjaar Defensie.....	36
13.	HR-model en HR-vernieuwing.....	39
14.	Nieuwe pensioenregeling	41
15.	Reservisten	44
16.	Veteranen	46
17.	Diversiteit en inclusie (D&I)	49
18.	Veiligheid	53
19.	Klimaat(veiligheid)	55
20.	Internationale samenwerking (militair, materieel)	57
21.	Productie- en leveringszekerheid munitie en defensiematerieel	59
22.	Munitie	62
23.	Programma vervanging onderzeebootcapaciteit (VOZBT).....	65
24.	DS AI en autonome wapensystemen	68
25.	Digitale transformatie	71
26.	GrIT	74
27.	Vastgoed Defensie.....	76
28.	Ruimte voor Defensie.....	78
29.	Externe commissies	81
30.	Burgerslachtoffers	84

1. Wet op de gereedstelling

1.1 Aanleiding/inleiding

Door de Russische agressie tegen Oekraïne aan de grens van de Europese Unie is de geopolitieke situatie veranderd. Voor het eerst sinds lange tijd dreigen Nederland en de bondgenoten betrokken te raken bij een grootschalig conflict. Om hieraan weerstand te bieden stelt de krijgsmacht zich in verhoogde mate gereed voor hoofdtak 1: het beschermen van het eigen grondgebied en dat van de bondgenoten. Hierin wordt de krijgsmacht belemmerd door regelgeving die vooral gericht is op het functioneren van de krijgsmacht in vreedstijd. Om die reden wordt er gewerkt aan een wetsvoorstel voor een wet op de gereedstelling die kan voorzien in het wegnemen van deze knelpunten en de verhoogde gereedstelling van de krijgsmacht vereenvoudigd en versneld mogelijk maakt. Met dit wetsvoorstel wordt ook invulling gegeven aan de beoogde verhoging van de maatschappelijke weerbaarheid en een betere voorbereiding op verstoringen zoals in het Hoofdlijnenakkoord 2024 aangekondigd.

1.2 Kern

Om weerstand te bieden aan de toegenomen dreigingen en invulling te geven aan de benodigde verhoogde maatschappelijke weerbaarheid moeten er meer militaire eenheden opschalen naar een hogere gereedheidsfase en moeten zij in een grotere mate van samenhang klaar staan voor militaire inzet. Binnen de bestaande wet- en regelgeving is de krijgsmacht in staat een basisgereedheid op orde te brengen en te houden. Maar om voldoende ruimte en mogelijkheden te hebben om daarvoor effectief op te leiden, te trainen en te oefenen op land, ter zee en in de lucht, om meer militairen en materieel een plek te bieden en de cruciale rol van Nederland als doorvoerland voor Host Nation Support voor NAVO-materieel te waarborgen, heeft de krijgsmacht meer ruimte nodig. Daar hoort ook digitale ruimte bij.

De extra ruimtevraag voor de toekomstige basisgereedstelling heeft een plek in het Nationaal Programma Ruimte voor Defensie (Hoofdstuk 24 – p. 65). Voor de situatie van een grootschalig conflict of oorlog is er staatsnoodrecht of regelgeving voor buitengewone omstandigheden. Ingewikkelder is de fase tussen vrede (groen) en oorlog (rood); in deze 'oranje' fase zit een graduele ontwikkeling, waarin bijvoorbeeld afschrikking en (digitaal) gevecht hand in hand kunnen gaan. Daarvoor is een modern, eenduidig en samenhangend juridisch instrumentarium nodig dat het mogelijk maakt om juridische belemmeringen voor de krijgsmacht (tijdelijk) op te heffen, uiteraard voorzien van de nodige waarborgen en belangenafweging.

1.3 Ontwikkelingen

In de komende periode zal het wetgevingstraject worden ingezet en aan een concept wettekst met bijbehorende toelichting worden gewerkt, waarbij de wetgeving op de genoemde domeinen nader zal worden geanalyseerd en beoordeeld.

1.4 Betrokken

- Intern: DJZ, DGB/DMLVD, DGB/DBE, CDS/DAOG en DGB/HDP.
- Extern: NAVO wegens de verplichtingen waar Nederland aan moet kunnen voldoen – departementen, decentrale overheden (via koepels IPO en VNG) – bedrijven en burgers.

2. Missies en operaties

2.1 Aanleiding/inleiding

Missies en operaties vormen tezamen met het gereedstellingsproces het kloppende hart van de krijgsmacht en de rest van de Defensieorganisatie. Op blz. 3 zijn de Nederlandse bijdrage aan missies en operaties in 2023 uiteen gezet.

2.2 Inzet in het kader van de bescherming van het NAVO-verdragsgebied

Enhanced Forward Presence

Met het oog op de veranderde opstelling van Rusland heeft de NAVO militaire maatregelen genomen om geloofwaardige afschrikking te garanderen. Hieronder valt onder andere de vooruitgeschoven aanwezigheid (*Enhanced Forward Presence* (EFP)) van NAVO-strijdkrachten in een groot aantal landen langs de Oostflank van het NAVO-verdragsgebied. In deze landen zijn vanaf begin 2017 multinationale *battlegroups* aanwezig. Dit is een inzet ter bescherming van het NAVO-verdragsgebied, de eerste hoofdtaak van Defensie. De aanwezigheid van NAVO-militairen maakt duidelijk dat een schending van het NAVO-verdragsgebied leidt tot de onmiddellijke betrokkenheid van het gehele bondgenootschap. Dit mede ter geruststelling van bondgenoten in de regio.

In totaal omvatten de *battlegroups* in Litouwen, Estland, Letland, Polen, Bulgarije, Roemenië en Slowakije elk ca. 1000 militairen. Ze staan onder leiding van respectievelijk Duitsland, Canada, het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten Italië, Hongarije, Frankrijk en Tsjechië. Nederland levert sinds 2017 ongeveer 270 militairen aan de multinationale *battlegroup* in Rukla, Litouwen (mandaat is 350 militairen, waarvan 50 flexibel). De Nederlandse bijdrage bestaat uit een roterende compagnie, ondersteunende eenheden en stafmedewerkers.

De NAVO-militairen zijn op rotatiebasis (zesmaandelijkse wissel) aanwezig. De Nederlandse militairen worden voor rotaties van drie tot zes maanden ingezet. De NAVO-aanwezigheid blijft zo volledig binnen de kaders van de *NATO Russia Founding Act* uit 1997, waarin afspraken zijn gemaakt over de aanwezigheid van NAVO-strijdkrachten op het grondgebied van de voormalige Warschaupactlanden. De NAVO-eenheden zullen met elkaar en met de strijdkrachten van het ontvangende land oefenen. Deze oefeningen zijn bedoeld om de lokale bevolking gerust te stellen en een duidelijk signaal van bondgenootschappelijke solidariteit af te geven. Dit draagt bij tot de afschrikking van Rusland. Het ligt in de rede dat de bondgenoten de vooruitgeschoven aanwezigheid zullen handhaven zolang Rusland volhardt in de huidige opstelling. Het nationale mandaat van de EFP-inzet is in mei 2024 verlengd t/m 31 december 2026. Jaarlijks wordt de Kamer in mei geïnformeerd over de inzet als onderdeel van Verantwoordingsdag.

Overige bijdragen langs de NAVO-oostflank

Naast de Nederlandse bijdrage aan de *Enhanced Forward Presence* missies, levert Nederland ook bijdragen aan andere NAVO-activiteiten die gericht zijn op de afschrikking en verdediging van het NAVO-bondgenootschap. Deze activiteiten van de NAVO zijn gebaseerd op de strategische en tactische plannen van de NAVO. Afhankelijk van de behoefte van de NAVO, het leveren van een *fair share* bijdrage aan deze activiteiten en de operationele mogelijkheden beoordeelt Defensie deelname aan dergelijke activiteiten. Tot op heden nemen de Nederlandse bijdragen aan deze activiteiten verschillende vormen aan en kennen ze verschillende doorlooptijden. Voorbeelden zijn de Nederlandse inzet van de MQ-9 in Roemenië (actueel, tot medio 2025), de diverse bijdragen aan Air Policing/*enhanced vigilance activities*/Air Shielding-activiteiten in Bulgarije, Polen (beide afgerond) en Estland (verwacht december 2024 – maart 2025), maar ook de Nederlandse bijdragen aan de *Standing NATO Maritime Groups* (doorlopend).

2.3 Inzet in het kader van handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde

Strijd tegen ISIS en de brede veiligheidsinzet in Irak

Nederland levert sinds 2014 een militaire bijdrage aan de anti-ISIS coalitie. Hoewel ISIS territoriaal is verslagen, vormt het nog steeds een bedreiging voor de stabiliteit in de regio. Mede in dit kader bleef de noodzaak bestaan om te zorgen dat Irak door versterking van haar veiligheidssector weerstand kan bieden aan (een terugkeer van) ISIS en andere (terroristische) bedreigingen van de stabiliteit, en om Irak bij te staan in het succesvol aansturen van de veiligheidssector en deze toekomstbestendig in te richten met NAVO-criteria als uitgangspunt. Dit zijn dan ook de missiedoelstellingen van NMI. In de periode tot mei 2024 vond een verschuiving plaats van het zwaartepunt van de Nederlandse bijdrage in Irak, van *Operation Inherent Resolve* (OIR) naar NAVO Missie Irak (NMI). De veiligheidsinzet in Irak bestaat uit de volgende elementen.

- Militaire en civiele bijdrage aan de NAVO-missie Irak (NMI) om de Iraakse veiligheidsinstituties op institutioneel niveau te adviseren. Van 1 januari t/m 31 december 2024 levert Nederland een *Force Protection* compagnie van 145 militairen t.b.v. NMI. Ook levert Defensie maximaal twintig civiele en militaire adviseurs. Van mei 2024 tot mei 2025 levert Nederland de Force Commander met een staf van ongeveer vijftien personen. Ook levert Nederland in deze periode drie Chinookhelikopters en een helikopterdetachement van ongeveer 120 personen.
- Militaire bijdrage aan *Operation Inherent Resolve* (OIR) van de anti-ISIS coalitie in de vorm van SOF-trainers, militaire adviseurs en stafofficieren van 1 januari t/m 31 december 2024.
- Civiele bijdrage aan de EU Adviesmissie Irak (EUAM) t/m 31 juli 2025, gericht op het adviseren van Iraakse autoriteiten over het hervormen van de civiele aspecten van de Iraakse veiligheidssector.
- Militaire en civiele bijdrage aan (hervormingen in) de Koerdische Autonome Regio (KAR) t/m 31 juli 2025.

De algemene doelstelling van de Nederlandse bijdrage is om t.b.v. de internationale rechtsorde een wezenlijke bijdrage te leveren aan het verslaan van ISIS en het versterken van de Iraakse veiligheidssector. Binnen NMI is de bijdrage er primair op gericht (advies)werkzaamheden van de missies te ondersteunen. In dat kader is de inzet van de *Force Protection* en het helidetachment gericht op en het creëren en beschermen van cruciale randvoorwaarden (namelijk de veiligheid van de missie en de staf of het voorzien in transportcapaciteiten) om de missiedoelstellingen te kunnen behalen. Ook is het tonen van bondgenootschappelijke solidariteit middels *burden sharing* een belangrijke grond voor deelname.

De Nederlandse bijdragen met militairen en civiele experts maken deel uit van de geïntegreerde Nederlandse inzet, die gericht blijft op versterking van de veiligheid en stabiliteit van Irak, inclusief de KAR. Daarbij wordt onder de geïntegreerde benadering parallel ingezet op het ontwikkelings- en diplomatieke spoor.

EUFOR Althea

Sinds januari 2023 draagt Nederland met vier stafofficieren bij aan de EU-missie in Bosnië en Herzegovina, EUFOR Althea. In september 2023 werd deze bijdrage uitgebreid met een *Human Intelligence* (HUMINT)-team van maximaal tien personen en in oktober met een infanteriecompagnie van het Korps Mariniers (maximaal honderdvijftig militairen). Daarnaast werd het nationaal kader voor stafofficieren opgehoogd van vier naar maximaal zeven Nederlandse militairen.³ Het nationaal kader voor de infanteriecompagnie loopt tot oktober 2024. Het nationaal kader voor de stafofficieren en het HUMINT-team loopt tot en met 31 juli 2025. Stabiliteit op de Westelijke Balkan raakt rechtstreeks aan de veiligheidsbelangen van de Europese Unie. De stabiele maar fragiele situatie vraagt om een blijvende presentie van EUFOR Althea in Bosnië en Herzegovina. De Nederlandse strategische doelstelling ten aanzien van de Westelijke Balkan is het bijdragen aan de bevordering van politieke en sociale stabiliteit en vreedzame co-existentie in Bosnië en Herzegovina en de Westelijke Balkan. De Nederlandse bijdrage levert een waardevolle bijdrage aan de operatiedoelstellingen van EUFOR Althea en daarmee aan de bevordering van politieke en sociale stabiliteit in Bosnië en Herzegovina.

Operatie Aspides

De EU heeft op 19 februari 2024 een maritieme operatie gelanceerd, genaamd EU Naval Force (EUNAVFOR) Aspides. De EU neemt hiermee verantwoordelijkheid voor het beschermen van maritieme veiligheid en versterkt haar positie als veiligheidsspeler. De operatiedoelstelling van Operatie Aspides is het handhaven van vrijheid van doorvaart en bijdragen aan maritieme veiligheid. Operatie Aspides kan optreden in de gehele Rode Zee, de Golf van Aden en de Perzische Golf. Operatie Aspides heeft een defensief mandaat. Momenteel neemt het *Joint Support Ship* Zr.Ms. Karel Doorman deel aan operatie Aspides. Ook levert Nederland met twee stafofficieren en een politiek adviseur bij aan het operationeel hoofdkwartier in Larissa, Griekenland en is een stafofficier gestationeerd in het Maritime Security Centre Horn of Africa (MSCHoA).

Overige missiebijdragen

Missies in het Midden Oosten

De Nederlandse bijdragen in het Midden-Oosten vindt plaats in het kader van de bevordering van de internationale rechtsorde en is erop gericht om een bijdrage te leveren aan het de-escaleren en stabiliseren van de situatie in de regio, het voorkomen van een grootschalig conflict en het ondersteunen van de realisatie van een tweestatenoplossing binnen het Midden-Oosten vredesproces (MOVP). De Nederlandse inzet in missies sluit nauw aan bij de diplomatieke en OS-inspanningen van Nederland in het Midden-Oosten.

- Palestijnse Gebieden. De *United States Security Coordinator (USSC)* is gericht op de training van het leiderschap van de Palestijnse veiligheidseenheden. Nederland draagt hieraan bij op hoofdthema's als *Rule of Law, Human Rights, Gender* en *community policing*. Dat doet Nederland met vier militairen, twee civiel experts en een politiefunctionaris. Deze functies hebben bijgedragen aan de noodzakelijke meer civiele koers van de missie. Hoewel de missie een rol speelt in het voorbereiden van de Palestijnse Autoriteit op een toekomstige rol in het veiligheidsdomein in Gaza na het conflict, blijft het onzeker hoe de toekomstige veiligheidsarchitectuur in Gaza eruit zal zien.
- Israël/Syrië. De *United Nations Disengagement Observer Force (UNDOF)* ziet toe op de *area of separation* tussen Israël en Syrië, en heeft met UNIFIL een beschermingstaak voor UNTSO-personeel. Nederland heeft tot augustus 2023 met één liaisonofficier aan de UNDOF-missie bijgedragen.
- Israël/Syrië/Libanon. De *United Nations Truce Supervision Organization (UNTSO)* ziet toe op de bestandsafspraken tussen Israël en Syrië en Israël en Libanon. Nederland draagt hieraan bij met twaalf militairen, waaronder als *United Nations Military Observer* of stafofficier binnen de verschillende *Observer Groups* (Tiberias, Damascus, Libanon).
- Libanon. De *United Nations Interim Force in Lebanon (UNIFIL)* richt zich op monitoren en voorkomen van vijandelijkheden in het grensgebied tussen Israël en Libanon en het ondersteunen van de inzet van de *Lebanese Armed Forces (LAF)*. Nederland droeg van april 2023 tot april 2024 met één militair genderadviseur bij aan UNIFIL.

Missies in Afrika

- West Afrika: Het Global Peace Operations Initiative (GPOI) is een wereldwijd capaciteitsopbouwprogramma van de VS met een focus op het Afrikaanse continent. Nederland draagt sinds 2007 bij aan GPOI en is vaste partner van de VS in dit programma. Nederland levert met een detachement van vier tot zes mentoren / trainers van half juni tot half september 2024 een bijdrage aan het GPOI trainingsprogramma in Togo en levert met een detachement van vier tot zes mentoren / trainers van augustus tot oktober 2024 een bijdrage aan het GPOI trainingsprogramma in Tsjaad

Missies in de Golfregio

- Straat van Hormuz: *European-led Maritime Awareness in the Strait of Hormuz (EMASoH)*. Vier jaar geleden is de European-led Maritime Awareness in the Strait of Hormuz (EMASoH) opgericht, een

missie die zich richt op de versterking van de maritieme veiligheid in de Golfregio. Nederland draagt sinds de oprichting bij aan de missie, die bestaat uit een operationeel spoor (militaire middelen) en een diplomatiek spoor (het vergroten van draagvlak voor de missie en onderling vertrouwen in de regio). Momenteel worden stappen gezet om EMASoH te laten samengaan met Operatie Aspides in de Rode Zee gezien de Straat van Hormuz ook onderdeel van het operatiegebied van Operatie Aspides is. Vanaf begin december 2023 voert België, ondersteund door Nederland, een half jaar het commando over EMASoH. België levert tot en met 6 juni 2024 de commandant terwijl Nederland verantwoordelijk is voor diens plaatsvervanger. Daarom is de Nederlands bijdrage tijdelijk verhoogd van twee naar zeven militairen.

- Operatie Prosperity Guardian: De Verenigde Staten lanceerden in december 2023 Operatie Prosperity Guardian (OPG), een coalitie van landen gericht op het beschermen van vrije doorvaart in de Rode Zee en westelijke Golf van Aden. OPG is onderdeel van de Combined Maritime Forces (CMF) en heeft een defensief mandaat. Zr.Ms. Tromp heeft vanaf eind maart 2024 voor ongeveer 25 dagen deelgenomen aan OPG.
- VS-VK geleide missie tegen Houthi-systemen: De internationale gemeenschap, met inbegrip van Nederland, heeft de Houthi's meerdere keren opgeroepen tot het staken van de aanvallen op commerciële en marineschepen in de Rode Zee. In weerwil van deze oproepen zijn de Houthi's doorgegaan met aanvallen, onder meer op marineschepen van de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. In reactie daarop hebben de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk op basis van het recht op zelfverdediging, gewapend opgetreden tegen de militaire infrastructuur van de Houthi's. Samen met verschillende landen heeft Nederland deze actie politiek gesteund. Nederland heeft daarnaast niet-operationele militaire steun aan deze acties verleend.

Piraterijbestrijding

- Sinds 2009 is Nederland actief in EU-operatie Atalanta. Momenteel draagt Nederland bij met twee stafofficieren op het *Operational Headquarters* (OHQ) in Rota, Spanje, en één politiek adviseur.
- De primaire taak van Atalanta betreft piraterijbestrijding en bescherming van kwetsbare scheepvaart, waaronder noodhulptransporten van het *World Food Programme* (WFP) en bevoorradingschepen voor de missie van de Afrikaanse Unie (ATMIS). In maart 2022 is de VNVR-resolutie 2608 inzake anti-piraterij verlopen, waardoor Atalanta op dit moment zonder expliciete toestemming van de Somalische autoriteiten niet kan optreden in de territoriale wateren van Somalië. Wel kan door Atalanta worden opgetreden op open zee en waar nodig Somalië om toestemming vragen de territoriale wateren te mogen betreden. Sinds november 2023 zijn er sinds bijna een decennium weer piraterij-incidenten waarneembaar in de wateren van Somalië.

Vessel Protection Detachments (VPD's)

- Sinds maart 2011 worden Vessel Protection Detachments (VPD's) ingezet ter bescherming van Koninkrijk gevlagde koopvaardij schepen tegen de dreiging van piraten. Deze schepen leveren een belangrijke bijdrage aan de Nederlandse economie en welvaart. De inzet vindt in hoofdzaak plaats rond de Hoorn van Afrika. Een VPD-team bestaat standaard uit elf militairen inclusief een Algemeen Militair Verpleegkundige (AMV).
- In 2020 en 2021 is de Wet ter Bescherming Koopvaardij (WtBK) door respectievelijk de Tweede en Eerste Kamer aangenomen. Deze wet maakt het mogelijk dat ook gewapende particuliere maritieme beveiligers aan boord van Nederlandse koopvaardij schepen ingezet kunnen worden. Deze wet is op 2 februari 2022 in de Staatscourant verschenen, waarmee deze in werking is getreden. Vanaf juni 2022 hebben de eerste Private Maritime Security Companies (PMSC) een vergunning ontvangen. Tot dat moment waren de VPD's nog de enige legitieme mogelijkheid voor bewapende beveiliging van Koninkrijk gevlagde schepen. Voor schepen onder Curaçaose vlag blijven de VPD's de enige legitieme mogelijkheid. Vanaf 1 januari 2023 is de High Risk Area (HRA) in en rond de Golf van Aden afgeschaft. De HRA duidde internationaal het piraterijgevaarlijk gebied aan.

- In verband met een negatief doorvaart advies vanaf het zuidelijke deel van de Rode Zee door de Bab el Mandeb en de westelijke Golf van Aden, vanwege de aanvallen door de Houthi's, zijn vanaf 19 december 2023 geen VPD's meer uitgevoerd.

3. Oekraïne

Oekraïne

3.1 Aanleiding/inleiding

- De uitkomst van deze oorlog bepaalt in grote mate de toekomst van veiligheid en Defensie in Nederland en in Europa. Als Oekraïne verliest zal dat verregaande consequenties hebben voor onze eigen vrede, veiligheid en stabiliteit.
- Poetin zal geen genoegen nemen met Oekraïne. Meerdere redenen die hij opvoert om zijn invasie te legitimeren zijn toepasselijk op o.a. de Baltische staten. Rusland heeft inmiddels een enorme productiecapaciteit; er zijn voldoende militaire capaciteiten.
- De Russische dreiging vereist onmiddellijk meer investeringen, waarschijnlijk meer dan de huidige 2% uit het hoofdlijnenakkoord.
- Onvermogen om Oekraïne te laten overleven kan ernstige implicaties hebben voor de positie en reputatie van de NAVO en EU, inclusief destabilisatie en fragmentatie, en daarmee voor de geloofwaardige afschrikking van de NAVO.
- De mondiale veiligheid zal verder onder druk komen te staan. Een Oekraïens verlies zou de boodschap geven dat agressie loont, mogelijk met gevolgen in met name de Kaukasus, de Indo-Pacific, de Sahel en het Midden-Oosten. Verlies door Oekraïne zal leiden tot vluchtelingenstromen zonder precedent sinds de Tweede Wereldoorlog.
- Defensie is verantwoordelijk voor de coördinatie en uitvoering van de militaire steunverlening aan Oekraïne. Dit wordt intern Defensie gecoördineerd door de CDS *Task Force* Oekraïne. Deze *Task Force* zal binnenkort opgaan in de nieuwe Project Directie Oekraïne, waarin ook een innovatie-cel en de *Capability Coalitions* projectteams worden opgenomen.

3.2 Achtergrond

Op 24 februari 2022 startte Rusland een grootschalige invasie van Oekraïne, een escalatie van het Russisch-Oekraïens gewapend conflict in Oost-Oekraïne (2014). Dit conflict volgde op de gebeurtenissen als gevolg van de Maidan-revolutie, waaronder de annexatie door Rusland van de Krim, en steun aan paramilitaire separatisten in de oblasten Luhansk en Donetsk.

3.3 Kern

De situatie in Oekraïne ziet er zeer somber uit. Rusland houdt vast aan de operationele doelstellingen: het veroveren van de vier illegaal geannexeerde oblasten. Er moet rekening worden gehouden met een situatie waarin Rusland 'wint'. Dit betekent dat Nederland en Europa geconfronteerd worden met een aantal fundamentele strategische keuzes en dilemma's.

Het is nu meer dan ooit van belang om Oekraïne zo snel mogelijk te steunen in de zelfverdediging tegen de Russische invasie, door het leveren van militaire steun. Nederland heeft ruim €10 miljard aan steun gecommitteerd; deels bilateraal, deels als onderdeel van verschillende bilaterale initiatieven. Het merendeel moet nog geleverd worden, als gevolg van lange productie- en levertijden door de (mondiale) defensie-industrie.

Nederland draagt via verschillende internationale initiatieven bij aan het versterken van de Oekraïense krijgsmacht:

- EU: gezamenlijke financiering van militaire steun (via de *European Peace Facility* EPF), training (via de *EU Military Assistance Mission* EUMAM), gezamenlijke verwerving (via het Europees Defensieagentschap EDA en wederom het EPF).
- NAVO: gezamenlijke financiering van non-letale militaire steun (via het *Ukraine Comprehensive Assistance Package* UCAP).
- Multilateraal:
 - De *Ukraine Defence Contact Group* (UDCG) is een politiek militair samenwerkingsverband van meer dan 50 internationale partners, onder leiding van de VS. Het *International*

Donor Coordination Centre (IDCC) en de *Security Assistance Group Ukraine (SAG-U)* coördineren de militaire steun. Het doel is zo efficiënt mogelijk gebruik maken van beschikbare donaties en logistieke transportcapaciteit. Via de *UDCG Capability Coalitions* wordt de Oekraïense krijgsmacht van de toekomst vormgegeven:

UDCG Coalitie	(Co-)leads	Deelname	Observer
Air Force	NLD/DEN/VS		
Maritime Security	VK/NOO	NLD	
Integrated Air and Missile Defense	FRA/DUI	NLD	
IT	EST/LUX	NLD	
Drone	VK/LET	NLD	
Artillery	FRA/VS		NLD
Armored vehicles	POL/DUI		NLD
Demining	LIT		NLD

- Het Verenigd Koninkrijk heeft initiatieven op gebied van training (*Interflex*, *Interforge*), gezamenlijke aanschaf (*International Fund for Ukraine IFU*) en het *Air Defence Consortium* t.b.v. luchtverdedigingsmiddelen. Nederland draagt aan alle onderdelen bij.
- Duitsland leidt het *Immediate Action on Air Defense (IAAD)*-initiatief om op korte termijn luchtverdedigingsmiddelen aan Oekraïne te leveren. Nederland draagt €150 miljoen bij.
- Tsjechië en Estland leiden los van elkaar artillerie munitie-initiatieven. Nederland draagt €250 miljoen (TSJ) en €180 miljoen (EST) bij.

3.4 Ontwikkelingen

Ontwikkelingen rondom Oekraïne worden vooral geleid door de actualiteit. Maar een aantal zaken blijven terugkomen:

- Meerjarige financiering om grotere/langdurige orders te plaatsen en daarmee de productiecapaciteit indirect te versterken.
- Het Oekraïense vermogen om de oorlog voort te zetten:
 - Materieel (vooral munitie, luchtverdediging)
 - Effect van levering eigenmaterieel op de operationele gereedstelling van de NLD krijgsmacht.
 - Menskracht
 - Internationale solidariteit en verdeling van de lasten. Bijvoorbeeld, via het Estse voorstel om minimaal 0,25% van het BNP aan militaire steun voor Oekraïne te committeren.
- Op korte termijn maakt de NAVO plannen om een grotere rol gaan spelen in de internationale coördinatie van militaire steunverlening aan Oekraïne. Het IDCC en SAG-U moeten geleidelijk onder de NAVO-structuur gaan vallen.

3.5 Meer info/toelichting/visual

4. Israël/Gaza

4.1 Aanleiding/inleiding

- De terroristische aanval van Hamas op Israël op 7 oktober vormde de aanleiding voor een grootschalig conflict tussen Israël en Hamas.
- Dit conflict duurt inmiddels bijna negen maanden en heeft te veel onschuldige burgers het leven gekost. Bij de aanval van Hamas op 7 oktober vielen ongeveer 1200 doden en werden 200 mensen gegijzeld en het dodental in Gaza gaat volgens berichtgeving richting de 40.000.
- De humanitaire situatie in Gaza is catastrofaal en verslechtert met de dag.
- Het conflict heeft grote gevolgen voor de stabiliteit van de regio. De ontwikkelingen op de Westelijke Jordaanoever, op de grens tussen Israël en Libanon en in de Rode Zee zijn zeer zorgelijk. Ook de rol van Iran, al dan niet via proxies, blijft zeer zorgelijk.
- Voor Defensie hebben de ontwikkelingen onder meer geleid tot inzet van de krijgsmacht voor repatriëringen en ter voorbereiding op een mogelijk evacuatiescenario. Ook is de krijgsmacht ingezet voor het leveren van humanitaire hulp aan Gaza.
- Daarnaast heeft het conflict tussen Israël en Hamas geleid tot toenemende aandacht vanuit media en politiek voor de relaties die Defensie heeft met zowel Israël als de Palestijnse Autoriteit.

4.2 Kern

Naast de inzet in diverse missies in de regio is Defensie op verschillende sporen actief in het Midden-Oosten. Dit gebeurt in nauwe samenwerking met Buitenlandse Zaken en gevoed door onder meer het defensieattaché-netwerk in de regio. In interdepartementaal verband liggen vanuit Defensie de aandachtspunten doorgaans bij: de veiligheid en rol van de Nederlandse militairen op missie in de regio, het belang van een brede blik op de ontwikkelingen in de regio en het voorkomen van regionale escalatie, dialoog blijven voeren met verschillende partners in de regio en voorbereid zijn op verschillende escalatie- en mogelijke evacuatiescenario's. Ook de nationale spanningen als gevolg van het conflict raken Defensie en kunnen bijvoorbeeld leiden tot (aanvullende) inzet van de KMar. De brede Nederlandse inzet blijft gericht op het zo snel mogelijk bereiken van een staakt-het-vuren en onmiddellijke verbetering van de humanitaire situatie in Gaza. Ook wordt nagedacht over verschillende "day after" scenario's.

(Militaire) diplomatie en defensiesamenwerking

- Vanuit Defensie is de afgelopen periode geïnvesteerd in de relaties met verschillende actoren in de regio, waaronder Libanon, Egypte, Jordanië en de Palestijnse Autoriteit. Veiligheid in deze gebieden is van groot belang om verdere regionale escalatie te voorkomen en is randvoorwaardelijk voor de veiligheid van Israël. De inzet vanuit Defensie ter versterking van Libanese en Palestijnse veiligheidsactoren, via verschillende internationale missies in de regio, wordt dan ook door Israël gewaardeerd. Egypte is onder meer relevant vanwege de invloed op de grensovergang bij Rafah (het mogelijk maken van repatriëring van Nederlanders uit Gaza) en de strategische ligging. De relatie met Jordanië is relevant als stabiele factor in de regio en vanwege de belangrijke logistieke hub die het land vormt voor de ondersteuning van verschillende defensieoperaties in de regio. De operationele samenwerking met Jordanië bij de evacuatie uit Sudan en recent in de Jordaans geleide multinationale airdrop coalitie, heeft geleid tot een hechtere defensierelatie.
- Met Israël kent Nederland een langdurige defensierelatie voornamelijk op het gebied van materieel en kennisuitwisseling. Sinds 7 oktober vinden er vrijwel geen concrete samenwerkingsactiviteiten plaats. Wel blijft Defensie materieel aanschaffen bij de Israëlische defensie industrie, omdat dit van groot belang is voor de versterking van de krijgsmacht en er geen alternatieve partijen zijn die aan de eisen voldoen.
- Het Israëlische optreden in Gaza heeft de defensierelatie met Israël onder druk gezet. Zo is het niet duidelijk welke realistische *end-state* de Israëlische regering nastreeft met deze oorlog, zijn er te weinig stappen gezet om de humanitaire situatie te verbeteren en gaan de gevechten door, ook in Rafah wat voor de Nederlandse regering een rode lijn was. Hierdoor en door de uitspraken van het

Internationaal Gerechtshof kunnen vraagtekens geplaatst worden bij de mate waarin Israël nog als *like-minded* partner kan worden gezien. Defensie bespreekt dit ook met Israël en kent op verschillende niveaus een open dialoog met het land.

- Defensie heeft een MOU met zowel Israël als de Palestijnse Autoriteit. Deze MOU's vormen het beleidsmatige raamwerk voor mogelijke defensiesamenwerking, maar verplichten daar niet toe en zijn niet juridisch bindend.
- Het MOU met Israël is in 2021 getekend en stelt dat Nederland en Israël op jaarlijkse basis bekijken welke samenwerkingsactiviteiten zij dat jaar willen aangaan. In 2021 is ook de SOFA met Israël getekend, dit verdrag regelt de juridische status van militairen op Israëlisch grondgebied en andersom en is van belang voor de veiligheid van Nederlandse militairen wanneer zij op Israëlisch grondgebied aanwezig zijn. Deze SOFA is echter nog niet in werking getreden, omdat het verdrag nog geratificeerd moet worden in het Nederlandse parlement en de Israëlische Knesset.
- Het MOU met de Palestijnse Autoriteit bestaat sinds dit jaar met als doel de veiligheidssamenwerking met de Palestijnse Autoriteit te continueren en waar opportuun versterken.
- De urgentie voor het bestendigen en versterken van de samenwerking met de Palestijnse veiligheidssector is aanwezig, omdat 1) de veiligheidssituatie op de Westbank verslechtert, 2) een rol is voorzien voor de PA in Gaza na de oorlog en 3) de inzet en planvorming van gelijkgezinde partners toeneemt (o.a. via USSC, EUPOL COPPS, EUBAM Rafah).
- De samenwerking met de Palestijnse veiligheidssector past binnen het streven naar een duurzame oplossing en ook de Israëlische autoriteiten hebben hier positief op gereageerd, omdat het voor Israël cruciaal is de veiligheid en stabiliteit van de Westelijke Jordaanoever te bevorderen.

Humanitair

- De humanitaire situatie in Gaza is catastrofaal en verslechtert met de dag;
- Door hernieuwde gevechten is de humanitaire toegang sterk beperkt. De sluiting van de grensovergang bij Rafah, de aanhoudende problemen bij andere grensovergangen en de beperkte distributie van hulp binnen Gaza zijn zeer problematisch.
- Defensie heeft een zeer actieve rol gespeeld binnen de multinationale Airdrop coalitie onder leiding van Jordanië. In totaal heeft Nederland 10 airdrop operaties uitgevoerd in de periode van februari t/m april.
- Het verruimen en versnellen van toegang over land blijft de meest effectieve manier om op de benodigde schaal hulpgoederen aan Gaza te leveren. Het opschalen van veilige, onmiddellijke en ongehinderde humanitaire toegang over land vormt dan ook de primaire Nederlandse inzet.
- Gegeven de belemmeringen in de praktijk verkent Nederland samen met internationale partners daarnaast blijvend andere manieren waarop noodhulp Gaza kan bereiken, waaronder via de lucht en over zee. Uitgangspunt daarbij is dat primair gekeken wordt naar civiele middelen en secundair naar militaire middelen.

Evacuatiescenario's

- Defensie is voorbereid op verschillende evacuatiescenario's. Een grootschalige escalatie tussen Israël en Libanon laat zich moeilijk voorspellen, maar is niet ondenkbaar op korte termijn. De situatie wordt nauwlettend gemonitord.
- Eerder dit jaar heeft de Joint Taskforce op Cyprus de nodige voorbereidingen getroffen om snel in actie te kunnen komen. De Taskforce staat nu in Nederland met twee C-130's op stand-by en kan daardoor snel optreden indien nodig.

4.3 Recente ontwikkelingen

Het dossier wordt sterk bepaald door de actualiteit. De ontwikkelingen volgen zich snel op. Hier wordt wekelijks in de ministerraad en periodiek in de Nationale Veiligheidsraad bij stilgestaan. De interne politieke ontwikkelingen in Israël, toenemende instabiliteit op de Westelijke Jordaanoever, de verder oplopende spanningen tussen Israël en Hezbollah en de situatie in Gaza worden nauwlettend gevolgd.

Nederland heeft tijdens de Raad Buitenlandse Zaken van 27 mei jl. opgeroepen tot het bijeenroepen van de Associatieraad met Israël op korte termijn. De Hoge Vertegenwoordiger (HV) heeft daarop de Israëlische minister van Buitenlandse Zaken Katz uitgenodigd voor een Associatieraad en is in afwachting van zijn reactie. Nederland blijft de partijen oproepen tot een onmiddellijk staakt-het-vuren en zich te binden aan het Gaza Peace Plan zoals gepresenteerd door president Biden, dat moet leiden tot het vrijlaten van de gegijzelden en een drastische ongehinderde toename van humanitaire hulp aan Gaza in lijn met de op 10/06 aangenomen VNVR-resolutie 2735 en de eerdere Europese oproep namens alle lidstaten. Echter, steun door partijen aan het Gaza Peace Plan blijven dagkoersen, het is nog zeer de vraag of Israël en Hamas zich gaan binden.

5. Nationale Veiligheid

5.1 Aanleiding/inleiding

Spanningen en conflicten in de wereld hebben vaak gevolgen voor de nationale veiligheid. Zo zorgen oorlogen en conflicten vaak voor migratiestromen en soms onrust in de samenleving. De oorlog in Oekraïne heeft ons ervan bewust gemaakt dat een oorlog ook Nederland kan bereiken: hybride met desinformatie, bedreigingen en cyberaanvallen, maar ook is er een reële fysieke dreiging. Nederland dient zich hier breed op voor te bereiden op zowel de hybride als de fysieke dreigingen.

5.2 Kern

- Defensie voert reguliere nationale taken uit. Dit zijn dagelijkse werkzaamheden van o.a. KMar, Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EOD-D) en Quick Reaction Alert (QRA F-35's).
- Defensie levert militaire bijstand (handhaven openbare orde, bewaken en beveiligen) en ondersteuning (gevolgen natuurgeweld, opvang ontheemden) aan civiele autoriteiten. Dagelijks vindt inzet plaats zoals beveiligen rechtbank voor Marengo-proces, maar ook opvang ontheemden/asielzoekers op kazernes en inzet blusheli's bij bosbranden.
- Nederland moet zich voorbereiden op een mogelijk militair conflict waarbij Nederland direct betrokken raakt. Deze voorbereiding is een *whole of society* opgave, waarbij de hele samenleving betrokken is (of moet worden) (zie verder hoofdstuk 8 van deze bundel). De focus ligt momenteel op het vaststellen van het Landelijke Crisisplan Militaire Dreigingen en het inrichten van crisisstructuren.
- In de NVR wordt gesproken over het Landelijk Crisisplan Militaire Dreiging. Dit crisisplan heeft brede maatschappelijke gevolgen in NLD bij een 'art 5 scenario' (oorlogsdreiging). In de komende maanden krijgt het plan verder vorm. Defensie heeft een rol ten aanzien van het beschermen van vitale infrastructuur op de Noordzee, die zich richt op het monitoren en afschrikken van de dreiging.
- Defensie levert een bijdrage aan de doorvoer van NAVO-middelen door Nederland bij een conflict aan de oostflank van het bondgenootschappelijk gebied. Dit geldt voor zowel *Host Nation Support* (bewaken en beveiligen (lucht)havens en knooppunten), als voor *military mobility* (gestroomlijnde doorvoer-operatie).
- De taken van Defensie vindt niet alleen in Nederland plaats, maar ook in het Caribische deel van het Koninkrijk. Hier werken dagelijks circa 1.000 militairen en burgers aan het beschermen van ons grondgebied, handhaven van de internationale rechtsorde (bijv. *counter narcotics*) en het ondersteunen van civiele autoriteiten (bijv. gevolgen van orkanen en Kustwacht Caribisch Gebied).

5.3 Ontwikkelingen

- KMar realiseert momenteel de intensiveringen ten aanzien van Bewaken en Beveiligen. In samenwerking met NCTV, OM, politie en KMar wordt invulling gegeven aan de aanbevelingen van het OVV-rapport Bewaken en Beveiligen, onder andere door het oprichten van het KMar Contingent Binnenland.
- In 2025 vindt de NAVO Top in Nederland plaats. Deze top zal veel capaciteit vergen van Defensie: beleid, operationeel, logistiek en ceremonieel.
- KMar is belast met de grenspolitietoek: grensbewaking aan de buitengrenzen van het Schengengebied en mobiel toezicht veiligheid aan de binnengrenzen. Op dit taakveld worden intensiveringen verwacht. Daarnaast worden EU-verordeningen gerealiseerd als het digitaal toegang tot het Schengengebied (*Entry Exit System* - EES) en het EU-visum (*European Travel Information and Authorisation System* - ETIAS).
- Het Landelijk Crisisplan Militaire Dreigingen en het beschermen van de vitale infrastructuur op de Noordzee worden momenteel interdepartementaal uitgewerkt.
- Momenteel werkt JenV aan de modernisering van het staatsnoodrecht. Defensie beziet in dit kader een actualisering van de oorlogswet en overige crisiswetgeving.

- Defensie ondersteunt tijdelijk de opvang van ontheemden uit Oekraïne en asielzoekers op defensielocaties. Naast enkele locaties waar al enige jaren voor opvang wordt gezorgd (De Harskamp, Huis ter Heide), stelt Defensie ook enkele terreinen beschikbaar waar door COA tijdelijk paviljoens geplaatst kunnen worden.

5.4 Betrokken

- Beleidsmatig is dit dossier belegd bij DGB/DSK (nationale veiligheid, *whole of society*, vitale infrastructuur, crisisbesluitvorming), DGB/DIA (KMar-dossiers en Caribisch deel van het Koninkrijk) en DJZ. De uitvoering is belegd bij DAOG, DOPS Nationale operaties en *Host Nation Support* en bij de Operationele Commando's.
- Extern wordt samengewerkt met JenV (NCTV, DGM, DGP&V, OM, politie, IND/COA), BZK (DGKR), IenW (Noordzee en luchthavens). In het kader van de *whole of society* opgave wordt er met alle departementen samengewerkt.
- Binnen het Koninkrijk is Defensie in goed contact met de Landen en bijzondere gemeenten.

5.5 Facts & figures

- Dagelijks zijn er duizenden KMar militairen en burgers werkzaam in nationale taken: van Schiphol tot op de kazerne in Marnewaard, van Curaçao tot het beveiligen van bewindspersonen.
- Defensie heeft ruim twee duizend militairen 'onder de knop' staan om ingezet te worden ter ondersteuning aan het civiele gezag.
- De EOD ruimt dagelijks explosieven op land en op zee, vaak nog uit de Tweede Wereldoorlog.
- Het Commandement der Zeemacht in het Caribisch Gebied en de Kustwacht Carib onderscheppen jaarlijks meer dan 30.000 kilo drugs in de strijd tegen de georganiseerde criminaliteit.
- Defensie doet aan beeldopbouw op zee en begeleidt regelmatig niet-NAVO eenheden door de Nederlandse EEZ, wanneer die mogelijk een dreiging vormen voor de vitale infrastructuur op zee.

6. Defensie-uitgaven i.r.t. 2% Bruto Binnenlands Product

6.1 Aanleiding/inleiding

Door de Russische invasie van Oekraïne op 24 februari 2022 en de bredere Russische agressiviteit is de noodzaak tot het verhogen van de defensiebudgetten binnen de NAVO groot. Verhoogde defensie-uitgaven zijn noodzakelijk om de krijgsmachten van NAVO-bondgenoten te versterken met de benodigde capaciteiten.

6.2 Achtergrond

Het minimum van 2% van het BBP is geen willekeurig percentage. De NAVO heeft in 2014 berekend dat dit percentage minimaal noodzakelijk is voor bondgenoten om invulling te geven aan de huidige capaciteitsvereisten uit het NATO *Defence Planning Process* (NDPP).

6.3 Kern

Na de inval van Rusland in de Krim in 2014 committeerden NAVO-bondgenoten zich voor het eerst aan een verplichting op hun defensie-uitgaven. De *Defence Investment Pledge* (DIP) van de NAVO-Top in Wales in 2014 luidde: in tien jaar tijd toegroeien naar defensie-uitgaven van 2% van het BBP (Bruto Binnenlands Product), waarvan minimaal 20% aan investeringen moet worden besteed.

Tijdens de NAVO-Top in Vilnius in 2023 is een nieuwe DIP afgesproken, die de sterk verslechterde veiligheidssituatie sinds de oorlog in Oekraïne reflecteert. Met de nieuwe DIP is afgesproken om structureel, minimaal 2% van het BBP aan defensie te besteden, waarvan minimaal 20% aan investeringen. Ook werd erkend dat veel bondgenoten meer dan 2% moeten besteden om de effecten van eerdere bezuinigingen tegen te gaan.

De DIP wordt gezien als een meetbaar en zichtbaar symbool van hoe serieus een bondgenoot zijn defensieverplichtingen onder de NAVO neemt. De NAVO vraagt bondgenoten jaarlijks aan het einde van het kalenderjaar om de stand van zaken op hun defensie-uitgaven te rapporteren aan de NAVO. De NAVO bundelt alle rapportages van bondgenoten in een gezamenlijk '*burden sharing*' rapport. Voorafgaand aan een NAVO-Top kan de NAVO om een tussentijdse update vragen aan bondgenoten.

De definitie van defensie-uitgaven is vastgelegd in een NAVO-aanwijzing. Daarin staat dat de uitgaven binnen het DIP ten goede moeten komen aan de versterking van de krijgsmacht en bijbehorende inzet. De NAVO telt de uitgaven voor de steun aan Oekraïne conform de NAVO-aanwijzing niet mee in de 2%. De enige uitzondering zijn de uitgaven van NAVO-bondgenoten aan trainingen voor Oekraïense militairen. Deze vallen onder '*Contributions*' in het kader van de derde kerntaak van de NAVO: '*Cooperative Security*'.

6.4 Ontwikkelingen

In aanloop naar de NAVO-Top in Washington op 9-11 juli 2024 is een nieuw '*burden sharing*' rapport uitgekomen. Daarin komt Nederland in 2024 uit op 2,05% van het BBP. Naast Nederland komen 22 bondgenoten uit op 2% of hoger. Het Nederlandse percentage dat de NAVO rapporteert, wijkt af van de percentages uit de Voorjaarsnota 2024. Op basis van de Voorjaarsnota 2024 haalt Nederland in 2024 1,84% en in 2026 2% van het BBP.

Deze verschillen ontstaan doordat de NAVO een andere berekeningswijze hanteert dan Nederland voor het bepalen van de percentages. De NAVO rekent de cijfers die Nederland aanlevert terug naar prijspeil 2015, en hanteert daarbij een andere correctie voor de teller dan voor de noemer. Hiermee ontstaat een andere uitkomst dan wanneer het in de begroting gerapporteerde Nederlandse defensiebudget door het Nederlandse BBP wordt gedeeld. In het najaar van 2024 wordt het door de NAVO gebruikte prijspeil aangepast naar 2020. Het is nog onduidelijk wat dit gaat doen met de percentages.

Op basis van recente ramingen heeft het kabinet voor de Voorjaarsnota 2024 besloten om de defensie-investeringen in een ritme te plaatsen dat beter aansluit bij het moment waarop Defensie deze middelen verwacht uit te kunnen geven. De toegenomen geopolitieke onrust leidt tot spanning in de mondiale defensiemarkt. Dit, in combinatie met krapte op de arbeidsmarkt, zorgt dat het tempo van de geplande investeringen van Defensie onder druk staat. De geplande investeringsmiddelen blijven door deze kasschuif beschikbaar voor Defensie en kunnen op een zo ambitieus mogelijk tempo worden voortgezet. Hiermee zijn de middelen in een ambitieus, doch realistischer pad begroot.

Om invulling te kunnen geven aan de nieuwe militaire plannen van de NAVO voor de versterking van de bondgenootschappelijke afschrikking en verdediging en aan de nieuwe NAVO-capaciteitsdoelstellingen die daaruit voortvloeien, is de inschatting dat bondgenoten eerder 3% van het BBP moeten uitgeven dan 2%. Met de verkiezingen in de VS in het vooruitzicht en de aanhoudende oorlog in Oekraïne wordt de druk voor bondgenoten om aan de 2% te voldoen, alleen maar groter.

Met het Hoofdlijnenakkoord 2024-2029 is er duidelijkheid gekomen over de toename van het Defensiebudget tot 2% van het BBP. Om deze financiën zo spoedig mogelijk op de begroting bij te schrijven wordt op dit moment gewerkt aan Bestedingsplan 2%. Deze zal na uw aantreden aan u worden aangeboden ter besluitvorming. Dit Bestedingsplan zal gebruikt worden voor de communicatie met het Ministerie van financiën/IRF en vormt belangrijke input voor de Defensienota 2024.

6.5 Betrokken

Het dossier 2% is belegd bij HDFC, DGB/DIA en DGB/DSK. Voor wat betreft het Bestedingsplan ligt dit bij zowel CDS (DPLAN/DAOG), als HDFC en DGB (DOBP en DSK). Daarnaast wordt interdepartementaal afgestemd met FIN en BZ.

6.6 Facts & figures

Op basis van de Voorjaarsnota 2024 behaalt NLD in 2026 de 2% van het BBP:

	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Defensie-uitgaven	1,84%	1,85%	2,00%	1,87%	1,85%	1,79%

7. NAVO-ontwikkelingen

7.1 Aanleiding/inleiding

De NAVO is de hoeksteen van het Nederlands veiligheidsbeleid en de Russische invasie van de Krim in 2014 en van heel Oekraïne in 2022 heeft het belang van collectieve verdediging en de noodzaak van afschrikking en verdediging als kerntaak van de NAVO een impuls gegeven. Dit heeft geleid tot een groot aantal cruciale besluiten door de NAVO en haar bondgenoten om de afschrikking en verdediging van het bondgenootschap te versterken. Momenteel wordt aan de implementatie (en nadere uitwerking indien van toepassing) van deze plannen en besluiten gewerkt.

7.2 Kern

In 2022 heeft de NAVO een nieuw Strategisch Concept aangenomen. Het vorige was reeds tien jaar oud. Het nieuwe Strategisch Concept schetst onder andere de verslechterde veiligheidssituatie waarmee de NAVO geconfronteerd wordt en herbevestigt de drie kerntaken van de NAVO: afschrikking en verdediging, crisispreventie en –management, en coöperatieve veiligheid. Daarbij benadrukt het Strategisch Concept dat de bondgenootschappelijke afschrikking en verdediging moet versterken, als fundament van Artikel 5.

Voor de versterking van de afschrikking en verdediging van het bondgenootschap zijn diverse nieuwe plannen en besluiten genomen. De belangrijkste/politiek meest gevoelige plannen en besluiten op dit moment zijn:

- De implementatie van het nieuwe strategische concept voor afschrikking en verdediging: het *Concept voor Deterrence and Defence of the Euro-Atlantic Area* (DDA) en de onderliggende planfamilie (*Family of Plans, FoP*). Zie voor overzicht van deze planfamilie hoofdstuk 5.7. De basis van deze plannen is gebaseerd op de strategische onderkenning van de NAVO dat Rusland en *Terrorist Groups* de voornaamste dreiging zijn voor het bondgenootschap (China wordt gezien als uitdaging) en de verschuiving van taken van de NAVO, waarbij nu meer nadruk wordt gelegd op afschrikking en verdediging van het NAVO-verdragsgebied in plaats van *out-of-area* missies ten behoeve van internationale rechtsorde en stabiliteit. Het gros van het DDA en de onderliggende FoP moet per 1 januari 2025 in werking treden.
- De consequenties voor de capaciteitsdoelstellingen voor de bondgenoten op basis van het DDA, die worden vastgesteld via het reguliere *NATO Defence Planning Process* (NDPP). Om het nieuwe strategische concept voor afschrikking en verdediging uitvoerbaar te kunnen maken, zijn niet alleen capaciteiten op korte termijn nodig, maar ook investeringen in capaciteiten voor de langere termijn. Het NDPP ziet hierop toe en heeft een horizon van 19 jaar. N.a.v. de Russische agressie in 2022 is echter besloten om het NDPP process beter aan te laten sluiten bij de behoeften op korte termijn (en dus het DDA).
- Met betrekking tot de implementatie van de *Defence Investment Pledge* (DIP), zie ook Hoofdstuk 4 over de Defensie-uitgaven en de 2%-NAVO norm.
- De NAVO neemt alle benodigde stappen om te zorgen dat de nucleaire afschrikking van de NAVO effectief, geloofwaardig en veilig blijft. Met de kernwapentaak draagt Nederland bij aan de bondgenootschappelijke nucleaire afschrikking. Per 1 juni 2024 is de Nederlandse kernwapentaak overgegaan van de F-16 naar de F-35. Nederland is de eerste Europese NAVO-bondgenoot met een kernwapentaak dat deze transitie heeft gemaakt.

7.3 Ontwikkelingen

- M.b.t. DDA zijn de meest prangende onderwerpen op dit moment de vulling van het *NATO New Force Model* (NFM), een plan waarin de specifieke eenheden van diverse bondgenoten worden aangewezen voor specifieke taken in het DDA, en het *Command and Control* (C2)-plan, waarin de *command and control* structuur t.b.v. de aansturing van de eenheden in de plannen wordt beschreven. Voor het NFM geldt dat op basis van de huidige aangeboden eenheden door bondgenoten voor deze plannen er een groot risico blijft bestaan in de uitvoering van de plannen.

Hoog risico, betekent meer slachtoffers, zowel militair als civiel, wanneer het aankomt op een conflict.

- M.b.t. het NDPP speelt op dit moment dat de NAVO enerzijds beziet hoe de bondgenoten voldoen aan de aan hen gestelde capaciteitsdoelstellingen (waaraan NLD niet volledig voldoet) en anderzijds dat door de nieuwe DDA plannen er wordt verwacht dat deze capaciteitsdoelstellingen enorm zullen verhogen. In het komende jaar zal hier meer helderheid over komen.

NAVO top 2024

9-11 juli 2024 vindt de NAVO-top plaats in Washington. De NAVO-regeringsleiders, ministers van Defensie en ministers van Buitenlandse Zaken zullen tijdens deze top stilstaan bij de essentiële rol die de NAVO al 75 jaar lang vervult als hoeksteen van de veiligheid in het Euro-Atlantisch gebied. Tegelijkertijd vindt de top plaats op een moment waarop een agressief Rusland een voortdurende bedreiging vormt, waardoor de veiligheid en stabiliteit van Europa niet langer vanzelfsprekend zijn. De top zal daarom opnieuw grotendeels in het teken staan van de voortdurende Russische oorlog van agressie tegen Oekraïne en de noodzaak om Oekraïne te blijven steunen, voor zo lang als dat nodig is. Ook de afschrikking en verdediging van het NAVO-bondgenootschappelijk gebied, de voortgang die gemaakt is bij het bereiken van de *Defence Investment Pledge*, en het opschalen van de defensie-industrie zullen worden besproken.

Organisatie NAVO top 2025

Tijdens de NAVO-top in Vilnius op 11 en 12 juli 2023 is de organisatie van de NAVO-top in 2025 aan Nederland toegekend. Het is voor het eerst sinds de oprichting van de NAVO in 1949 dat Nederland een NAVO-top organiseert.

Een NAVO-top is van de buitencategorie in alle opzichten. Met deelname van circa 45 staatshoofden en regeringsleiders, 90 ministers, 6000 delegatieleden en 2000 journalisten wordt deze top een van de grootste conferenties ooit in Nederland.

De organisatie van de top in Nederland vraagt om een gezamenlijke inspanning van departementen, diensten, gemeenten en instellingen. Er is een Rijksbrede organisatie opgericht aan de hand van vier pijlers: inhoud, communicatie, logistiek en veiligheid. Om politieke sturing in het voorbereidingsproces ten aanzien van organisatorische, communicatie en veiligheids-gerelateerde onderwerpen te borgen, is een Ministeriele Commissie NAVO-top 2025 ingesteld. De minister van Defensie is vaste deelnemer in dit overleg.

BZ is hoofdverantwoordelijke voor de organisatie van de NAVO-top. Defensie is nauw aangesloten bij alle pijlers binnen de Rijksbrede organisatiestructuur. Binnen defensie is een projectorganisatie NAVO top 2025 opgericht. Vooral op het gebied van veiligheid, logistiek en ceremonieën zal er veel capaciteit vanuit Defensie gevraagd worden tijdens de top.

Nieuwe SG NAVO

Ergens dit jaar vertrekt de huidige Secretaris-Generaal van de NAVO, Jens Stoltenberg. Met zijn opvolger moet unaniem worden ingestemd.

7.4 Betrokken

Er zijn diverse organisatieonderdelen betrokken en verantwoordelijk op bovenstaande dossiers. Dit is afhankelijk van het onderwerp. Bij DGB gaat het primair om DIA en DOBP. Vanuit de Defensiestaf hebben alle directies te maken met NAVO-processen en -ontwikkelingen. Daarnaast zijn o.a. de Defensie-onderdelen, Ministerie van Buitenlandse Zaken, Ministerie van Financiën, de permanente vertegenwoordiging van NLD voor de NAVO in Brussel, NAVO en EU betrokken. Voor de organisatie van de NAVO top 2025 in Nederland is binnen Defensie een projectorganisatie opgericht.

8. EU-ontwikkelingen

8.1 Aanleiding/inleiding

De EU speelt naast de NAVO ook een steeds actievare en aanvullende rol op defensiegebied. U krijgt daarmee met name te maken via uw deelname aan de Raad Buitenlandse Zaken in samenstelling van Defensie ministers. Op 29-30 augustus a.s. vindt een informele RBZ Defensie plaats in Boedapest en half november vindt de reguliere RBZ Defensie in Brussel plaats. Deze Raden worden voorafgegaan door een Commissiedebat of Schriftelijk Overleg met de Kamer.

8.2 Kern

De belangrijkste EU-dossiers die nu spelen:

- Militaire steun aan Oekraïne: Via de Europese Vredesfaciliteit kunnen lidstaten leveringen van wapens en munitie aan Oekraïne deels vergoed krijgen. Sinds begin 2024 is daarvoor binnen de EPF een speciale Ukraine Assistance Fund (5 mld euro in 2024) voor ingesteld. Nederland maakt daar ook gebruik van. Recent is ook besloten om 3 mld euro van opbrengsten van bevroren Russische tegoeden hiervoor in te zetten.
- Militair trainingsmissie Oekraïne: Vrijwel alle lidstaten, incl. NL, doen mee aan de militaire EU trainingsmissie EUMAM waarmee tot nu toe circa 50.000 Oekraïense militairen zijn getraind.
- Europese defensie industrie: In 2024 is vanuit het nieuwe EU-instrument ASAP door de Commissie ca 500 mln euro aan subsidies versterkt aan tientallen Europese munitiebedrijven met als doel hun productiecapaciteit op te schalen.
- Gezamenlijke aanschaf lidstaten: In de loop van 2024 zal de Commissie vanuit het nieuwe instrument EDIRPA ca 300 mln aan subsidies worden verstrekt aan groepen van lidstaten die gezamenlijk munitie en wapensystemen aanschaffen: hiermee wordt standaardisatie bevorderd en kunnen er grotere bestellingen bij de defensie-industrie worden geplaatst.
- European Defence Investment Programme: Op dit moment wordt binnen de Raad onderhandeld over het voorstel van de Commissie voor EDIP, dat een opvolger wordt van de net genoemde korte termijn instrumenten ASAP en EDIRPA. Hiervoor is tot eind 2027 1,5 mld euro beschikbaar.
- EU Missies en operaties: De EU kent verschillende militaire en civiele EU missies en operaties. NL neemt deel aan de al genoemde EUMAM Oekraïne en aan EUFOR Althea in Bosnië Herzegovina, en de maritieme missie ASPIDES op de Rode Zee. Daarnaast kent de EU bv EU trainingsmissies in de Centraal Afrikaanse Republiek, Somalië en Mozambique.
- *Rapid Deployment Capacity*: In 2025 wordt voor het eerst de RDC operationeel beschikbaar. Het gaat om een militaire capaciteit van ca 5000 militairen die voor een jaar standby staat en ingezet kan worden voor verschillende inzetscenario's (evacuatie, stabilisatie, etc.) indien de Raad daartoe besluit. Duitsland heeft in 2025 de leiding over de RDC, waar ook NL een bijdrage aan levert.

8.3 Ontwikkelingen

Op alle genoemde dossiers zal de discussie in EU-verband de komende tijd worden voortgezet. De discussie hierover wordt behalve in de RBZ defensie ook in de RBZ BZ en op de Europese Raad (regeringsleiders) gevoerd.

Tijdens de ER van 27-28 juni zal gesproken worden over verschillende financieringsopties voor het versterken van de Europese defensie industrie. Sommige lidstaten (FRA, EST, BEL, etc) pleiten voor de inzet van eurobonds. DUI en NL zijn daar tegen. NL is wel voor een grotere rol voor de Europese Investeringsbank (EIB) op defensiegebied.

8.4 Betrokken

De beleidscoördinatie binnen Defensie op deze EU-dossiers ligt bij de Directie Internationale Aangelegenheden (DIA). Dit in nauwe samenwerking met andere directies waaronder IMS, DOBP,

COMMIT, DMLVD, DOPS, DAOG, etc., alsook met BZ, PVEU, FIN en EZK. DIA onderhoudt ook contact met counterparts bij de EU en in de belangrijkste hoofdsteden.

9. Operationele gereedheid

9.1 Aanleiding/inleiding

De geopolitieke veiligheidssituatie is ingrijpend veranderd door de inval van Rusland in Oekraïne. De uitkomst is nog ongewis, maar het is essentieel dat Oekraïne wint. Daarom moeten we onze steun, in samenwerking met onze internationale partners, onverminderd volhouden. De hoogste prioriteit is de steun aan Oekraïne, al heeft dat effect op de operationele gereedheid en inzetbaarheid, ons eigen herstel en onze doorontwikkeling.

Generiek gereedstellen voor hoofdtak 1 vraagt de grootste personele en materiële bijdrage, en behelst het meest veeleisende oefentraject. Met name de personele vullingsgraad in het operationele en materieellogistieke domein hebben beperkingen. Voor zowel hoofdtak 2 als 3 wordt grotendeels voldaan aan de opdrachten. Ook hier is de personele gereedheid de grootste beperking. Hoewel het absolute aantal militairen een positieve trend vertoont, wordt de vullingsgraad door de groei van de organisatie nog niet groter.

9.2 Achtergrond

Het gereedstellen van eenheden voor inzet omvat drie nauw verbonden activiteiten: (1) personele gereedstelling, (2) materiële gereedstelling en (3) geoefendheid. In de Aanwijzing Gereedstelling Defensie (AGDEF) krijgen alle operationele eenheden van de krijgsmacht de opdracht om zich generiek of specifiek gereed te stellen. De commandanten van de operationele commando's zijn verantwoordelijk voor het gereedstellen van hun eenheden. Defensie rapporteert jaarlijks de stand van zaken op verantwoordingsdag.

NAVO-plannen worden middels het New Force Model structureel voorzien van troepen van de lidstaten. Dat leidt tot een versterkte reactiecapaciteit en een groter voortzettingsvermogen. De NAVO zal dit model implementeren vanaf 1 januari 2025, de eerste eenheden zijn gereed vanaf medio 2024.

9.3 Kern

De Personele gereedheid, zowel kwantitatief als kwalitatief, vormt het grootste strategische risico voor Defensie. Het blijft een uitdaging om personeel, met name logistiek, technisch, IT-, cyber- en medisch personeel, te werven voor de lagere rangen en functies. Er is anno 2024 sprake van een opwaartse trend in instroom en een neerwaartse trend in uitstroom.

In 2023 is de gemiddelde materiële gereedheid van alle hoofdwapensystemen licht verbeterd, hoewel dit per systeem varieert. Een toename in de voorraad reserveonderdelen heeft een positieve invloed gehad, maar het tekort aan materieellogistiek en technisch personeel blijft een uitdaging. Daarnaast neemt de lijst met schaarse artikelen (van gedateerde wapensystemen) toe en hebben modificatie- en instandhoudingsprogramma's tijdelijk een negatieve impact op de materiële gereedheid.

De verhoogde inzet van personeel aan de oostflank van Europa, onvoldoende personele gereedheid en de levering van militair materieel en ondersteuning aan Oekraïne, beperken de mogelijkheid om complexe oefeningen uit te voeren met organieke eenheden in het hoogste geweldspectrum. Daarnaast begrenzen de beperkingen in de digitale- en fysieke omgeving, zoals geluidsnormen, de oefenmogelijkheden.

9.4 Ontwikkelingen

Defensie verbetert de inzetbaarheid en vergroot het voortzettingsvermogen door te investeren in personeel, wapensystemen, voorraden, gevechtssteun en gevechtsondersteuning.

Defensie streeft naar een verhoging van de personele gereedheid door implementatie van de zogenaamde 'Behouden, Binden en Inspireren'-maatregelen. Een 'whole of society'-benadering moet ons daarbij

helpen. Voor een sterke krijgsmacht hebben we iedereen nodig: *'Leave no one behind'*. Een deel van deze maatregelen is al geïmplementeerd en zal naar verwachting in 2024 vruchten afwerpen.

De defensieonderdelen zetten verschillende stappen om de materiële gereedheid te verbeteren. Dit omvat de aanschaf van reserveonderdelen, uitbreiding van de personele capaciteit in het materieel-logistieke domein, inhuur schaars technisch personeel en samenwerking met de industrie. De herstructurering van de materieellogistieke-organisatie (personeel) is nog in volle gang.

Er wordt gewerkt aan het Nationaal Programma Ruimte voor Defensie om inzichtelijk te maken welke behoefte Defensie nu en in de toekomst heeft aan ruimte in Nederland. Er wordt onderzocht hoe politieke besluitvorming kan bijdragen aan het creëren van meer ruimte voor Defensie om eenheden te kunnen gereedstellen (bijvoorbeeld de wet op de gereedstelling). Om beslissingen te kunnen nemen over het willen, kunnen en mogen optreden en gereedstellen in de digitale omgeving, beschrijven de defensieonderdelen het conflict tussen opdracht en bevoegdheden aan de hand van cases (nota cases t.b.v. way forward "Commissie Brouwer" (BS2023008429)). Het doel is meer mogelijkheden te ontwikkelen in de digitale omgeving t.a.v. gereedstelling en in het gebied tussen gereedstelling en conflict.

9.5 Betrokken

De Directie Aansturing Operationele Gereedheid (DAOG) heeft de verantwoordelijkheid voor het sturen van de operationele gereedheid. DAOG is onderverdeeld in de functionaliteiten Personele Gereedheid, Materiële Gereedheid, Operationele Gereedheid, Fysieke Leefomgeving, Veiligheid en Integratie.

10. Defensie en de samenleving

10.1 Aanleiding/inleiding

Het veiligheidslandschap is de afgelopen jaren sterk verslechterd. De oorlog in Oekraïne, maar ook ontwikkelingen in de Indo-Pacific en het Midden-Oosten dragen bij aan de verslechterde veiligheidssituatie. Het is voorstelbaar geworden dat Nederland in de komende jaren betrokken raakt bij een militair conflict. Daarnaast zijn veiligheidsdreigingen in toenemende mate complex geworden, onder meer door een hoge mate van onderlinge verwevenheid. Deze dreigingen hebben tevens impact in alle delen van de samenleving.

Het waarborgen van de veiligheid is een kerntaak van Defensie. Het voorkomen van een conflict door geloofwaardige afschrikking is daarbij een belangrijke pijler. Daarnaast heeft Defensie vooral een verantwoordelijkheid ten aanzien van het verhogen van de militaire gereedheid. Om gereed te zijn voor een conflict, nu en in de toekomst, is het onder andere van belang dat de krijgsmacht schaalbaar is. Daarvoor is nauwe samenwerking met de samenleving noodzakelijk.

Tegelijkertijd is het waarborgen van de veiligheid niet enkel de verantwoordelijkheid van Defensie. Om huidige veiligheidsdreigingen het hoofd te kunnen bieden is ook het versterken van de maatschappelijke weerbaarheid essentieel. Dat is niet primair de verantwoordelijkheid van Defensie, maar Defensie heeft hier wel belang bij; want een weerbare samenleving heeft een afschrikwekkende werking. Om dit te realiseren is een rol weggelegd voor alle departementen, en zal tevens een beroep moeten worden gedaan op de samenleving, waarbij een toenemend verantwoordelijkheidsgevoel van cruciaal belang is. Daarbij is het essentieel dat het draagvlak van Defensie, en in het bijzonder de krijgsmacht, wordt vergroot.

10.2 Achtergrond

De verwachting is dat de veiligheidssituatie de komende jaren eerder zal verslechteren dan verbeteren. Voor Defensie betekent dit een transformatie van een organisatie die zich de afgelopen jaren vooral heeft gericht op 'wars of choice' naar een organisatie die gereed moet zijn voor 'wars of necessity'. Concreet bereidt Defensie zich voor op een militair conflict binnen vijf jaar tegen een gelijkwaardige tegenstander. Op dit moment wordt hard gewerkt aan de verbeteringen en versterking van Defensie en de Nederlandse krijgsmacht, maar dit is vooralsnog onvoldoende.

Tegelijkertijd is in de Veiligheidsstrategie voor het Koninkrijk der Nederlanden geconstateerd dat voor het waarborgen van de nationale veiligheid een maatschappijbrede aanpak noodzakelijk is. Gezien de aard van de hedendaagse veiligheidsproblematiek is dit des te urgenter geworden. Een cruciaal element hierbij is toenemende civiel-militaire samenwerking.

10.3 Kern

Het versterken van de weerbaarheid van de samenleving kent twee sporen: het verhogen van de militaire gereedheid en het versterken van de maatschappelijke weerbaarheid. Deze sporen moeten in nauwe samenhang met elkaar worden beschouwd.

Militaire gereedheid

In het licht van de verslechterde veiligheidssituatie wordt al geruime tijd gewerkt aan de versterking van Defensie en de krijgsmacht. Desondanks zijn er nog steeds belangrijke tekortkomingen. Onder meer personele tekorten en geringe voorraden vormen belangrijke obstakels. Om in het licht van deze obstakels alsnog een effectieve militaire bijdrage te kunnen leveren, zowel in nationaal als internationaal verband, met inbegrip van voldoende voorzettingsvermogen, is het noodzakelijk om binnen verschillende pilaren inspanningen te versterken. Dit geldt onder meer voor de thema's ruimte en infrastructuur, productie- en leveringszekerheid, human resources, digitaal, logistiek, en gezondheid. Binnen deze domeinen is het van belang om te identificeren wat de belangrijkste tekortkomingen zijn en waar de precieze behoefte van

Defensie ligt ten aanzien van civiele partijen. Dit draagt ook bij aan het idee van een schaalbare krijgsmacht¹, waarin een rechtstreeks verband ligt met de maatschappijbrede aanpak. Een schaalbare krijgsmacht, met een hoge mate militaire gereedheid, is niet iets wat Defensie zelf kan realiseren. Hiervoor is samenwerking met het bedrijfsleven, kennisinstituten, andere overheidsorganisatie, maar ook burgers essentieel.

In het huidige en toekomstig tijdsgewricht, waarbij de betrokkenheid van Nederland bij een grootschalig conflict tot de mogelijkheden behoort, is schaalbaarheid randvoorwaardelijk voor een effectieve krijgsmacht. Veel van de opgaven die hieruit voortvloeien zijn niet nieuw, Echter, ondanks het grote belang dat we aan de schaalbare krijgsmacht hechten (ook op politiek niveau), zijn we er de afgelopen jaren toch onvoldoende in geslaagd om echt door te pakken en de veranderopgave gestand te doen. Dit terwijl de noodzaak alleen maar toeneemt. Het aanvalsplan schaalbare krijgsmacht kunnen we daarom zien als een wake-up call om nu de voorwaarden te creëren die het mogelijk maken alsnog het tij te keren. Het aanvalsplan heeft met drie *lines of operation* (algemeen, personeel en materieel) tot doel de realisatie van de schaalbare krijgsmacht op het tactische, operationele en strategische niveau aan te jagen. Dit moet er toe leiden dat er in drie fases aan het einde van het eerste kwartaal 2025 de contouren van de oorlogsorganisatie en het operationeel plan duidelijk zijn. De primaire focus van onze inspanningen van de eerste fase is het creëren van eenheid van opvatting over belang, urgentie en inhoud.

Maatschappelijke weerbaarheid

Om adequaat voorbereid te zijn op hedendaagse veiligheidsdreigingen, inclusief een militair conflict, is het niet langer voldoende om enkel te focussen op de militaire gereedheid. Er zal ook meer aandacht moeten worden besteed aan de het versterken van de maatschappelijke weerbaarheid. Hoewel dit nadrukkelijk niet de verantwoordelijkheid is van enkel Defensie, heeft Defensie er wel een belang bij dat de maatschappelijke weerbaarheid wordt versterkt. Een weerbare samenleving heeft namelijk een afschrikwekkende werking. Momenteel is deze weerbaarheid niet toereikend. Er wordt te veel geleund op de overheid voor het leveren van veiligheid, en er is te weinig verantwoordelijkheidsgevoel onder burgers. De samenleving moet zich gaan beseffen dat de dreiging van een militair conflict reëel is en dat ook zij een rol te spelen hebben om hierop voorbereid te zijn. Defensie kan daarin, samen met vakdepartementen, een aanjagende rol spelen.

10.4 Ontwikkelingen

Er lopen op dit moment diverse trajecten die raakvlakken hebben met weerbaarheid van de samenleving en het element schaalbaarheid in het kader van militaire gereedstelling:

- NVR-traject 'maatschappelijke weerbaarheid in relatie tot militaire dreiging' – interdepartementaal traject onder leiding van de NCTV en Defensie. Middels scenariosessies tijdens de bestuursraden van alle departementen wordt een inventarisatie gedaan van de belangrijkste opgaven per departement, zowel intern als ter ondersteuning van het militaire proces.
- Landelijk Crisisplan Militaire Dreigingen (LCP-MD) – een civiel-militair overkoepelend en kaderstellend bestuurlijk plan. Het biedt een leidraad voor de bestuurlijke aanpak en verantwoordelijkheidsverdeling binnen het Koninkrijk bij een (statelijke) dreiging of daadwerkelijke aanval waarbij grootschalige inzet van de krijgsmacht noodzakelijk is om de (hybride of militaire) dreiging het hoofd te kunnen bieden.
- Nationaal Defensie Plan - militair-strategisch plan inzake de inzet van de Krijgsmacht t.b.v. de NAVO (collectieve verdediging) en het Koninkrijk der Nederlanden (territoriale verdediging).

¹ Schaalbaarheid kan als volgt worden gedefinieerd: om in (de aanloop naar) een artikel 5-scenario effectief militair te kunnen opereren is de schaalbare krijgsmacht in staat capaciteiten (personeel, materieel, infra, kennis, etc.) uit de organisatie en samenleving beheersbaar en in relatief korte tijd in te zetten. Een schaalbare krijgsmacht kan naast opschalen (kwalitatief en kwantitatief groeien) ook afschalen (krimpen). Uiteindelijk kan de schaalbare krijgsmacht een beroep doen op de gehele samenleving.

- Schaalbare krijgsmacht – Transitieteam CDS – de Defensieonderdelen ontwikkeling gefaseerd hun eigen schaalbaarheidsconcept. Daarbij zijn de acht gedefinieerde inrichtingsprincipes en uitgangspunten uit het plan 'schaalbare krijgsmacht' het vertrekpunt.
- NAVO *Resilience Objectives* – als tegenhanger van de militaire paraatheid betreffen de RO's een toezegging die is gedaan aan de NAVO ten behoeve van de versterking van de civiele paraatheid. Dit kent twee doelen: het garanderen van voortduren van overheidsdiensten in crisistijd en het verlenen van ondersteuning aan militaire operaties.

10.5 Betrokken

- NVR-traject 'maatschappelijke weerbaarheid in relatie tot militaire dreiging'
 - Verantwoordelijke directie: DSK/Strategie & DSK/Nationale Veiligheid
 - Betrokkenen: Kabinet CDS, NCTV en alle vakdepartementen
- Landelijk Crisisplan Militaire Dreigingen
 - Verantwoordelijke directie: DSK/Nationale Veiligheid
 - Betrokkenen: NCTV en vakdepartementen (o.a. EZK, I&W, LNV, J&V, BZK)
- Nationaal Defensie Plan
 - Verantwoordelijke directie: PD NDP, CDS
- Schaalbare krijgsmacht
 - Verantwoordelijke directie: Transitieteam CDS
- NAVO *Resilience Objectives*
 - Verantwoordelijke directie: DSK/Nationale Veiligheid

11. Arbeidsvoorwaarden

11.1 Aanleiding/inleiding

Defensie en de Centrales van Overheidspersoneel hebben doorlopend een omvangrijke arbeidsvoorwaardenagenda. Het huidige AV-akkoord 2024 is na raadpleging van de achterban op 12 december 2023 overeengekomen. Het akkoord loopt op 31 december af. Defensie heeft met dit akkoord vastgehouden aan het perspectief uit het arbeidsvoorwaardenakkoord 21-23, door tijdig tot een nieuw arbeidsvoorwaardenakkoord te komen. Zo worden we een aantrekkelijker werkgever voor iedereen, waaronder mensen die Defensie nu nog niet als werkgever overwegen.

11.2 Achtergrond

Met het akkoord 2021-2023 had Defensie namelijk een flinke stap gezet in het vernieuwen van de arbeidsvoorwaarden. Dat was mogelijk door de extra Coalitiegelden die daarvoor beschikbaar waren gesteld.

In dat akkoord 21-23 heeft Defensie afscheid genomen van het militaire loongebouw uit 1917. Het nieuwe loongebouw laat nu over de gehele loopbaan een betere beloning zien. Het bewerkstelligt een substantiële verbetering van de inkomenspositie voor met name de lagere rang categorieën; manschappen, onderofficieren en jonge officieren gaan op een eerder moment in hun loopbaan meer verdienen.

Naast het nieuwe loongebouw voorzag het vorige akkoord in een salarisverhoging van in totaal 8,5 procent in drie jaar en eenmalig €1.750 bruto. Door het verhogen van toelagen werd ook de operationele inzet en extra inzet beter beloond zoals oefenen, uitzendingen en werken in onregelmatige diensten. Het burgerpersoneel tot en met schaal 7 ontving een extra salarisverhoging en aanpassing in de burgerloontabel.

11.3 Kern

Nu geldt het arbeidsvoorwaardenakkoord 2024. Dit akkoord bevat een loonsverhoging van 7% en een eenmalige uitkering van €1500 bruto (naar rato van de aanstelling). Naast deze loonontwikkeling heeft Defensie doorgepakt op de vernieuwing van de arbeidsvoorwaarden en deze op korte termijn aan te kunnen passen aan de nieuwe operationele werkelijkheid.

Een moderne inkadering van nieuwe vormen van Defensie inzet en het aanpassen van toelagen die zien op deze nieuwe vormen van inzet is een belangrijk onderwerp. De gebeurtenissen in Oekraïne hebben de noodzaak daarvan nog eens onderstreept.

Daarnaast zijn er verdere maatregelen getroffen op de beloningspositie van burgerpersoneel, vergoedingen voor personeel in het buitenland en een nieuw mobiliteitsplan.

De belangrijkste punten uit het akkoord:

- De beloningspositie van het burgerpersoneel is in navolging van het akkoord 21-23 verder verbeterd door een drietal maatregelen.
- Voor personeel in het buitenland zijn er negen maatregelen getroffen die er voor moeten zorgen dat de toelage buitenland de meerkosten beter dekt.
- Voor operationele militaire inzet zijn twee maatregelen geïntroduceerd die zorgen voor een (betere) vergoeding van extra beslaglegging.
- Ook zijn er in 2023 maatregelen afgesproken die leiden tot meer zekerheid:
 - Een vaste aanstelling voor manschappen en korporaals;
 - Een extra vorm van deeltijdverlof voor militairen, die meer zekerheid biedt voor het werken in deeltijd;
- Vrijwillige demotie (remotie) voor burgermedewerkers

- Defensie voert met ingang van 1 januari 2025 een Individueel Keuzebudget in. In aanloop daar naartoe wordt een eenmalig duurzaamheidsbudget aan de huidige cafetarieregeling toegevoegd.

11.4 Ontwikkelingen

- Defensie en de vakbonden zijn op 28 mei 2024 tot een nieuw onderhandelaarsresultaat gekomen over de periode 1 januari 2025 tot 1 september 2026. Het huidige akkoord, met daarin 7% loonsverhoging, loopt op 31 december 2024 af.
- Het nieuwe onderhandelaarsresultaat bevat opnieuw 7% loonsverhoging: 5% met ingang van 1 januari 2025, en 2% met ingang van 1 januari 2026. Daarnaast zijn er 2 eenmalige uitkeringen, en een extra incidentele loonsverhoging van 5% over de maanden oktober, november en december van dit jaar.
- Vanwege de stijgende prijzen en de verslechterende veiligheidssituatie in de wereld, hebben Defensie en de vakbonden zich in dit akkoord gericht op de primaire arbeidsvoorwaarden en maatregelen die de inzet van militairen en burgermedewerkers bij Defensie erkennen en waarderen.
- De vakbonden leggen het nieuwe arbeidsvoorwaardenpakket met een positief advies voor aan hun leden. Als de leden ermee instemmen, dan is het pakket op 2 juli 2024 definitief.

11.5 Betrokken

De Hoofddirectie Personeel is verantwoordelijk voor het realiseren van een nieuw arbeidsvoorwaardenakkoord. Hiertoe is een vast team van onderhandelaars ingericht, onder leiding van de Directeur werkgeverszaken. Dit team bestaat uit medewerkers van HDP en HDFC. Daarnaast vindt interdepartementale afstemming plaats met BZK en FIN. Zij zijn ook aan de onderhandeltafel vertegenwoordigd in hun rol als toezichthouder. Defensieonderdelen en dossierhouders leveren input.

11.6 Facts & figures

De *infographic* over het akkoord 2024 is bijgevoegd aan de bijlage.

11.7 Meer info/toelichting/visual

Meer informatie over de arbeidsvoorwaarden is te vinden in het AV akkoord 2024 en het AV akkoord 2025-2026.

12. Dienjaar Defensie

12.1 Aanleiding/inleiding

De harde realiteit van een oorlog op het Europese continent noopt Nederland tot extra inspanningen om de grondwettelijke taken van de krijgsmacht in te vullen. In de Contourenbrief Behouden, binden en inspireren van 1 september 2022 (Kamerstuk 36 200 X, nr. 8) heeft de staatssecretaris uiteengezet welke maatregelen nodig zijn om voldoende en divers personeel voor de krijgsmacht te binden en te behouden. Eén van deze maatregelen is het Dienjaar Defensie.

Het Dienjaar Defensie is een innovatief concept voor het binden van jonge mensen en zij-instromers aan een toekomstbestendige krijgsmacht. Hiermee geeft Defensie invulling aan de motie Boswijk c.s. over voorstellen voor innovatieve vormen van diensttijd (Kamerstuk 35 925 X, nr. 67 d.d. 21 april 2022). Deelname aan dit programma is, in tegenstelling tot de dienstplicht zoals we die vroeger kenden, gebaseerd op intrinsieke motivatie en vrijwilligheid. Dienjaarmilitairen worden gedurende een jaar opgeleid en ingezet op een militaire functie en dragen zoveel mogelijk bij aan de personele gereedheid van de krijgsmacht.

12.2 Achtergrond

Het dienjaar is in 2022 geïnitieerd als onderdeel van het project Boeien, binden en inspireren als een doorontwikkeling van het Gap Year en het Defensity College. We schalen het huidige dienjaar zo snel als haalbaar op, waarbij het vermogen van de krijgsmacht om dit nieuwe instroomspoor te faciliteren en absorberen leidend is.

12.3 Kern

Momenteel dienen circa 300 dienjaarmilitairen bij de krijgsmacht. In 2024 bieden we plek aan 650 deelnemers, in 2025 schalen we op naar 1.000. De animo voor het dienjaar neemt toe. We verwachten de 1.000 plaatsen daarom jaarlijks structureel op basis van vrijwillige deelname te kunnen vullen.

Na het dienjaar kunnen deelnemers, eventueel na verdere scholing, doorstromen naar een vaste aanstelling als militair of burgermedewerker. De eerste ervaringen laten zien dat Defensie met het dienjaar in een behoefte voorziet, waarmee de basis is gelegd voor een volgende en waarschijnlijk noodzakelijke stap naar een Nederlands dienmodel.

Doorontwikkeling dienjaar

De Kamer heeft begin dit jaar met de motie-Erkens (Kamerstuk 36 410-X, nr. 42) verzocht om het dienjaar, naar Zweeds model, zo snel mogelijk fors op te schalen naar ten minste 4.000 deelnemers per jaar en voorbereidingen te treffen om als onderdeel van de opschaling van het dienjaar een enquête toe te voegen aan de dienstplichtbrief, die sinds 2020 ook naar alle 17-jarige vrouwen gaat. Ook is met deze motie verzocht om uiterlijk in het derde kwartaal van 2024 een voorstel naar de Kamer te sturen waarbij de plannen zijn gericht op inwerkingtreding van deze enquête in 2025.

Gegeven de urgentie om de krijgsmacht op sterkte te brengen, voorzien we de instroom te richten op circa 9.000 militairen per jaar. Daarbij gingen we eerder uit van circa 4.000 dienjaarmilitairen. Dit getal is echter geen absoluut gegeven, maar de uitkomst van schaalbaar denken. De instroom van 9.000 militairen per jaar staat centraal en zal bestaan uit beroepsmilitairen, reservisten en dienjaarmilitairen. Het kan dus zijn dat de krijgsmacht aan minder dan 4.000 dienjaarmilitairen plaats biedt, ook omdat ze functies vervullen die geschikt moeten zijn voor militairen met een korte basisopleiding. Dit functiebestand moet nader gestalte krijgen. Maar als het dreigingsniveau toeneemt en de noodzaak bestaat om op te schalen moet de krijgsmacht aan meer dienjaarmilitairen plaats kunnen bieden.

Op dit moment overstijgen deze aantallen het absorptievermogen van de krijgsmacht. De organisatie zal ingrijpend moeten veranderen. De groei naar 9.000 nieuwe militairen per jaar heeft grote gevolgen voor

de manier waarop we de krijgsmacht vullen, militairen opleiden en eenheden gereed stellen. Voorop staat dat Defensie doorlopend aan haar verplichtingen moet kunnen voldoen, het personeel gedegen kan opleiden en trainen en een veilige werkomgeving kan bieden. We brengen in kaart wat deze groei betekent voor onder andere de capaciteit voor selectie, keuring, veiligheidsonderzoeken en geneeskundige verzorging, maar ook voor voorraden en het vastgoed. We voorzien daarom een geleidelijke groei waarbinnen de krijgsmacht zich in fasen omvormt naar een schaalbare inrichting. Die geleidelijkheid is belangrijk omdat de krijgsmacht tegelijkertijd aan haar verplichtingen moet kunnen voldoen.

Ondanks de animo is het onzeker of Defensie het dienstjaar in de huidige vorm en op basis van vrijwilligheid voldoende kan opschalen. Om de vulling van de krijgsmacht binnen het gestelde tijdspad te realiseren willen we gericht jongeren kunnen benaderen die zich vrijwillig voor onze veiligheid willen inzetten. Landen zoals Denemarken, Finland, Zweden en Noorwegen laten zien hoe jongeren op een aantrekkelijke manier worden geïnteresseerd voor het dienen binnen de krijgsmacht. Naast dat ze hiermee een persoonlijke bijdrage leveren aan de veiligheid van hun land ervaren deelnemers het als een belangrijke investering in de eigen ontwikkeling. Een investering die de samenleving breed erkent waardoor het vervullen van de militaire dienst naderhand rendeert bijvoorbeeld in het arbeidsmarktprofiel of via toegang tot studiefaciliteiten.

Op basis van deze positieve ervaringen onderzoekt Defensie met het oog op verdere opschaling van het Dienstjaar een Nederlandse variant van het Scandinavische model als onderdeel van ons dienstmodel. Daarbij vormt de basis een enquête die we in eerste instantie richten aan jongeren in combinatie met de dienstplichtbrief. De doelgroep is echter breder en vergelijkbaar met het huidige Dienstjaar (18-27 jaar). Rond de enquête worden verschillende scenario's in kaart gebracht die in toenemende mate verplichtingen kennen.

Het beoogde rendement van het dienstjaar voor Defensie is vierledig:

- Verhoging van de instroom en directe bijdrage aan de personele gereedheid;
- Doorstroom van deelnemers na afloop van het dienstjaar naar een aanstelling als beroepsmilitair, burger of reservist;
- Verrijking van het reservistenbestand met (schaarse) deskundigheid;
- Versterking van de band tussen Defensie en samenleving.

12.4 Ontwikkelingen

- Het Dienstjaar Defensie is op 1 november 2022 van start gegaan. Op die dag konden de eerste belangstellenden voor het Dienstjaar zich aanmelden d.m.v. het invullen van een vragenlijst op www.werkenbijdefensie.nl.
- Het animo voor het Dienstjaar is groot. Het laagdrempelig karakter past goed bij de doelgroep en kan helpen bij het aanspreken van een meer diverse doelgroep. In de eerste anderhalf jaar hebben circa 1800 mensen gesolliciteerd voor het dienstjaar en zijn er circa 300 aangenomen binnen de eerste twee lichtingen.
- In het afgelopen jaar zijn de Opco's /DO'n positiever gaan denken over het potentieel van het Dienstjaar.
- Het Dienstjaar heeft ook een goede ontvangst gekregen in de politiek (Tweede Kamer) en in de media.
- Een ruime Kamermeerderheid steunt de motie-Erkens over het zo snel mogelijk opschalen van het dienstjaar naar 4.000 deelnemers per jaar.
- Binnen Defensie is een beperkt aantal functies geschikt voor dienstjaarmilitairen. Dit is omdat zij met een maximale opleidingsduur van drie maanden niet gekwalificeerd zijn voor alle functies. Bij de doorontwikkeling wordt gekeken hoe het dienstjaar structureel een plek te geven binnen Defensie.

- Bij de start van het dienjaar is gekozen voor een reservistenaanstelling. Op dit moment is dit de meest geschikte aanstellingsvorm. Er wordt in samenspraak met de bonden gewerkt aan een specifieke aanstellingsvorm ten behoeve van dienjaarmilitairen.

12.5 Betrokken

DCPL/projectteam Dienjaar, DAOG en HDP.

12.6 Facts & figures

- Animo: Tussen november 2022 en april 2024 hebben ruim 1.800 mensen gesolliciteerd voor een plek in het dienjaar.
- Er heeft in 2023 vrijwel geen werving voor het dienjaar plaatsgevonden. De animo is grotendeels ontstaan door de media-aandacht die er voor het dienjaar geweest is. Er komt een relatief divers publiek op de voorlichting af. Zowel qua leeftijd als (opleidings)achtergrond.
- Vanaf 2024 wordt het dienjaar actief onder de aandacht gebracht bij jongeren die overwegen een tussenjaar te nemen.
- De groei van het dienjaar is afhankelijk van het absorptievermogen van Defensie. Het is randvoorwaardelijk dat de deelnemers een zinvol jaar ervaren.

12.7 Meer info/toelichting/visual

- [Kamerbrief 'Dienjaar Defensie' van 1 november 2022 \(Kamerstuk 36 200 X, nr. 16\).](#)
- [Stand van Defensie – voortbouwen aan een toekomstbestendige krijgsmacht van 17 mei 2023 \(Kamerstuk 36 200 X, nr. 79\).](#)
- [Kamerbrief 'Een dienmodel dat past bij een schaalbare krijgsmacht' van 3 juni 2024 \(Kamerstuk 36 124, nr. 45\).](#)

13. HR-model en HR-vernieuwing

13.1 Aanleiding/inleiding

Het HR-model (een nieuw personeels- en beloningsmodel voor militairen en burgermedewerkers) maakt het mogelijk om structureel te kunnen voorzien in de benodigde menskracht en om de doorontwikkeling van Defensie zoals verwoord in de Defensienota 2022 te kunnen realiseren. Het doel is om van Defensie een aantrekkelijker werkgever te maken, de kwaliteiten en talenten van alle medewerkers beter te benutten en daarnaast om de gereedheid en inzetbaarheid van Defensie structureel te verbeteren.

13.2 Achtergrond

De voorbereiding, uitwerking en invoering van het HR-model in de Defensieorganisatie is een grote, complexe en meerjarige veranderoperatie, onder regie van de CDS. Het gaat niet alleen om het invoeren van nieuw HR-beleid en nieuwe HR-instrumenten, maar ook om een fundamentele gedragsverandering: een nieuwe manier van denken over de organisatie-inrichting, over het voorzien in personele capaciteiten en over de arbeidsrelatie met onze mensen. Het eerste uitgangspunt voor een toekomstbestendige inrichting van de *workforce* is daarnaast: 'de *workforce* is voldoende divers'.

13.3 Kern

- Na Oekraïne/Defensienota moet alles op alles worden gezet om z.s.m. in een groeiende organisatie te zorgen voor voldoende menskracht en verbeteren van de personele gereedheid;
- Ook invoering HR-model moet hieraan bijdragen, met de focus op de eerste hoofdtaak;
- Op basis van actuele behoefte Defensieonderdelen; de DO'n bepalen zelf wat op welk moment noodzakelijk en kansrijk is;
- Concrete resultaten op de korte(re) termijn;
- In verbinding met de Contourenbrief Behouden, binden en inspireren en Kamerbrief visie op Reservisten.

13.4 Ontwikkelingen

Sinds 2023 wordt een nieuwe aanpak gehanteerd: het programma HR-Transitie is omgedoopt naar HR-vernieuwing. Aanpak in de lijn onder CDS/Souschef Personele Gereedheid. De Kamer is op 24 mei 2023 geïnformeerd over de nieuwe aanpak. In 2024 is besloten het programma Vernieuwing HR IT (verantwoordelijk voor de verwerving van de IT ter ondersteuning van het HR-model) in de huidige vorm te stoppen. Er wordt een nieuwe opdracht geformuleerd onder de naam ALPHA. Hierover is de Kamer geïnformeerd op 15 mei 2024.

De belangrijkste resultaten van de HR-Vernieuwing tot dusverre:

- Vaste aanstellingen manschappen en korporaals
- Afspraken langere looptijd op functie, deeltijdwerken, bindende afspraken over functionele en persoonlijke ontwikkeling
- Aanpassen loongebouw militairen (basisbeloning op orde, eerder meer verdienen)
- Verbeteren beloningspositie burgerpersoneel
- Afspraak IKB per 1 januari 2025.
- Verankering van diversiteit en inclusie in brede zin in de D&I-beleidslijn.
- Handhaving van het streefcijfer voor de instroom en doorstroom van vrouwen.
- Concrete toepassing van STM (continue dialoog) en SPP bij eenheden, nu nog op kleine schaal.
- Dienstverleningsmodel voor de nieuwe HR-dienstverlening: basis voor nieuwe HR-organisatie, HR-processen en inrichting HR-IT.
- Implementatie 'Quick Wins' IT om DO'n te ondersteunen bij STM, HR Analytics en Preboarding.

De Commandant der Strijdkrachten heeft begin 2024 de commandanten van de Defensieonderdelen en hun ondercommandanten opgeroepen om binnen hun mogelijkheden de implementatie te versnellen, in

het bijzonder met het oog op instroom en behoud. De capaciteit hiervoor bij de Defensieonderdelen is vergroot.

13.5 Betrokken

HR-vernieuwing wordt gerealiseerd door de defensieonderdelen onder regie van CDS/DAOG/Souschef PG. Afstemming vindt plaats in het Beraad Personeel Defensie. DGB/HDP is verantwoordelijk voor beleid, kaderstelling en rechtspositie. De HR-vernieuwing wordt begeleid door externe implementatiepartners. De partner zorgt ervoor dat Defensie zelfstandig op de nieuwe manier gaat werken, waardoor de externe inzet geleidelijk wordt afgebouwd.

13.6 Betrokken

Het HR-model bestaat uit zes elementen: nieuwe aanstellings- en contractvormen, Strategisch Talentmanagement (STM), Beloningsbeleid, Strategische Personeelsplanning (SPP), een aangepaste HR-organisatie, en bedrijfsvoering en IT (BV/IT). De invoering wordt ondersteund met een traject gericht op gedragsverandering. Belangrijkste resultaat tot dusverre is de invoering van een nieuw loongebouw waarin de basisbeloning op orde is gebracht en militair personeel in de lagere rangen sneller meer gaat verdienen.

Daarnaast introduceert het HR-model een zogenoemd schillenmodel voor het gebruik van personele capaciteiten dat randvoorwaardelijk is voor een schaalbare krijgsmacht. Schil 1 omvat de capaciteit die het gevecht voert. Deze schil bestaat voornamelijk uit militairen, waaronder reservisten in werkelijke dienst, die werkzaam zijn in het operationele domein. Ook burgermedewerkers zijn werkzaam in schil 1 wanneer ze operationele taken vervullen. Schil 2 bestaat uit militairen en burgermedewerkers werkzaam bij Defensie in niet-operationele, maar in veel gevallen voor de besturing en gereedstelling relevante, ondersteunende functies. Schil 3 wordt gevormd door het reservistenbestand; de mobilisabele capaciteit. Defensie heeft niet al haar personeel doorlopend nodig, maar moet er over kunnen beschikken op het moment dat dat nodig is. Schil 4 betreft onze samenwerking met de samenleving en met marktpartijen voor diensten waarin Defensie niet zelf kan of hoeft te voorzien. Dit kunnen allerlei diensten zijn: van ziekenhuisbedden tot cybersecurity, van logistiek tot productiecapaciteit.

13.7 Meer info/toelichting/visual

- Basisdocument HR-model.
- [Kamerbrief HR-Transitie van 28 mei 2021 \(Kamerstuk 35 570 X, nr. 91\).](#)
- [Kamerbrief Van HR-Transitie naar HR-vernieuwing van 24 mei 2023 \(Kamerstuk 36 200 X, nr. 83\).](#)
- [Kamerbrief Beleidsreactie op de Jaarrapportage IGK \(Kamerstuk 36 410 X, nr. 86\).](#)
- [Kamerbrief Ontwikkelingen op Personeelsgebied \(Kamerstuk 36 410 X, nr. 90\).](#)

14. Nieuwe pensioenregeling

14.1 Aanleiding/inleiding

Het Nederlandse pensioenstelsel wordt hervormd. De bijbehorende nieuwe wetgeving, de Wet toekomst pensioenen (WTP), geldt vanaf 1 juli 2023. De nieuwe regels gelden voor iedereen die in Nederland aanvullend pensioen opbouwt of reeds met pensioen is. De nieuwe regels hebben daarom ook gevolgen voor Defensie, want werknemers van Defensie bouwen automatisch, verplicht pensioen op bij het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP).

14.2 Achtergrond

De nieuwe pensioenwet heeft drie doelen: een aanvullend pensioen dat sneller stijgt, een persoonlijkere en duidelijkere pensioenopbouw, en een pensioenstelsel dat beter aansluit bij de ontwikkeling dat mensen niet meer 40 jaar bij één baas werken. Het aanvullend pensioen dat wordt opgebouwd via de werkgever – ook wel bekend als 'tweede pijler' – maakt onderdeel uit van het pakket aan arbeidsvoorwaarden.

In het nieuwe pensioenstelsel mag alleen nog maar een premieovereenkomst als pensioen in de tweede pijler worden aangeboden. Bij een premieovereenkomst is de hoogte van de premie het uitgangspunt. Voor de meeste werknemers in Nederland, en ook voor de Defensie-medewerkers, geldt nu een uitkeringsovereenkomst. Bij een uitkeringsovereenkomst staat de belofte over de hoogte van de pensioenuitkering centraal.

14.3 Kern

- Pensioen is een arbeidsvoorwaarde, waarover overleg moet worden gevoerd door sociale partners. Voor de burgermedewerkers gebeurt dat in de Pensioenkamer (PK). En voor de militairen in het Sectoroverleg Defensie (SOD).
- De sociale partners (PK en SOD) en het pensioenfonds ABP koersen er op om per 1 januari 2027 de transitie te maken naar het nieuwe stelsel. Om die datum te halen, is er de afgelopen maanden onderhandeld in zowel de PK als het SOD. Sociale partners in de PK zijn in december 2023 tot een hoofdlijnenresultaat gekomen, en het SOD heeft in februari 2024 een hoofdlijnenresultaat gerealiseerd. Het streven is om voor de zomer 2024 de achterbanraadpleging af te kunnen ronden en het hoofdlijnenresultaat om te zetten in een definitief akkoord (transitieplan). Daarna kan het ABP het implementatietraject starten. Dat neemt ca. twee jaar in beslag.
- Qua onderhandelingstraject hebben sociale partners niet alleen afspraken gemaakt over de nieuwe pensioenregeling, maar ook over het overzetten van reeds opgebouwd pensioen naar het nieuwe pensioenstelsel. Dit heet invaren. Invaren is alleen mogelijk voor pensioenen die kapitaalgedekt zijn. Een deel van de militaire pensioenen (van voor 1 juni 2001) worden momenteel nog betaald ten laste van de Defensiebegroting. Om de begrotingsgefinancierde pensioenen in te varen zal Defensie een inkoopsum van ca. 8,5 miljard aan het ABP moeten betalen, om daarmee de begrotingsgefinancierde pensioenen in één keer kapitaalgedekt te maken. Het vorige kabinet heeft er mee ingestemd het mogelijk te maken dat Defensie deze inkoopsum kan betalen.
- Ook hebben sociale partners afspraken gemaakt over het adequaat compenseren van mensen die onevenredig nadeel ondervinden van de overstap naar het nieuwe pensioenstelsel.

14.4 Ontwikkelingen

De sociale partners van Defensie (SOD) hebben in februari 2024 een hoofdlijnenresultaat met de vakbonden bereikt over een nieuwe pensioenregeling voor militairen, het overhevelen van de reeds opgebouwde pensioenen van de huidige pensioenregeling naar de nieuwe pensioenregeling (invaren) en het compenseren van medewerkers die er door de wijziging van het pensioenstelsel op achteruitgaan.

Het hoofdlijnenresultaat van Defensie sluit aan bij het hoofdlijnenresultaat dat de PK in december 2023 heeft gesloten over een nieuwe algemene ABP-pensioenregeling die geldt voor alle andere medewerkers van Overheid en Onderwijs, waaronder ook de burgerambtenaren van defensie.

Op sommige onderdelen zijn er voor militairen afwijkende en aanvullende afspraken gemaakt voor de militaire deelnemers aan de algemene ABP-regeling. Met de afwijkende en aanvullende afspraken voor militairen is het mogelijk specifieke elementen uit de huidige militaire pensioenregeling te blijven behouden en de mogelijkheden van het nieuwe pensioenstelsel te benutten.

In maart 2024 is het hoofdlijnenresultaat nader uitgewerkt in een concept transitieplan en daarna voorgelegd aan verenigingen van gepensioneerden en voormalige deelnemers om hen in de gelegenheid te stellen te worden gehoord. De hoorzittingen hebben afgelopen maart/april plaatsgevonden en niet geleid tot inhoudelijke aanpassingen in het transitieplan.

Na het vaststellen van het transitieplan is de uitkomst van de achterbanraadpleging van belang. Voor de kabinetswerkgevers, waaronder de werkgever Defensie, bestaat de achterban uit de Ministerraad. En op 8 mei heeft de Ministerraad het transitieplan goedgekeurd. Voor de vakbonden bestaat de achterbanraadpleging uit het voorleggen van het transitieplan aan hun leden. Met het oog op de achterbanraadpleging van de bonden zijn in de maanden mei en juni informatiebijeenkomsten en een webinar georganiseerd voor (voormalig) medewerkers van Defensie. Tijdens die bijeenkomsten hebben de vakbonden samen met de werkgever Defensie uitleg gegeven over de afspraken die sociale partners over de nieuwe pensioenregeling hebben gemaakt. Daaropvolgend hebben de bonden het transitieplan voorleggen aan hun leden voor instemming (achterbanraadpleging). Volgens planning zal de achterbanraadpleging voor de zomer van 2024 worden afgerond. Daarna zal het transitieplan worden aangeboden aan het ABP, die vervolgens aan de slag kan met de aanvaarding en de implementatie van de nieuwe pensioenregeling.

14.5 Betrokken

De Hoofddirectie Personeel is verantwoordelijk voor het realiseren van een nieuwe pensioenregeling. Hiertoe is een projectteam opgericht. Het team bestaat uit HDP-medewerkers, PWC en HDFC. Het team verzorgt (intern afgestemde) voorbereiding voor het overleg met de bonden, zorgt voor interdepartementale afstemming met BZK en FIN, voor afstemming met ABP, en voor afstemming met de werkgeversdelegatie van de PK.

14.6 Facts & figures

De pensioenlasten voor het ouderdoms- en nabestaandenpensioen van Defensiemedewerkers waren in 2023:

	Totaal per jaar	Waarvan werkgeversdeel
Militairen	589 mln	414 mln
Burgermedewerkers	279 mln	196 mln

Onderdeel van de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel is het affinancieren en invaren van de begrotingsgefinancierde pensioenen voor militairen. Het affinancieringsbedrag is geraamd op 8,5 miljard. Bij Voorjaarsnota 2023 is er op de Aanvullende Post bij het ministerie van Financiën een reservering verwerkt om affinancieren mogelijk te maken.

Bij het regeerakkoord Rutte III zijn middelen gereserveerd voor het compenseren van ambtenaren die onevenredig nadeel ondervinden van de overstap naar de nieuwe pensioenregeling. Het gaat om een reservering van 200 mln per jaar gedurende 2026 tot en met 2036 waaruit compensatie moet worden gedekt voor de overheid (w.o. Defensie), het onderwijs en de zorg.

14.7 Meer info/toelichting/visual

Meer achtergrond informatie over het nieuwe pensioenstelsel is te vinden op <https://www.pensioenduidelijkheid.nl/>, <https://www.abp.nl/over-abp/hetvernieuwde-pensioenstelsel> en op <https://www.abp.nl/over-abp/actueel/nieuws/2024/maart/concept-transitieplan-van-sociale-partners-is-klaar>. Informatie die specifiek betrekking heeft op het transitieplan over de nieuwe pensioenregeling is op te vragen bij HDP.

15. Reservisten

15.1 Aanleiding/inleiding

Een groter aantal goed getrainde reservisten draagt bij aan het vergroten van de operationele slagkracht en het voortzettingsvermogen van onze krijgsmacht. De Staatssecretaris heeft daarom in april 2023 de Tweede Kamer geïnformeerd over de inzet hierop in de kamerbrief "Vrijwillig, maar niet vrijblijvend", een visie op reservisten.

15.2 Achtergrond

Defensie kent een groot personeelstekort, we hebben veel mensen nodig maar niet iedereen en niet alle specialismes zijn altijd voltijd binnen de eigen organisatie nodig. Meer flexibiliteit is vereist en daarom bieden reservisten een uitkomst voor het inrichten van een schaalbare krijgsmacht die beter toegerust is op het vervullen van haar taken. Dit hangt ook samen met de HR-vernieuwing waarin het schillenmodel is geïntroduceerd.

15.3 Kern

Reservisten vormen een cruciaal onderdeel van de operationeel schaalbare en inzetbare krijgsmacht. Zij dragen direct bij aan het vergroten en verbreden van (operationele) capaciteit van Defensie en voorzien in voortzettingsvermogen. Ook vormen zij een brug naar de samenleving en dragen op die manier bij aan de 'whole of society approach'. Daarnaast brengen reservisten diversiteit in ervaring, denken en doen met zich mee. Defensie zal daarom de komende jaren meer en anders gebruik gaan maken van reservisten door ze vast onderdeel te maken van eenheden.

In de Kamerbrief "Vrijwillig maar niet vrijblijvend, een visie op reservisten" van april 2023, staan een aantal maatregelen genoemd om meer reservisten aan ons te verbinden en te behouden:

1. het breder bekend stellen en waarderen van reservisten in Nederland;
2. het intensiveren van de samenwerking met civiele werkgevers;
3. een beter aanbod aan zowel de civiele werkgever als aan de reservist, bijvoorbeeld door het moderniseren van de rechtspositie van de reservist;
4. het actief benaderen van beroepsmilitairen die uitstromen;
5. het uitbreiden van het relatienetwerk en een toename van reservistenregelingen in CAO's;
6. het uitbouwen van de pilot cyberreservisten en het differentiëren van geschiktheidseisen.

Issues:

- Op arbeidsvoorwaarden/rechtspositioneel gebied moeten nog een aantal stappen worden gezet. In het arbeidsvoorwaardenakkoord 2024 is daarom afgesproken een technisch werkband met de bonden in te stellen om over onderwerpen mbt reservisten te spreken. Dit werkverband is in mei 2024 van start gegaan.
- De grotere afhankelijkheid van Defensie van de kwaliteit en kwantiteit van reservisten betekent ook dat de krijgsmacht moet kunnen rekenen op de gegarandeerde beschikbaarheid en inzetbaarheid van reservisten. We onderzoeken de mogelijkheden tot wetswijziging om dit juridisch te borgen. Dit betreft een politieke toezegging uit de begrotingsbehandeling van januari 2024. We informeren de Kamer hier nog dit jaar over.

15.4 Ontwikkelingen

Elk defensieonderdeel maakt een analyse op hoofdlijnen van haar personeelsbestand en de personele behoefte. Hierbij worden de verschillende mogelijkheden voor schaalbaarheid geanalyseerd en geprojecteerd op de bestaande organisatie.

15.5 Betrokken

- Bureau Reservisten en Samenleving (BReS) is het eerste aanspreekpunt voor de uitvoering van reservistenbeleid. Onderdeel van de DAOG binnen het CDS huis.
- HDP is verantwoordelijk voor reservistenbeleid waar het de rechtspositie raakt.
- DPOD is verantwoordelijk voor faciliteren van de logistieke en IT-diensten voor reservisten.
- Het bedrijfsleven is een belangrijke partner in het vergroten van het reservistenbestand.

15.6 Facts & figures

Het reservistenbestand telt momenteel circa 7000 personen. Op 1 maart 2024 ging het om 15,8% vrouwen en 84,2% mannen.

In de kamerbrief is aangekondigd dat Defensie streeft naar een verhouding van 2/3 beroepsmilitairen en 1/3 flexibele schil bestaande uit reservisten en/of personeel in deeltijd of op tijdelijke basis.

In de laatste stand van Defensie is dit vertaald naar het volgende overzicht:

	Midden 2016	Midden 2017	Midden 2018	Midden 2019	Midden 2020	Midden 2021	Midden 2022	Midden 2023
Instroom reservisten	272	236	453	564	527	510	354	454
Uitstroom reservisten	361	411	285	276	312	398	445	451

	Midden 2024	Midden 2025
Prognose instroom RES	812	1.406
Ambitie instroom RES*	1.000	1.500
Prognose uitstroom RES	376	231
Ambitie uitstroom RES*	350	325

15.7 Meer info/toelichting/visual

- [Kamerbrief Vrijwillig maar niet vrijblijvend, een visie op reservisten van 13 april jl. \(Kamerstuk 36 200 X, nr. 72\).](#)

16. Veteranen

16.1 Aanleiding/inleiding

Nederland telt 100.800 veteranen (peildatum 1-1-2024). Daarvan zijn er 24.800 in werkelijke dienst en 76.000 post-actief, het gaat om 93,3% mannen en 6,7% vrouwen. Veteranen zijn belangrijk omdat ze als militair Nederland hebben gediend in oorlogsomstandigheden of zijn ingezet bij missies in het kader van de handhaving of bevordering van de internationale rechtsorde. De portefeuille veteranenbeleid ligt bij de minister. Kwesties rond veteranen hebben een hoge mediagevoeligheid.

16.2 Achtergrond

De Veteranenwet en het Veteranenbesluit beschrijven de erkenning, waardering en de bijzondere zorgplicht waar veteranen en hun relaties vanwege hun inzet recht op hebben. De Veteranenwet en het Veteranenbesluit zijn sinds 2014 van kracht. Het Nederlands Veteraneninstituut huisvest het Veteranenloket. Het Veteranenloket is 24 uur per dag en 7 dagen in de week bereikbaar voor vragen op het gebied van erkenning, waardering en zorg. Zorgvragen kunnen worden doorgeleid naar het Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV). Het LZV is een landelijk dekkend netwerk van civiele en militaire geestelijke gezondheidszorginstellingen gespecialiseerd in het bieden van uitzendgerelateerde psychische en psychosociale zorg.

16.3 Kern

Het Nederlandse veteranenbeleid geldt als modern en vooruitstrevend. Toch zijn altijd verbeteringen mogelijk en noodzakelijk. Bijvoorbeeld: doordat het personeelsbestand van Defensie meer divers wordt, wordt ook het veteranenbestand meer divers, wat gevolgen kan hebben voor de benodigde aandacht en zorg voor deze verschillende doelgroepen. Op basis van eigen onderzoek maar ook met behulp van aanbevelingen van de Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht (tevens inspecteur der veteranen) (IGK) of de Nationale Ombudsman (tevens Veteranenombudsman), wordt beleid en uitvoering continu verbeterd en versterkt.

16.4 Ontwikkelingen

Tijdens en na het laatste debat over veteranen (Notaoverleg Veteranen dd. 19 juni 2023) zijn er vijf toezeggingen gedaan en drie moties aangenomen. De Veteranennota van juni 2024 geeft hierop een reactie. Het betreft:

- a. Motie Veteranen in detentie Militair Penitentiair Centrum (MPC) te Stroe; met het ministerie van Justitie en Veiligheid worden de kaders ingevuld met als doel het kunnen plaatsen van veteranen met uitzendgerelateerde psychische problemen in het MPC te Stroe.
- b. Motie Veteranen die later PTSS ontwikkelen in beeld krijgen; het Nederlands Veteraneninstituut (NLVI) en de afdeling Trends Onderzoek en Statistiek (TOS) voeren onderzoek uit naar het monitoren van 'veteranen in de tijd'.
- c. Motie Crisishulp voor veteranen in acute psychische nood; veteranen vallen bij acute crisis terug op de civiele crisisdiensten. Indien veteranen zijn gestabiliseerd kunnen zij voor uitzendgerelateerde psychische problemen in het Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV) verder behandeld worden.

De vijf toezeggingen luiden:

1. Aan Boswijk (CDA): Mindef zegt toe in komende V-nota ook meer in te zullen gaan op de particuliere initiatieven in relatie tot reguliere activiteiten van defensie en het NLVI met betrekking tot de hulp aan veteranen.
2. Aan Piri (PvdA) en Valstar (VVD): In toekomstige V-nota's meer in te gaan op de verschillende deelgroepen van veteranen mede aan de hand van een daarvoor relevant onderzoek vanuit het NLVI dat nu loopt.

3. Aan Boswijk (CDA): om verschillen in positie in Veteranenstatus en niet Vstatus schriftelijke aan de TK te doen toekomen voor de plenaire BB.
4. Aan Valstar (VVD): In de toegezegde brief ook in te gaan op de Algemene Beveiligingseisen Defensie Opdrachten (ABDO-keurmerk) voor het NLVI.
5. Aan Piri (PvdA): In de brief die is toegezegd aan dhr. Boswijk over V-status, ook in te gaan op [in het debat gesteld vragen over] de inkomensvoorziening.

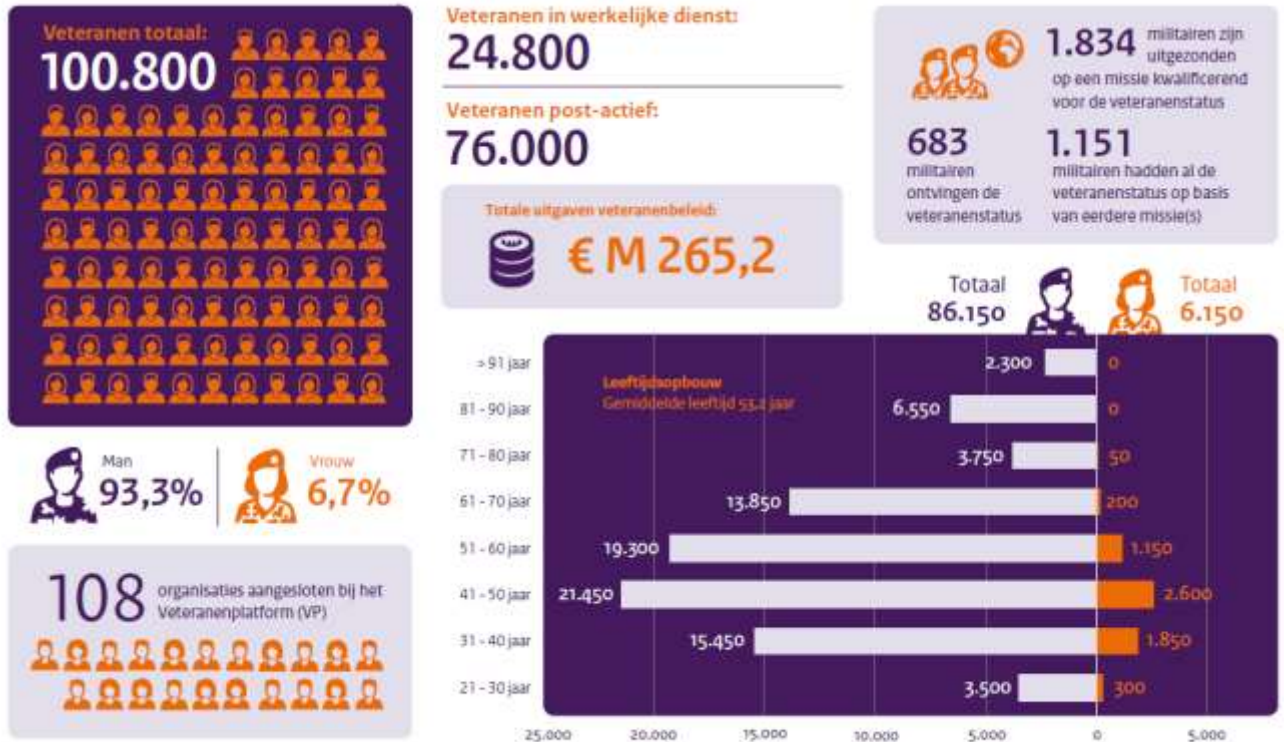
In 2022 zijn de resultaten van het langjarige onderzoek naar Oorlog, Dekolonisatie, Geweld en Onafhankelijkheid van Indonesië 1945 – 1950 gepubliceerd. De conclusie is dat het geweld geen exces was maar structureel en extreem. De Kamer heeft hierover op 14 juni 2023 gedebatteerd met MP, MBZ en minister Ollongren. Voor Defensie is er een motie en een toezegging waar actie op ondernomen wordt.

- Motie Sjoerdsma (D66) verzoekt om het lokaal bekend stellen van het [namen-]overzicht [dat is bijgehouden door] het Nationaal Instituut voor Militaire Historie (NIMH) en het in behandeling nemen van claims van slachtoffers van martelingen en verkrachtingen.
- Toezegging van MinDef aan Dassen (VOLT) om de Kamer te informeren over nadere mogelijkheden die het NIMH ziet om dienst- en bevelweigeraars actief te informeren over het rehabilitatietraject.
- Uit de kabinetsreactie van december 2022 volgt dat er onder strikte voorwaarden rehabilitatie mogelijk is voor bepaalde categorieën dienst- en bevelweigeraars. Het NIMH neemt aanvragen in behandeling en doet verificatieonderzoek. Op basis daarvan adviseert de DGB de minister.

16.5 Betrokken

Waar Defensie verantwoordelijk is voor het veteranenbeleid, draagt de Stichting Nederlands Veteraneninstituut (NLVI) zorg voor een groot deel van de uitvoering, met name voor de post-actieve veteraan. Tegelijkertijd is het veteranenbeleid een kabinetsbrede verantwoordelijkheid. Dit blijkt uit het feit dat de Veteranenwet niet alleen is ondertekend door de Koningin en de minister van Defensie maar ook door de ministers van SZW, VWS, BZK en JenV.

16.6 Facts & figures

Figuur 5: Feiten en cijfers (peildatum 1 januari 2024).

16.7 Meer info/toelichting/visueel

Een belangrijk naslagwerk is de laatste Veteranennota en de bijbehorende aanbiedingsbrief ([Kamerstuk: 30 139, nr. 264 van 31 mei 2023](#)). In die brief staan ook de twee amendementen over veteranenbeleid beschreven die tijdens de voorlaatste begrotingsbehandeling zijn aangenomen. Het amendement Hammelburg (D66) betreft het structureel beschikbaar stellen van 280.000 euro op jaarbasis ten gunste van het programma Veteraan in de klas. Het amendement Boswijk (CDA) betreft het structureel beschikbaar stellen van 150.000 euro op jaarbasis ten gunste van activiteiten in Veteranenontmoetingscentra. Beide amendementen zijn inmiddels gerealiseerd. Als laatste is de Tweede Kamer geïnformeerd over onderwerpen die door de Bond voor Militaire Oorlogs- en Dienstsachtoffers bij de Vaste Kamercommissie Defensie onder de aandacht waren gebracht. De nieuwe Veteranennota 2023-2024 is 13 juni 2024 naar de Kamer gestuurd ([Kamerstuknummer 30 139, nr. 274](#)).

17. Diversiteit en inclusie (D&I)

17.1 Aanleiding/inleiding

Als Defensie staan we voor een belangrijke, soms risicovolle taak, waarbij het van het grootste belang is om op elkaar te kunnen vertrouwen en goed te kunnen samenwerken. Om dat te kunnen doen is het belangrijk elkaar te kunnen en willen begrijpen. Het is dan ook niet gek dat het zijn van een diverse en inclusieve organisatie voor ons van belang is. Defensie streeft er naar een diverse organisatie te zijn met een inclusieve cultuur waarin iedereen zich thuis kan voelen, zichzelf kan zijn en waar gelijkwaardigheid de norm is. Om meer talent te mobiliseren, is in het bijzonder het werven en behouden van meer vrouwen van groot belang, gezien vrouwen een belangrijk deel van de arbeidsmarkt vormen en Defensie die nu nog onvoldoende aanspreekt.

Het zijn van een diverse en inclusieve krijgsmacht is voor Defensie dus essentieel. In de huidige maatschappij is het nodig om hier nog beter op in te zetten, om beter aan te sluiten bij maatschappelijke ontwikkelingen. Hierop inzetten draagt bij aan de kwaliteit en effectiviteit van de teams en daarmee aan het werk van Defensie. Waar inclusief gedrag is, zijn divers samengestelde teams sterkere teams en presteren zij beter. Ook vergroot dit de legitimiteit van de krijgsmacht en versterkt het de personele vulling. Als wij gebruik willen maken van al het arbeidspotentieel in onze samenleving, moeten we borgen dat we voor al deze mensen een organisatie kunnen bieden waarin ze zich thuis voelen. Voor elke medewerker moet inclusie een vanzelfsprekendheid zijn in het denken en doen. Hierbij gaat het zowel om erkennen van verschillen, als ook kijken naar wat verbindt. Ieders talenten kunnen op die manier zo goed mogelijk worden ingezet worden.

Daarom zet Defensie met het D&I-beleid actief in om het vergroten van de diversiteit van het personeelsbestand. Het doel is niet alleen meer mensen aan Defensie te kunnen verbinden en te behouden, maar ook beter gebruik te maken van de diverse achtergronden en talenten van ons personeel: *'Leave no one behind'*.

17.2 Achtergrond

Defensie zet zich al meerdere jaren in voor het vergroten van de diversiteit en inclusie bij Defensie. Een belangrijk speerpunt hierbij is de Kamerbrief Diversiteit & Inclusiviteit van maart 2022 (Kamerstuk 359 25 X, nr. 71) waarin Defensie een ambitieuze set aan maatregelen heeft aangekondigd. De maatregelen zijn in het bijzonder meer gericht op het vergroten van het aantal vrouwen middels streefcijfers voor in- en doorstroom (30% over het gehele personeelsbestand in 2030). Het D&I beleid is echter nadrukkelijk breder dan streefcijfers en gaat over diversiteit en inclusie in de volle breedte. Daarom heeft Defensie in 2023 het D&I-beleid verder aangescherpt, met daarin onder andere een versterkte inzet op culturele diversiteit. In februari 2024 is deze aangescherpte "Beleidslijn Diversiteit & Inclusie bij Defensie (2024-2030)" formeel vastgesteld. Deze beleidslijn stelt duidelijke overkoepelende beleidsdoelen vast voor de langere termijn en verbindt D&I met de missie van Defensie om te beschermen wat ons dierbaar is. CDS/DAOG stelt hiertoe in afstemming met Defensieonderdelen jaarlijks een uitvoeringsplan D&I op. Dit uitvoeringsplan wordt jaarlijks herijkt.

Met de aangescherpte beleidslijn zet Defensie in op vijf beleidsrichtingen:

1. Een sterke en concrete sociale norm tegen discriminatie en uitsluiting;
2. Eerlijke, toegankelijke processen met aandacht voor ondervertegenwoordigde groepen;
3. Eigenaarschap en verankering in bedrijfsvoering en taakuitvoering;
4. Werken vanuit verbinding en op basis van inclusieve communicatie; en
5. Blijven leren en ontwikkelen om te verbeteren.

17.3 Kern

De samenleving die Defensie beschermt moet zich kunnen herkennen in onze krijgsmacht, dat versterkt de legitimiteit van de zwaarmacht. Inzet op D&I draagt bij aan een betere operationele uitvoering van

onze hoofdtaken. Divers samengestelde teams zijn sterkere teams en presteren beter. Actief D&I-beleid maakt ons een aantrekkelijke werkgever voor nieuwe instroom, wat bijdraagt aan de verbetering van de personele vulling en daarmee aan een sterkere en herkenbare krijgsmacht. Tegelijkertijd is het essentieel voor het behoud van huidige medewerkers: we willen niemand verliezen vanwege ongelijkwaardigheid of omdat diegene zich niet veilig voelt of niet zichzelf kan zijn.

17.4 Ontwikkelingen

- Defensie heeft sinds 2023 een dashboard Personele Gereedheid, waarin de realisatie van de streefcijfers actief bijgehouden wordt. Per 1 maart 2024 is het aandeel vrouwen in het gehele personeelsbestand gestegen naar 18,5%. Om de stijgende lijn naar 30% vrouwen in 2030 te bestendigen, is gericht aandacht nodig.
- Naar aanleiding van de beleidslijn Diversiteit & Inclusie 2024-2030 en het daarbij behorende uitvoeringsplan maken de DO'n hun eigen plan van aanpak voor de uitvoering hiervan, onder regie van DAOG.
- In 2024 is het 80 jaar geleden dat vrouwen voor het eerst in militaire dienst konden maar er is nog veel nodig om de positie van de vrouw binnen Defensie te versterken. De samenleving bestaat 50/50 uit mannen en vrouwen. Zelfs als we alle vacatures die we hebben op dit moment zouden vullen met alleen vrouwen, dan komen we niet tot 30%. Het afgelopen jaar, na haar verkiezing als Topvrouw van het Jaar 2023, deed LTGEN Elanor Boekholt-O'Sullivan haar stropdas af als symbool voor het gebrek aan vrouwelijke uniformen en scherfvesten.
- Er zijn inmiddels verschillende ontwikkelingen op het gebied van het passender maken van uitrusting voor alle medewerkers. Voorbeelden hiervan zijn het Defensie Operationeel Kleding Systeem (DOKS), de zoektocht naar een scherfvest voor vrouwen en een rugzak voor vrouwelijke mariniers.
- Het onderzoek door LTGEN Boekholt-O-Sullivan 'Wat zie ik als ik door jouw ogen kijk' levert waardevolle informatie op over de benodigde verbetering van de beeldvorming over Defensie en de versterking van de positie van vrouwen. Verschillende partijen gaan hier nu versterkt mee aan de slag om meer vrouwen te verbinden aan Defensie, zoals het verbreden van beeldvorming over Defensie in arbeidsmarktcommunicatie.
- Defensie organiseert speciale kennismakingsdagen (Infodag *Ladies Only* met alle OPCO's) en wervingsdagen (recruitmentdagen) voor vrouwen.
- Op 27 mei 2024 is de eerste Francien de Zeeuw-penning uitgereikt aan Ikol Marc van der Burgh voor zijn inzet om de krijgsmacht autisme-vriendelijker te maken. Deze onderscheiding is in 2023 ingesteld en geldt als erkenning voor pioniers die zich met moed, creativiteit en doorzettingsvermogen inzetten voor een diverse en inclusieve krijgsmacht.
- Defensie heeft samen met het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) in 2018 onderzoek gedaan naar de culturele diversiteit van het personeelsbestand van Defensie. Dit onderzoek wordt op dit moment herhaald en naar verwachting komen de resultaten hiervan in de zomer van 2024.
- Eind 2024 start Defensie een inclusiebelevingsonderzoek onder alle medewerkers van Defensie. Momenteel zijn we bezig met de aanbesteding hiervoor.
- In juni 2024 start HDP met het ontwikkelen van de D&I beleidstoets. Een van de focuspunten op het gebied van D&I, met als doel om bij de vorming van al het beleid bij Defensie D&I te borgen en ongelijkwaardigheid tegen te gaan.
- Defensie heeft vijf erkende personeelsnetwerken: SHK – het LHBT+ netwerk, Vrouw & Defensie, Jong Defensie, het Multicultureel Netwerk Defensie en Hoogbegaafdheid Defensie. De netwerken vervullen een belangrijke rol in het verbinden en versterken van het personeel van Defensie en zijn daarmee een belangrijke partner op het gebied van D&I. HDP Aanwijzing P-002, de aanwijzing voor deze netwerken waarin onder andere tijd en financiën zijn geregeld voor de netwerken, wordt op dit moment herzien.

17.5 Betrokken

Vooropgesteld is D&I een gedeelde verantwoordelijkheid: het vraagt wat van ons allemaal. Het gaat er uiteindelijk om dat ieders talenten zo goed mogelijk ingezet kunnen worden: *'Leave no one behind'*.

- HDP vanuit beleid en CDS/DAOG voor het aansturen van de uitvoering;
- D&I adviseurs DO'n voor de uitvoering en als belangrijke speler binnen de (commandanten) DO'n en de vijf Defensienetwerken als sparringpartner;
- Commandanten DO'n, Directie Veiligheid (DV), COID, ECLD, DCo, TOS in de uitvoering en qua overlap van dossiers;
- Interdepartementaal Netwerk D&I (INDI) en Interdepartementaal Netwerk Antiracisme (INAR) voor rijksbrede afstemming, waar alle departementen vertegenwoordigd zijn.

17.6 Facts & figures

Als het gaat om concrete cijfers hebben we op dit moment alleen beschikking over de realisatie van de streefcijfers ten aanzien van het aantal vrouwen binnen Defensie, andere cijfers mogen wij niet registreren. In de toekomst richten we ons ook op inclusiebeleving en cijfers van het CBS.

Onderstaand de stand van zaken met betrekking tot aantallen vrouwen bij Defensie per 1 maart 2024 (via TOS). We zien een gestage toename in de cijfers, maar we zien ook dat het nog niet is waar het zou kunnen en moeten zijn als we het volle arbeidspotentieel van vrouwen zouden benutten.

Aantal vrouwen (bezetting)	1-1-2020	1-1-2021	1-1-2022	1-1-2023	1-1-2024	1-3-2024
Absolute aantallen	10.055	10.841	11.468	11.958	12.991	13.294
Groei	+ 119	+ 786	+ 627	+ 490	+ 1.033	+ 303
% vrouwen	15,4%	16,1%	16,7%	17,4%	18,2%	18,5%
Groei in % vrouwen	+ 0,9%	+ 0,7%	+ 0,6%	+ 0,7%	+ 0,8%	+ 0,3%

Aantal vrouwen in topfuncties (bezetting)	1-1-2020	1-1-2021	1-1-2022	1-1-2023	1-1-2024	1-3-2024
Aantal militairen en burgers (vanaf Bgen/S16)	10	12	15	20	25	27
Groei	+ 4	+ 2	+ 3	+ 5	+ 5	+ 2
% vrouwen	7,6%	8,7%	10,3%	12,9%	15,0%	15,8%
Groei in % vrouwen	+ 2,2%	+ 1,1%	+ 1,6%	+ 2,6%	+ 2,1%	+ 0,8%

Aantal vrouwen (bezetting) - Militair	1-1-2024	1-3-2024
Absolute aantallen	5.125	5.190
% vrouwen	12,3%	12,4%

Aantal vrouwen (bezetting) - Burger	1-1-2024	1-3-2024
Absolute aantallen	6.747	6.959
% vrouwen	29,9%	30,2%

Aantal vrouwen (bezetting) - Reservist	1-1-2024	1-3-2024
Absolute aantallen	1.119	1.145
% vrouwen	15,8%	15,8%

17.7 Meer info/toelichting/visual

- Beleidslijn Diversiteit en Inclusie bij Defensie 2024 – 2030: De kracht van wij: allemaal anders en toch één (maart 2024)
- Kamerbrief Diversiteit & Inclusiviteit van maart 2022 (Kamerstuk 359 25 X, nr. 71)
- Kamerbrief Contouren behouden, binden en inspireren (september 2022)
- Kamerbrief Stand van zaken maatregelen 'Behouden, binden, inspireren' (september 2023)

18. Veiligheid

18.1 Aanleiding/inleiding

De operationele taakuitvoering van Defensie kenmerkt zich door risicovolle activiteiten. De samenleving en in het bijzonder onze medewerkers moeten kunnen vertrouwen op een optimale beheersing van deze risico's. Defensie wil een goede werkgever zijn die een veilige werk-, leef- en leeromgeving biedt voor een diverse groep medewerkers. Veilig werken draagt bij aan het behouden en vergroten van het militair vermogen. Veiligheid en integriteit, waaronder inclusief gedrag, zijn daarom integraal onderdeel van beleid, aansturing en uitvoering. Voor elke medewerker moet veiligheid en integriteit een vanzelfsprekend zijn in het denken en doen. Daar wordt Defensie sterker van.

18.2 Kern

Sociale veiligheid en integriteit

Sociale veiligheid is randvoorwaardelijk voor het zijn van een inclusieve organisatie waarin mensen zich thuis kunnen voelen. Na de commissie-Giebels uit 2018 is het plan van aanpak ter versterking van de sociale veiligheid opgesteld. Sinds 2019 zijn op basis van dit plan verschillende verbetermaatregelen getroffen. Voorbeelden zijn het vereenvoudigen en professionaliseren van de meldstructuur en het meldproces voor (vermoedelijke) integriteitsschendingen, het extern bemenste Meldpunt Integriteit Defensie en het versterken en professionaliseren van het stelsel van vertrouwenspersonen.

Sinds juni 2022 geldt het verbeterde integriteitsbeleid 'bevorderen, bewaken en beschouwen'. De verbetermaatregelen die sinds 2018 zijn ingezet lijken een positieve invloed te hebben op een aantal kernelementen van het beleid. De ervaren meldingsbereidheid van medewerkers en de bekendheid van de Gedragscode onder medewerkers zijn toegenomen, zo blijkt uit peilingen. Verder ligt het aantal meldingen van vermoedelijke integriteitsschendingen de afgelopen twee jaar hoger dan de voorgaande jaren. Sociale veiligheid en integriteit zijn nooit 'klaar' en vergen doorlopende aandacht.

Gezondheidsmonitoring

Defensie werkt sinds 2021 aan het stapsgewijs implementeren van structurele gezondheidsmonitoring. Het doel is het opbouwen van meer inzicht in de gezondheid en geleverde zorg aan militairen. Hiermee kan, waar mogelijk, de gezondheid van militairen, de effectiviteit van de zorg, en de duurzame inzet van militairen worden verbeterd. Momenteel bekijkt het CEAG of naast medische gegevens aanvullende databronnen, bijvoorbeeld gegevens verkregen door omgevingsmonitoring, betrokken kunnen worden. Daarnaast wordt verkend of het mogelijk is ook burgermedewerkers en reservisten op termijn op te nemen in de monitoring.

Regeling uitkering chroom-6 Defensie / Rapport Commissie Heerma van Voss

Tussen maart 2021 en november 2022 heeft de Commissie Heerma van Voss onderzoek gedaan naar de Uitkeringsregeling chroom-6. Zij concludeert dat de Uitkeringsregeling een evenwichtige en voldoende ruimhartige regeling is, die aansluit bij soortgelijke schadevergoedingsregelingen en het aansprakelijkheidsrecht.

Voorvalrapporten Inspectie Veiligheid Defensie (IVD)

De IVD onderzoekt onder meer zware ongevallen (categorie 3 en 4). Voorvalrapporten worden eerst als concept aan de SG aangeboden ter controle op feitelijke onjuistheden (hoor-wederhoor). Binnen drie weken stuurt de SG de wederhoorreactie naar de IVD. Het definitieve rapport wordt desgewenst uiterlijk zes weken na ontvangst aan de Kamer aangeboden. Na verzending aan de Kamer volgt vanuit de DGB een zogeheten opdrachtnota ter opvolging van de toegezegde maatregelen. DAOG monitort de voortgang. Er is een driehoeksoverleg tussen beleid (DV), uitvoering (DAOG) en toezicht (IVD).

18.3 Ontwikkelingen

Lopende initiatieven worden verder geïmplementeerd. Na grote stappen sinds 2018 en met een verder groeiende krijgsmacht, is het op veiligheidsgebied vooral zaak blijvend te bouwen voor een veilige krijgsmacht.

18.4 Betrokken

Dossiers binnen het domein 'veiligheid' liggen voornamelijk bij:

- Intern Defensie: DGB/DV (beleid en verantwoording), HDP (D&I en werkgeversverantwoordelijkheid), CDS/DAOG (inrichting en gereedstelling),
- CDS/DOPS (missies), DOSCO/CEAG (arbo, schadelijke effecten) en de veiligheidsafdelingen van de OPCO's.
- Beraden: met name de BR/veiligheid, dat met naast de BR-leden plaatsvindt met voornamelijk DO-commandanten en DV.
- Interdepartementaal: met name J&V (integriteit, gevaarlijke stoffen), SZW (arbo, uitkeringsregeling), BZK (integriteit, werkgeversverantwoordelijkheid).

18.5 Facts & figures

- Sociale veiligheid en integriteit in 2023: 555 meldingen van vermoedelijke integriteitsschendingen, waarvan voornamelijk ongewenste omgangsvormen (270), misdragingen in de privésfeer (116) en overschrijding van interne regels (81). Er is in 2023 één vermoeden van een misstand gemeld. Meldingen bedrijfsveiligheid in 2023: 4103 (geen ernstcategorie), 1516 (categorie-1 licht letsel of schade tot 50.000 euro), 420 (categorie-2 licht letsel of schade tot 100.000 euro), 111 (categorie-3 letsel of schade tot 250.000 euro), 39 (categorie-4 ernstig letsel of dodelijke afloop of schade hoger dan 250.000 euro).
- Regeling uitkering chroom-6 Defensie: 773 aanvragen, waarvan 418 aanvragen toegekend, 341 afgewezen en nog 14 in behandeling (maart 2024).

Gezien de verscheidenheid aan dossiers binnen het domein 'veiligheid' komen overige cijfers desgewenst terug in briefings.

18.6 Meer info/toelichting/visual

- Uitvoeringsagenda Veiligheid en integriteit bij Defensie.
- [Kamerbrief 'Stand van zaken ontwikkelingen veiligheid en integriteit bij Defensie'](#) (Kamerstuk 36 410 X, nr. 82).

19. Klimaat(veiligheid)

19.1 Aanleiding/inleiding

Klimaatverandering is één van de grootste uitdagingen van onze tijd. Elke verdere opwarming van de aarde riskeert onherstelbare schade aan ecosystemen, biodiversiteit, economie en samenleving. Dit bedreigt onze gezondheid, welvaart en onze nationale veiligheidsbelangen. De EU, NAVO en VN beschouwen klimaatverandering als een 'threat multiplier'. In combinatie met andere factoren (demografisch, economisch, politiek, sociaal, religieus) kan het bestaande spanningen aanwakkeren en het risico op nieuwe crises vergroten. Tekorten aan water, voedsel en grondstoffen kunnen leiden tot meer competitie, conflicten en migratie. Ook extreem weer zal vaker voorkomen, waarbij de kans op natuurrampen, binnen en buiten het Koninkrijk der Nederlanden, toeneemt.

19.2 Kern

Defensie dient zich voor te bereiden op de effecten van klimaatverandering. Ten eerste zal er naar verwachting vaker een beroep worden gedaan op de krijgsmacht voor het verlenen van noodhulp en humanitaire ondersteuning bij natuurrampen. De internationale instabiliteit die door klimaatverandering wordt versterkt, kan tevens vragen om een grotere inzet van Defensie. Daarnaast zal de krijgsmacht moeten optreden onder extremere (weers)omstandigheden en geconfronteerd worden met operationele uitdagingen, omdat zowel militaire infrastructuur als capaciteiten kwetsbaar zijn voor de gevolgen van klimaatverandering. Voorbeelden hiervan zijn hitte, droogte, toegang tot drinkwater en energie, en de gevolgen van langdurige regenval. Defensie zal daarom de manier van opereren aan moeten passen, bijvoorbeeld door energie transitie en circulariteit. Deze zaken bieden 'win win' opties die Defensie kunnen versterken. Tot slot heeft Defensie zelf een maatschappelijke opgave om klimaatverandering tegen te gaan. Uitgangspunt hierbij is dat de groene ambities operationele effectiviteit ondersteunen, maar niet ten koste mogen gaan van het vermogen om militaire operaties uit te voeren.

19.3 Ontwikkelingen

- Het Strategisch Kompas van de EU (2022) heeft alle lidstaten opgeroepen een nationale strategie te ontwikkelen die de strijdkrachten voorbereidt op klimaatverandering;
- Defensie werkt aan de 'Defensiestrategie voor Klimaatverandering en Veiligheid', die voor het einde van het jaar afgerond dient te zijn. Deze strategie geeft richting aan de klimaatparaatheid van Defensie; de krijgsmacht moet onder alle omstandigheden kunnen opereren;
- De Strategie behandelt vier sporen waarop Defensie in wil zetten om de organisatie voor te bereiden op een veranderend klimaat:
 1. Anticipatie: Defensie gaat kennis en vaardigheden ontwikkelen om te anticiperen op de strategische uitdagingen en mogelijke toekomstige conflicten als gevolg van klimaatverandering;
 2. Adaptatie: Defensie wil effectief kunnen blijven opereren en past zich aan de veranderende omstandigheden aan;
 3. Mitigatie: Het terugbrengen van de uitstoot van broeikasgassen is cruciaal. Defensie gaat zich verder inspannen om groener en meer circulair te opereren;
 4. Samenwerking: Samenwerking is de kern van sporen 1 t/m 3. Defensie gaat nauwer samenwerken met nationale en internationale partners, inclusief kennisinstellingen, het maatschappelijk middenveld en het bedrijfsleven, om strategische uitdagingen beter te begrijpen, de eigen uitstoot terug te brengen en zich aan te passen aan de gevolgen van klimaatverandering.
- Op het gebied van klimaatveiligheid en energiezekerheid werkt Defensie intensief samen met internationale partners binnen vooral de NAVO, dat een voortrekkersrol vervult op klimaatveiligheid, en met de European Defence Agency (EDA). Dit gebeurt bijvoorbeeld door bij te

dragen aan het Centre of Excellence Climate and Security (in oprichting) van de NAVO of door actief te zijn in verschillende werkgroepen van de EDA;

- Conform de Defensievisie blijven de innovatieafdelingen van de defensieonderdelen kennis ontwikkelen en experimenteren met duurzame energie technologieën ter versterking van het militair optreden; varen, vliegen, rijden, kampementen en uitgestegen optreden.

19.4 Facts & figures

Conform de [Uitvoeringsagenda Duurzaamheid Defensie](#) (Kamerstukken II, 2022/23, 36 124, nr. 25 van 31 januari 2023), investeert Defensie op verschillende manieren in klimaatveiligheid en duurzaamheid. Defensie formuleerde de volgende doelstellingen:

1. Defensie past zich aan op de effecten van klimaatverandering;
2. Defensie werkt toe naar onafhankelijkheid van fossiele brandstoffen in het operationele domein en draagt bij aan de rijksbrede doelstelling van 55% CO₂-reductie in 2030 t.o.v. 1990;
3. Defensie werkt zoveel mogelijk circulair en draagt bij aan de rijksbrede doelstelling van Nederland circulair in 2050.

20. Internationale samenwerking (militair, materieel)

20.1 Aanleiding/inleiding

Internationale samenwerking speelt een essentiële rol in de uitvoering van de drie grondwettelijke taken van Defensie. Allereerst is internationale samenwerking een **noodzaak**. Defensie staat primair voor de opgave om de grenzen van het Koninkrijk der Nederlanden en, in samenwerking met partners en bondgenoten, het bondgenootschappelijk grondgebied te verdedigen. Zowel binnen de NAVO als binnen de EU heeft Nederland zich gecommitteerd aan collectieve verdediging. Dat vraagt om een organisatie die in samenwerking met bondgenoten voldoende slagkracht kan leveren om een tegenstander af te schrikken, zodat een conflict voorkomen kan worden. De huidige en toekomstige dreigingen zijn daarnaast ook meer grensoverschrijdend van karakter geworden en steeds meer onderling verweven. Naast de geformuleerde veiligheidsbelangen in de veiligheidsstrategie van het Koninkrijk der Nederlanden hebben we ook overal waar Nederlanders werken en wonen belangen. Samenwerking is essentieel om de nationale veiligheidsbelangen van het Koninkrijk mondiaal te beschermen. Nederland kan dit niet alleen en moet hierbij kunnen vertrouwen op duurzame samenwerking met partners, wereldwijd. Daarnaast trekt Nederland ook schouder aan schouder op met partners om de internationale rechtsorde te bevorderen.

Daarnaast biedt internationale samenwerking **kansen**. Door samen te werken met internationale partners kan Defensie doelmatiger, effectiever en voordeliger haar taken uitvoeren. Door deze kansen te verzilveren kan Defensie sterker omgaan met enkele inherente beperkingen. We kunnen de (geluids)ruimte benutten buiten onze eigen landsgrenzen en door samenwerking gebruik maken van de capaciteiten van partners. Zowel in mensen, middelen, materieel als informatie.

20.2 Kern

Het politiek-strategisch, militair-strategisch en operationele niveau kennen een nauwe verwevenheid binnen Defensie, zeker daar waar het de inzet van militairen betreft. Dit heeft ook implicaties voor de interdepartementale en internationale positionering van Defensie. Dit vergt goede afstemming en heldere communicatie tussen de politieke, ambtelijke en militaire top. Voor de staf- en organisatiedelen, betekent dit dat er veelvuldig en laagdrempelig gecoördineerd wordt.

DGB/DIA en DS/DIMS onderhouden netwerken in internationaal verband (NAVO, EU, VN, multilateraal en bilateraal) op strategisch niveau (zowel politiek, ambtelijk als militair). Het delen van informatie met andere landen op operationeel niveau kan rechtstreeks plaatsvinden tussen het Operationeel Hoofdkwartier (OHK) en betrokken operationele hoofdkwartieren. Hierbij is het essentieel om de strategische of diplomatieke implicaties van iedere vorm van engagement te bezien. Dit vergt dan ook coördinatie en afstemming met stakeholders buiten het OHK. Zo kan een Defensie Attache of een internationaal forum worden ingeschakeld om informatie of een andere boodschap te brengen of te halen. Nauwe afstemming en coördinatie met DIMS, maar ook met externe partners (BZ, JenV) is hierbij vereist.

20.3 Ontwikkelingen

Het internationale Defensie speelveld is dynamisch. Nederland ziet zowel de NAVO als de EU als hoekstenen van het Nederlandse Defensiebeleid. Defensie is daarom goed aangesloten bij deze organisaties en steunt de groei hiervan, hoewel de personele bijdrage onder spanning staat vanwege de personele tekorten bij Defensie. Andere belangrijke multilaterale gremia voor Defensie zijn de VN, de OVSE, de Joint Expeditionary Force (JEF), Northern Group, European Intervention Initiative en tactische verbanden zoals het European Air Transport Command (EATC) en de Multinational Military Tanker Transport Unit (MMU) op Vliegbasis Eindhoven en de Strategic Airlift Capability (SAC C-17) te Hongarije. Daarnaast heeft Defensie veel bilaterale contacten, primair met de strategische partners België, Duitsland, Frankrijk, Luxemburg, Noorwegen, het VK en de VS. Militaire steun aan de Oekraïne krijgt veel aandacht, maar loopt via de Directie Internationale Aangelegenheden (DIA) en de Directie Operaties (DOPS) waar een Task Force Oekraïne aanwezig is.

20.4 **Betrokken**

De **Directie Internationale Aangelegenheden (DIA)** van het Directoraat-Generaal Beleid en **Directie Internationale Militaire Samenwerking (DIMS)** van de Defensiestaf vormen de 'voorkeur' voor internationale Defensiesamenwerking. DIA ontwikkelt, onderhoudt en coördineert geïntegreerd, integraal en uitvoerbaar beleid en visie op het gebied van EU, NAVO, VN, conflictpreventie, multilaterale en bilaterale samenwerking en (samenwerking in) missies en operaties. DIA is tevens verantwoordelijk voor de coordinatie en voorbereiding van politieke en hoogambtelijke internationale bijeenkomsten, gremia en ontmoetingen. DIMS is verantwoordelijk voor Bilaterale Militaire Samenwerking (BMS) en Multilaterale Militaire Samenwerking (MMS). H-BMS stuurt de Landen Officieren (LO's) aan die contact hebben met Nederlandse Defensie Attachees gestationeerd in het buitenland en met de buitenlandse Defensie Attachees die zijn gestationeerd in Nederland. H-MMS stuurt de verschillende secties aan die contact hebben met NAVO, EU, VN, OVSE en andere multilaterale verbanden. DIMS is daarbij de integrator van internationale militaire samenwerking. DIMS heeft daartoe contact met de buitenposten, met de andere directies op de Bestuursstaf en met de Defensie Onderdelen. DIMS geeft aan de hand van de verkregen informatie afgestemd integraal advies aan de CDS op het gebied van internationale militaire samenwerking.

20.5 **Facts & figures**

DIA bestaat uit ongeveer 44 VTE'n onder leiding van een directeur en twee afdelingshoofden (tevens plaatsvervangend directeur). De clusters Missies en Operaties, EU, NAVO, Bilateraal, Conflictpreventie, Nationaal en Koninkrijkstaken en Protection of Civilians geven invulling aan de beleidstaken van DIA. Daarnaast worden vanuit deze clusters projectteams geformeerd voor de beleidsondersteuning van actuele crises zoals in Oekraïne en het Midden-Oosten. DIMS bestaat uit 32 VTE'n, waarvan de helft werkt bij BMS en de andere helft bij MMS. BMS stuurt zo'n 60 Nederlandse Militaire Attachees aan die over de wereld verspreid hun werk doen. Deze attachees zijn ingedeeld in de Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS) van BMS, zij vallen daarmee onder de Aanvullende CAO Rijks Uitgezonden (ACRU). Daarnaast verzorgt BMS de ondersteuning en samenwerking met de buitenlandse Militaire Attachees die zijn geaccrediteerd voor Nederland. Verder heeft defensie zo'n 2300 militairen wonen en werken in het buitenland, waarvan er zo'n 660 vallen onder het Strategisch Functiebestand Internationale Militaire Samenwerking (SFIMS). De overige militairen vervullen een functie op tactisch niveau (bijvoorbeeld vliegeropleidingen) en zijn ingedeeld bij een krijgsmachtdeel. Het SFIMS bestand (vooral NAVO en EU medewerkers op de diverse hoofdkwartieren) valt onder beheer van MMS. De militairen in het buitenland vallen onder het Voorzieningsstelsel Buitenland Defensie (VBD).

21. Productie- en leveringszekerheid munitie en defensiematerieel

21.1 Aanleiding/inleiding

Door de oorlog in Oekraïne en toenemende geopolitieke spanningen in het Midden-Oosten en Oost-Azië is duidelijk geworden dat het borgen van onze veiligheid om een extra investering vraagt. Om tegemoet te kunnen komen aan de verplichtingen aan Oekraïne en klaar te zijn voor een grootschalig conflict aan randen van de Unie zal binnen vijf jaar de productie van militair materieel in Europa moeten worden verdubbeld.

De geopolitieke situatie vraagt om met grote urgentie de productie- en leveringszekerheid van munitie en ander defensiematerieel te vergroten. Hierbij past een nieuwe manier van werken van de overheid en de (defensie-)industrie. Het speelveld is veranderd, Europa zal minder afhankelijk moeten zijn voor de levering van munitie en defensiematerieel. De doelstelling van het kabinet is om een actieve industrie- en innovatieaanpak op te zetten en uit te voeren.

Daarom is op initiatief van de Nationale Veiligheidsraad (NVR) een interdepartementale Taskforce (TF PZ) Productiezekerheid (EZK, BZ, DEF) gestart onder leiding van Defensie, met als opdracht om met concrete voorstellen te komen zodat Nederland Oekraïne tijdig kan blijven voorzien van materieel en munitie, en de productie- en leveringszekerheid van militair materieel voor de operationele gereedheid van de Nederlandse krijgsmacht structureel wordt vergroot. Op 7 juni jl. is de Kamerbrief Actieagenda Productie- en leveringszekerheid van munitie en defensiematerieel verschenen, met daarin de tussentijdse resultaten van de TF PZ, uitleg van de nieuwe beleidsaanpak en toelichting op de drie actielijnen. De komende periode zullen deze actielijnen verder worden geoperationaliseerd en publiek-privaat initiatieven voor industriële opschaling in Nederland worden opgestart.

21.2 Achtergrond

Het is niet ondenkbeeldig dat Nederland in vijf jaar ongewild in een groot conflict belandt. Als we ons nationale en Europese beleid onveranderd voortzetten, is onze krijgsmacht onvoldoende geëquipeerd om deze uitdagingen aan te gaan. Nederland en Europa hebben de afgelopen decennia te weinig geïnvesteerd in de defensie-industrie. Het is daarom noodzakelijk dat er een inhaalslag plaatsvindt. Gezien de recente ontwikkelingen is dit vraagstuk zeer urgent. Vanuit het oogpunt van productiezekerheid kan geconcludeerd worden dat de productie- en leveringsketen van militair materieel te langzaam, duur en kwetsbaar is geworden. Daarom is er een noodzaak voor een actieve defensie-industrie en innovatie beleidsaanpak, gericht op snellere opschaling van productie van defensiematerieel, ter vergroting van leveringszekerheid en de strategische autonomie van Europa.

21.3 Kern

Het structureel versterken van de productie- en leveringszekerheid van militair materieel voor de Nederlandse krijgsmacht in een Europese context vereist een nieuwe beleidsinstek ten opzichte van de afgelopen decennia. De focus van de aanpak ligt op de uitbouw van de Nederlandse kennis en industriële basis, bij voorkeur op hoogwaardige (wapen)systemen. De agenda bestaat uit drie actielijnen:

1) Versnellen productie en levering munitie en materieel

Het versnellen van de productie van munitie en materieel en het terugdringen van risicovolle strategische afhankelijkheden in de keten samen met EU en NAVO-partners. Binnen deze actielijn wordt gewerkt aan gezamenlijke inkoop van militair materieel met internationale partners, het opzetten van productielijnen van hoogwaardig materieel uit bijvoorbeeld de VS of Zuid-Korea onder licentie, het vergroten van productie van specifieke luchtafweer- en munitiesoorten binnen Europa.

2) Ontwikkeling en adoptie nieuwe technologieën

Investeren in structurele ontwikkeling nationale technologiegebieden waar Nederland een concurrerend voordeel en industriële Nederlandse capaciteit beschikt waarmee opschaling hoogtechnologische

(wapen)systemen kan worden gerealiseerd, i.s.m. bestaande regionale ecosystemen. Defensie is dit jaar gestart met een Actieplan Onbemenste Systemen (APOS) voor het verhogen van de productie van onbemenste voertuigen in Nederland en Europa, samen met de industrie en kennisinstellingen, als onderdeel van Intelligente systemen. Later dit jaar wordt een actieplan uitwerkt voor de ruimtevaartsector.

3) Aanpassen randvoorwaarden voor de defensie-industrie aan het nieuw ontstane speelveld. Benutting van ruimte binnen bestaande wet- en regelgeving en aanpassing nationale en Europese randvoorwaarden, het aanpassen interne procedures, publiek-private verantwoordelijkheden en rollen; passend bij voorbereidende stappen richting een 'oorlogseconomie' als randvoorwaarde voor het realiseren van het opschalen van de productie en het verbeteren van de leveringszekerheid. Ten aanzien van de inkoop van defensiematerieel vraagt dit om een meer integrale benadering waar ook strategische autonomie en leveringszekerheid in moet worden meegenomen. Om dit te realiseren past Defensie haar inkoopstrategie aan, door het oude mantra beste product, voor de beste prijs los te laten en de factor tijd en waar het product vandaan komt – bij voorkeur Europees of Nederlands - zwaarder te laten meewegen.

21.4 Ontwikkelingen

Ook op internationaal niveau is de noodzaak om de defensie-industrie een urgent onderwerp. Zowel binnen de NAVO als de Europese Unie wordt gewerkt aan verschillende initiatieven om de defensie-industrie binnen het bondgenootschap en de Europese Unie. Zo heeft de Europese Commissie middels een mededeling de Europese Defensie Industrie Strategie (EDIS) gepubliceerd en bijbehorend een wetsvoorstel voor het Europees Defensie Industrie Programma (EDIP) gepubliceerd. Over dit laatste voorstel zal vanaf april 2024 worden onderhandeld tussen de lidstaten, voordat het programma zal worden geïmplementeerd. Binnen de NAVO wordt aan de hand van het Defense Production Action Plan via verschillende werkgroepen gewerkt aan de versterking van de productie- en leveringszekerheid binnen alle landen van het bondgenootschap. Binnen de Taskforce Productiezekerheid is uitdrukkelijk aandacht voor deze internationale trajecten, zodat de verschillende instrumenten binnen deze internationale voortgang strategisch kunnen worden benut om de inzet van de Taskforce Productiezekerheid te versterken.

21.5 Betrokken

De voorzitter van de Taskforce Productiezekerheid is de programmadirecteur defensie-industriebeleid. Het cluster defensie-industriebeleid onder de afdeling materieel, directie Materieel, Leefomgeving, Vastgoed en Duurzaamheid (DMLVD) is daarmee het primaire aanspreekpunt. Momenteel wordt verkend hoe deze afdeling organisatorisch beter verankerd en versterkt kan worden. De Taskforce Productiezekerheid is een interdepartementale Taskforce. Het Ministerie van Buitenlandse Zaken, Ministerie van Economische Zaken en het Ministerie van Financiën zijn betrokken binnen de Taskforce. Ook wordt de defensie-industrie sterk betrokken bij de invulling van de actielijnen via de Stichting voor de Nederlandse Defensie-industrie (NIDV). Binnen de actielijnen wordt vervolgens veelvuldig in contact getreden met de relevante stakeholders, zoals specifieke bedrijven in de sector, de financiële instellingen of internationale partners. Het voornemen is om een nieuw publiek-privaat platform samen met het (georganiseerde) bedrijfsleven, kennisinstellingen, financiële sector en regionale partners op te starten om tot een gedragen en resultaatgerichte uitvoeringsagenda te komen.

21.6 Raakvlakken kennis en innovatie in den breedte

Om over een moderne, technologisch hoogwaardige, toekomstbestendige Krijgsmacht te beschikken zetten we in op kennis en innovatie. Dit behelst onderzoek, technologieontwikkeling en kort-cyclische innovatie om als organisatie te blijven transformeren. Samenwerking met kennisinstellingen en industrie speelt een cruciale rol hierin. Kennis en innovatie gaat niet alleen om (project)financiering, maar ook om de toepassing, implementatie en opschaling.

Na jaren van bezuinigingen, zijn de budgetten voor kennis en innovatie vanaf 2022 gaan stijgen. Het commitment om in de nabije toekomst 2% van de Defensiebegroting aan onderzoek en technologieontwikkeling te besteden (*research & technology (R&T)*) is uitgesproken en het financiële groeipad is in gang gezet, met 1,3% als ondergrens. Deze middelen worden gebruikt om de brede, en strategisch prioritaire, Defensie-specifieke kennisbasis bij onze partners, zoals o.a. TNO, NLR en Marin, te versterken. Het doorontwikkelen van technologieën, o.m. met de hiervoor genoemde opgedane kennis, is voorzien met technologieontwikkelings-budgetten. Dit doen we niet alleen nationaal, maar ook internationaal. Daarnaast werken we steeds meer met andere Nederlandse- en internationale kennispartners, waaronder hogescholen, universiteiten en internationaal gerenommeerde instituten. Ook als het om innovatie gaat heeft Defensie grote stappen gezet: de innovatiecentra bij alle Defensieonderdelen zijn geborgd en er zijn structurele innovatiebudgetten gekomen om zowel behoeftegericht als kansgericht geprioriteerde projecten op te starten. Dit wordt veelal gedaan door *dual-use* technologieën uit te testen op de werkvloer in (regionale) samenwerking met kennisinstellingen, *start-ups* en MKB. Daarnaast is het security fund in oprichting, om de financiering van *start-ups* in de vroege fase te ondersteunen en met *venture building* verder te ontwikkelen. Ook werken we internationaal aan innovatie, zoals via het *NATO Innovation Fund* (NIF).

Er is een nauwe samenwerking tussen de kennis- en innovatiebeleidsafdeling en de Taskforce Productiezekerheid, vooral als het om het tweede spoor van de TF PZ gaat: hoe positioneren we het bedrijfsleven als het om de *high-tech* mogelijkheden en behoeftes van Nederland, en partners, gaat? Recent zijn vijf 'NLD_gebieden' aangewezen waar we extra op in gaan zetten omdat dit prioritaire gebieden voor de Krijgsmacht zijn én Nederlandse bedrijven en/of kennisinstellingen hier een sterke positie op hebben: intelligente systemen (o.a. onbemanste systemen, drones), slimme materialen, sensoren, ruimtevaart en quantum technologie.

De kennis- en innovatieketen intern Defensie is volop in beweging. Nieuw beleid is uiteengezet in recente Kamerbrieven, de Adviesraad voor Wetenschap, Technologie en Innovatie (AWTI) brengt zomer 2024 een advies uit over Defensie onderzoek- en innovatie en de huidige Strategische Kennis- en Innovatie Agenda (SKIA) wordt geëvalueerd en herzien.

22. Munitie

22.1 Aanleiding/inleiding

Zonder munitie kunnen wapensystemen niet effectief worden ingezet. Als gevolg van bezuinigingen werd tot 2018 de munitievoorraad slechts aangevuld naar het niveau benodigd voor vredesmissies. Sindsdien vult Defensie de inzetvoorraad munitie weer aan richting het door NAVO opgedragen niveau voor de hoofdtaak 1. Omdat vele landen tegelijk de voorraden willen vergroten en de wereldwijde vraag sneller toeneemt dan de industrie kan opschalen, is dit een duur en tijdrovend proces.

22.2 Achtergrond

In 2009 is het eerste Beleidskader Inzetvoorraden (BKI) opgesteld, vervolgens de bijbehorende normen voor de hoogte van de voorraden. Dit is gebeurd met de hoofdtaak 2 (vredesoperaties) als uitgangspunt. Het BKI 2009 beslaat een breed scala aan artikelen, verdeeld in acht operationele assortimenten: munitie, bedrijfs- en brandstoffen, operationele infrastructuur, geneeskundige verbruiksartikelen, operationele rantsoenen, disposables (artikelen voor eenmalig gebruik), reservedelen voor operationeel optreden, alsmede kleding en uitrusting.

Door de toenemende spanningen aan de randen van de EU en het NAVO-bondgenootschap is vooral de eerste hoofdtaak van Defensie steeds prominenter geworden. Daarom baseert Defensie de omvang van de inzetvoorraad munitie sinds Defensienota 2022 (DN22) op de NAVO-norm voor de bondgenootschappelijke verdediging i.p.v. de eerdere nationale norm gedimensioneerd op vredesmissies.

22.3 Kern

Defensie vult voor vele miljarden de inzetvoorraad munitie aan. In 2018 is een aanvullende investering gedaan van 1 miljard euro, gevolgd door 2.5 miljard euro aanvullende investeringen onder DN22. Deze investeringen komen grotendeels in de periode tot 2030 tot realisatie. Tevens zijn ter afstoting aangemerkte munitiecomplexen weer van de afstotingslijst gehaald en heeft het Defensie Munitiebedrijf extra personeel aangenomen om de veiligheid van munitie te verbeteren. Uitdagingen zijn munitiecomplexen die hun vergunningen dreigen te verliezen door veroudering, strengere wettelijke eisen en personeelstekort.

22.4 Ontwikkelingen

In de vierjaarlijkse cyclus van het *NATO Defence Planning Process* (NDPP) stelt de NAVO de voorraadnormen voor *Battle Decisive Munitions* vast. De behoefte voor de inzetvoorraad munitie voor de eerste hoofdtaak is op deze NAVO-norm gebaseerd. Tijdens de NAVO-top in Vilnius medio 2023 heeft de NAVO tussentijds de opgedragen voorraadnormen voor de strategische voorraad munitie naar boven bijgesteld, op basis van de geanalyseerde verbruiksgegevens uit Oekraïne.

Hoewel de inzetvoorraad munitie toeneemt, kan met de beschikbare financiële middelen onder DN18 en DN22 de inzetvoorraad nog niet volledig aangevuld worden tot een eerste hoofdtaak niveau.

Voor verdere doorgroei liggen plannen klaar. Omdat het munitie betreft die Defensie al in gebruik heeft, maakt Defensie voor aanvullende munitiebestellingen zoveel als mogelijk gebruik van bestaande raamcontracten voor o.a. conventionele munitie als aansluiting op lopende materieelprojecten, eventueel via FMS-cases (*Foreign Military Sales*) waar het de aanschaf van Amerikaanse munitie betreft, of van internationale vraagbundeling met andere landen via het *Nato Supply Procurement Agency* (NSPA), zoals de Patriot-munitie.

Sinds 2003 heeft Nederland geen eigen munitie-producerende industrie meer, wel kent Nederland toeleveranciers voor high-tech munitiecomponenten. Binnen Europa laten meerdere landen hun nationale productielijnen opschalen, met name waar het artillerie- en geweermunitie betreft. In samenspraak met de NIDV en MinEZK onderzoekt Defensie of licentieproductie van hoogtechnologische munitie, waaronder luchtverdedigingsraketten, in Nederland of in samenwerking met andere partners binnen Europa haalbaar is.

Demilitarisatie (vernietigen verlopen munitie)

Defensie beoogt munitie via opleiden en trainen (O&T) te verbruiken voordat de technische levensduur of operationele bruikbaarheid overschrijdt. Dit lukt echter niet voor 100% van de munitievoorraad. Een deel moet daarom worden gedemilitariseerd (vernietigd). Vanwege (inter-)nationale regelgeving is het transporteren van te demilitariseren munitie binnen de EU streng gereguleerd. Defensie zet voor de lange termijn meer in op het demilitariseren van munitie in Nederland. Samen met kennisinstituten en het bedrijfsleven worden technische oplossingen ontwikkeld. Op de korte termijn zijn we in gesprek met de Inspectie Leefomgeving en Transport (IL&T) over de mogelijkheden van transport binnen de geldende wet- en regelgeving. Echter zal dat slechts voor beperkte hoeveelheden mogelijk zijn.

O&T munitie

Defensie verbruikt ook munitie voor opleiden en trainen. Verbruik van de duurder 'kapitale' munitiesoorten zoals raketten voor F-35, maritieme luchtverdedigingsraketten of geleide anti-tankraketten worden uit het investeringsbudget gefinancierd.

Verbruik van 'conventionele' munitie voor opleiding en training, waaronder geweer- en mitrailleurmunitie en artillerie- en mortiergranaten, wordt gefinancierd vanuit het exploitatiebudget. De gemiddelde kosten voor conventionele munitie voor opleiding en training bedragen jaarlijks circa € 140 miljoen, waarvan circa een kwart wordt gebruikt voor vaste kosten voor bijvoorbeeld instandhouding en keuringen (typeclassificatie en levensduurverlengend onderzoek).

Tot 2020 kon de conventionele munitie die jaarlijks voor opleiding en training verbruikt werd niet volledig aangevuld worden door een structureel exploitatietekort (Kamerstuk 34 919, nr. 69), waardoor Defensie steeds verder inteerde op de fysieke voorraad. Met de motie-Hermans is het budget voor compensatie O&T-verbruik van conventionele munitie gestegen van € 80 miljoen naar de destijds benodigde € 140 miljoen. Het duurt echter enkele jaren voordat het Munitiebedrijf het ontstane gat in de fysieke voorraad aan kan vullen. De contracten met de leveranciers zijn inmiddels afgesloten en er wordt conform contract geleverd om de munitie aan te vullen.

22.5 Betrokken

COMMIT/Projecten en COMMIT/Munitiebedrijf verzorgen de verwerving en opslag van munitie. Opdrachten voor verwerving worden door CDS/DPLAN verstrekt.

22.6 Facts & figures

Sinds de jaren '90 van de vorige eeuw heeft Defensie ingeteerd op de inzetvoorraad munitie die voor de Koude Oorlog aangelegd was: er werd meer verschoten dan er (financieel) aangevuld kon worden. Rond 2009 is het Beleidskader Inzetvoorraden (BKI) vastgesteld waarin is vastgelegd dat de inzetvoorraad wordt aangevuld voor de tweede hoofdtaak: vredesmissies en buitenlandse operaties. Deze norm lag significant onder de huidige NAVO-norm.

Onder DN22 is met de maatregel 'versterken voorraden' een significante vervolgstap gezet om de munitievoorraad weer op norm te brengen voor de eerste hoofdtaak. Omdat de productielijnen voor hoogtechnologische munitie (NAVO-term: *Battle Decisive Munitions*) niet eenvoudig kunnen opschalen, liggen er meerdere jaren tussen het moment van bestellen en uitlevering. Uitlevering van deze orders loopt tot 2030 (of later voor Patriot luchtverdedigingsraketten, waarvan de productie langer doorloopt).

22.7 Meer info/toelichting/visual

23. Programma vervanging onderzeebootcapaciteit (VOZBT)

23.1 Aanleiding/inleiding

Het programma VOZBT heeft als doel de verwerving en invoering van vier nieuwe onderzeeboten, ter vervanging van de uit begin jaren negentig afstammende Walrusklasse. De MR heeft op 15 maart 2024 ingestemd met het voorstel van Defensie om de order voor de levering te gunnen aan de Franse werf Naval Group, die op basis van de rangschikking volgens het gunningsmodel de winnende bieding heeft ingediend. Op 11 juni 2024 bleek bij de stemming over de moties n.a.v. het notaoverleg over het voorlopig gunningsbesluit (DMP D-brief) een ruime meerderheid van de Tweede Kamer te kunnen instemmen met gunning van de order aan Naval Group. Nu de parlementaire behandeling is voltooid, kan Defensie de leveringsovereenkomst tekenen met Naval Group. Overeenkomsten voor de instandhouding van de nieuwe onderzeeboten moeten volgen na tekening van het leveringscontract, in de realisatiefase. De Tweede Kamer heeft VOZBT aangemerkt als groot project waarover periodiek wordt gerapporteerd door Defensie en de Auditdienst Rijk (ADR), daarom wordt dit programma specifiek onder uw aandacht gebracht.

23.2 Achtergrond

- De MR heeft in december 2019 besloten om de verwervingsvoorbereidingsfase (DMP D-fase) te starten voor de aanschaf van vier conventioneel voortgestuwde, veelzijdige, expeditionair inzetbare onderzeeboten, binnen een taakstellend budget, met een beroep op artikel 346 VWEU. De D-fase bestond uit: 1. voorbereiding, 2. dialoog, 3. gunning. Aan de dialoog namen drie geselecteerde werven deel: Naval Group (Frankrijk), tkMS (Duitsland), en Saab Kockums (Zweden). De reden om uitsluitend buitenlandse werven te selecteren was dat er sinds de jaren negentig geen Nederlandse werven zijn die geheel zelfstandig onderzeeboten kunnen ontwerpen en bouwen. Ook beschikt Defensie zelf niet over de kennis en de capaciteit om een centrale rol te vervullen in het ontwerp en de productie van onderzeeboten (in tegenstelling tot de bouw van oppervlakteschepen).
- In voorjaar 2022 is besloten om de dialoog te beëindigen en (versneld) toe te werken naar de offerteaanvraag voor een leveringsovereenkomst, mede om het risico op een *capability gap* zoveel mogelijk te beperken. De offerteaanvraag is verzonden op 16 november 2022. Op 28 juli 2023 hebben de kandidaat-werven hun offerte ingediend. Defensie heeft de offertes vervolgens beoordeeld, ondersteund door kennisinstituten zoals TNO en MARIN. De Algemene Rekenkamer (AR) heeft in haar rapport over het de D-fase opgemerkt dat Defensie de offertebeoordeling zorgvuldig en navolgbaar heeft doorlopen.
- EZK heeft in een parallel traject met de kandidaat-werven de voorstellen voor de industriële samenwerkingsovereenkomst uitgewerkt (*Industrial Cooperation Agreement – ICA*). Deze voorstellen dienen zoveel mogelijk bij te dragen aan de versterking van de Nederlandse Defensie Technologische en Industriële Basis (NLDTIB), conform de doelstellingen van de Defensie Industrie Strategie (DIS). EZK heeft na beoordeling van de ICA-voorstellen vastgesteld dat het ICA-voorstel van Naval Group acceptabel is en kan worden omgezet naar een juridisch bindende overeenkomst. EZK en Naval Group zullen de ICA ondertekenen voorafgaand aan of tijdens de tekening van de leveringsovereenkomst. EZK zal in de realisatiefase periodiek aan de Tweede Kamer rapporteren over de voortgang van de activiteiten die voortvloeien uit de ICA met Naval Group.
- In de voortgangsrapportages is toegelicht dat het beoogde moment waarop de eerste twee nieuwe onderzeeboten *fully operational capable* beschikbaar zijn, naar verwachting zal vallen in de bandbreedte 2034 – 2037. CZSK heeft maatregelen genomen zodat twee van de vier huidige Walrusklasse onderzeeboten veilig en operationeel relevant kunnen doorvaren tot 2035. In de offerteaanvraag is geëist dat uiterlijk tien jaar na contracttekening de varende beproevingen van de tweede nieuwe boot moeten zijn voltooid. Hiermee beoogde Defensie het risico op een *capability gap* te beperken. De offerte van Naval Group voldoet aan de eisen voor tijdige levering.

23.3 Kern

De ondertekening van de leveringsovereenkomst met Naval Group (voorzien in derde kwartaal 2024) markeert het einde van de verwervingsvoorbereidingsfase en de start van de realisatiefase. In de realisatiefase verschuift het accent van het beleid naar de uitvoering. Dit impliceert een andere inrichting van de governance en programmaorganisatie, waarbij het programma zoveel mogelijk in lijn zou moeten worden gebracht met de geldende kaders voor projectmanagement. Defensie stelt momenteel een concept-inrichtingsvoorstel op dat zal worden getoetst door Bureau Gateway (Gateway Review). Hiermee geeft Defensie tevens uitvoering aan de aanbevelingen van de ADR over programmabeheersing in de realisatiefase. Over de inrichting van de realisatiefase wordt de Tweede Kamer geïnformeerd in de eerstvolgende voortgangsrapportage.

23.4 Ontwikkelingen

Van de kandidaat-werven heeft alleen de Duitse werf tkMS besloten om een kort geding aanhangig te maken over de uitkomst van het offertetraject en de voorgenomen gunning aan Naval Group. Na de zitting eind juni verwacht Defensie medio juli de uitspraak van de rechter, nog voor het aflopen van de geldigheidstermijn van de offertes (28 juli 2024). Defensie zal de Tweede Kamer hierover vervolgens informeren. Het is de huidige inschatting dat deze procedure geen invloed zal hebben op de mijlpalenplanning.

23.5 Betrokken

DGB is in de huidige fase opdrachtgever en zit de stuurgroep VOZBT voor. Het is de bedoeling dat deze rol in de realisatiefase overgaat naar CDS. In de stuurgroep zijn naast DGB en CDS vertegenwoordigd: HDFC, C-COMMIT, CZSK en een onafhankelijke adviseur. DJZ, CIO en DCO zijn agenda-lid. De Programmadirecteur van COMMIT woont de vergaderingen van de stuurgroep bij om toelichting te geven op voorgestelde besluiten die onder zijn leiding zijn voorbereid in het integraal programmaoverleg. Naast de interne overlegstructuur bestond de governance van het programma tijdens de verwervingsvoorbereiding uit interdepartementale overleggen (werkoverleg, hoog-ambtelijke commissie, ministeriële commissie). Als onderdeel van de inrichting van de realisatiefase wordt bezien of er naast de reguliere interdepartementale afstemming nog behoefte bestaat aan periodieke bespreking van de voortgang. De ADR en de AR voeren, elk vanuit een eigen rol, onderzoeken uit naar dit grote project.

23.6 Facts & figures

Over de facts & figures van het programma VOZBT kan de bewindspersoon separaat nader worden bijgepraat.

23.7 Meer info/toelichting/visual

Defensie rapporteert in de huidige fase jaarlijks over het programma VOZBT en gerelateerde projecten in het kader van de Regeling Grote Projecten (uiterlijk 1 april). Defensie heeft de derde voortgangsrapportage gelijktijdig met de DMP D-brief verstuurd op 15 maart jl. De Tweede Kamer heeft eerder de wens uitgesproken dat Defensie in de realisatiefase twee keer per jaar rapporteert over de voortgang. Het is de verwachting dat de Kamer na de parlementaire behandeling van de D-brief opnieuw een Uitgangspuntennotitie zal opstellen voor de volgende rapportagecyclus, als leidraad voor de informatievoorziening in de realisatiefase en het onderzoek door de ADR dat jaarlijks wordt uitgevoerd. De ADR stelt momenteel een concept-onderzoeksvorstel op.

een Uitgangspuntennotitie zal opstellen voor de volgende rapportagecyclus, als leidraad voor de informatievoorziening in de realisatiefase en het onderzoek door de ADR dat jaarlijks wordt uitgevoerd.

24. DS AI en autonome wapensystemen

24.1 Aanleiding/inleiding

Het traditioneel militair optreden, van gereedstelling tot en met oorlogsvoering, is onderhevig aan grote veranderingen. Technologieën zoals data science en artificiële intelligentie (AI) maken hoogtechnologische oorlogsvoering mogelijk. Niet alleen landen maar ook grote (tech-)bedrijven investeren fors in capaciteiten en middelen gedreven door Data Science en *Artificiële Intelligentie* (hierna: AI). In een tijd van ingrijpende geopolitieke veranderingen, grootschalige technologische ontwikkelingen en het toegenomen gebruik van informatie als wapen, zijn deze voor een toekomstbestendige Nederlandse Krijgsmacht onontbeerlijk. Daarom investeert ook Defensie de komende jaren fors in deze technologieën en de daarbij benodigde randvoorwaarden.

24.2 Kern

Moderne (wapen) systemen genereren grote hoeveelheden data en zijn nauwelijks nog inzetbaar zonder gebruik van data science en AI waarbij het gebruik van informatie een steeds prominentere en strategische rol vervult. Dit wordt tevens zichtbaar in de oorlog in Oekraïne. Er worden nieuwe eisen aan het militair optreden gesteld; niet alleen met betrekking tot het eigen vermogen van de krijgsmacht, maar ook de manier waarop Defensie reageert op (versturende) technologische ontwikkelingen van potentiële tegenstanders en andere actoren.

AI deze ontwikkelingen vormen de aanleiding voor versnelling en intensivering van het databeleid en het opstellen van de "*Defensie Strategie Data Science en AI 2023-2027*". Deze strategie is richtinggevend voor de ontwikkelingen bij Defensie en creëert samenhang via een overkoepelende visie en strategische ambities. Het inrichten van de juiste randvoorwaarden voor de optimale inzet van data science en AI staat in deze strategie centraal. Dit gebeurt via vier doelstellingen:

1. **Defensiebrede data governance** voor de inzet van Data Science en AI binnen juridische en beleidsmatige kaders met duidelijke belegging van rollen en verantwoordelijkheden.
2. **Hoogwaardige informatietechnologie** voor de inzet van Data Science en AI in het informatiegestuurd en multidomein optreden en werken in alle gebruiksomstandigheden.
3. **Investeren in kennis en kunde** ter verhoging van de kennisbasis en de schaarse capaciteit bij Defensie.
4. **Datagedreven werkwijze** om (besluitvormings)processen en de optimale inzet van Data Science en AI op elkaar af te stemmen.

Inhoudelijk kiest Defensie voor vijf prioritaire toepassingsgebieden waar ambities van defensieonderdelen samen komen: onbemande autonome systemen, militaire besluitvormingsondersteuning en inlichtingen, logistiek en predictive maintenance, bedrijfsvoering en veiligheid. Deze toepassingsgebieden staan centraal bij de taken van Defensie en bieden kansen voor het inzetten van data science en AI.

Met de Defensie Strategie Data Science en AI 2023-2027 is een aantal acties in gang gezet. Zo ontwikkelt Defensie een hoogerubriceerde IT-infrastructuur voor datadeling en verwerking. Dit stelt de krijgsmacht in staat relevante informatie op het juiste moment bij de juiste persoon te krijgen. Defensie heeft beleid voor algoritmes ontwikkeld en richt nu het toezicht op algoritmes in samen met de Functionaris Gegevensbescherming en de Beveiligingsautoriteit. Tot slot investeert Defensie in een Data Science Center of Excellence bij de Nederlandse Defensie Academie waar de aanstelling van een hoogleraar Data Science ervoor zorgt dat deze technologie plaats krijgt in de militaire opleidingen en het onderzoek. Defensie zet in op het aantrekken, ontwikkelen en behouden van talent om de afhankelijkheid van externe partijen te beperken.

24.3 Ontwikkelingen

Data science en AI bieden zowel mogelijkheden als risico's voor de Rijksoverheid. Het recente rapport van de Commissie Brouwer (Kamerstuk 32 761, nr. 258) benadrukt het belang van juridische en beleidsmatige kaders bij de inzet van dit soort technologieën. De ontwikkeling en toepassing van data science en AI bij Defensie vindt te allen tijde plaats binnen bestaande en wet- en regelgeving, zoals de Grondwet, fundamentele mensenrechten, internationaal humanitair oorlogsrecht en de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG). Tevens sorteert Defensie voor op aankomende wetgeving zoals de Europese AI Verordening en Data Act. Daarnaast is interdepartementaal aandacht voor aanvullende kaders en transparantie over de manier waarop de Rijksoverheid Data Science en AI inzet. Het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) werkt aan een 'Algoritmeregister' waarin overheden de door hen gebruikte algoritmen kunnen publiceren. Er wordt gewerkt aan een wet waarmee overheden worden verplicht specifieke algoritmen in het algoritmeregister op te nemen. Ook Defensie zal bepaalde algoritmen moeten publiceren, zij het dat er voor Defensie specifieke uitzonderingsgronden zullen zijn.

Daarnaast is Defensie betrokken bij diverse andere Rijksbrede ontwikkelingen die worden gecoördineerd door BZK, zoals de 'Werkagenda Waardengedreven Digitaliseren' (programmaliijn 3), de algoritmetoezichthouder (in 2023 is een interne 'algoritmeboard' geïnstalleerd voor tweedelijns toezicht) en de Kabinetsvisie Generatieve AI.

Betrouwbare en verantwoorde data science en AI-oplossingen worden ontwikkeld en geproduceerd conform het geldende Defensiebeleid dat is opgeschreven in de CIO-101-Aanwijzing Algoritmes. Hierin zijn normen vastgesteld. Centraal daarbij staan regels over menselijke controle, ethiek, transparantie, privacy en (informatie)beveiliging. Defensie werkt verder aan een sterke Data en AI Governance.

Daarnaast zet Defensie zich in internationaal verband in voor de verdere ontwikkeling van (internationale) afspraken over verantwoord gebruik van AI, onder andere via de NAVO en via de *Responsible AI in the Military Domain* (REAIM)-conferentie waarvan Nederland in 2023 medeorganisator is. De REAIM-conferentie vindt in 2024 opnieuw plaats.

Vanuit Defensie gaat er daarnaast nog specifiek veel aandacht naar de integratie van AI in wapensystemen. In het politiek-maatschappelijke debat wordt vaak gerefereerd naar 'autonome wapensystemen', waarmee doorgaans wapensystemen worden bedoeld die met een zekere mate van autonomie doelwitten kunnen selecteren en uitschakelen. In hedendaagse conflicten wordt aangetoond dat wapensystemen met autonome functies, zoals specifieke onbemande drones, een belangrijke rol spelen in de militaire successen die worden geboekt. Voor een adequaat uitgeruste krijgsmacht en vanuit het veiligheidsperspectief is het noodzakelijk dat Nederland zelf gaat beschikken over wapensystemen met autonome functies. De (technologische) ontwikkelingen op dit gebied volgen elkaar in rap tempo op. Het is daarom zaak dat Defensie, in samenwerking met kennispartners en industrie, onderzoek blijft doen naar – en blijft investeren in – de integratie van autonomie in wapensystemen.

Tegelijkertijd brengen autonome wapensystemen risico's met zich mee. Men vreest bijvoorbeeld dat door de introductie van geavanceerde AI-modellen het 'gedrag' van autonome wapensystemen onvoorspelbaar wordt, met implicaties voor de naleving van internationaal recht, ethische waarden en de (inter)nationale veiligheid. Daarom zet Nederland zich in internationaal verband in voor een verbod op autonome wapensystemen die in strijd zijn met het internationaal recht en waarover geen sprake is van betekenisvolle menselijke controle. Binnen de Verenigde Naties bestaat er een expertgroep die zich met dit onderwerp bezighoudt, waarvan Nederland tussen 2024 en 2026 voorzitter is. Defensie is hier, in samenwerking met het Ministerie van Buitenlandse Zaken (BZ), nauw bij betrokken. Verder ontwikkelt Defensie een beleidsvisie op de integratie van autonomie in wapensystemen.

24.4 Betrokken

Het *Chief Information Office* (CIO) is beleidsverantwoordelijk voor de digitale transformatie van Defensie, waaronder data science en AI. Het CIO werkt op deze thema's nauw samen met de Defensiestaf/Directie Plannen en de decentraal ingerichte CIO's. Verder wordt op het gebied van onderzoek en innovatie nauw samengewerkt met de directies DSK en DOBP en met kennispartners zoals TNO, NLR en MARIN en andere marktpartijen.

Ook wordt Defensie namens het CIO vertegenwoordigd in verschillende interdepartementale overleggen op het gebied van data en AI, zoals de Ambtelijke Commissie Digitalisering (ACD), het CIO-beraad en de CDO-raad. De Chief Technology officer Oan JIVC vertegenwoordigt Defensie in de interdepartementale CTO-raad.

In NAVO-verband is het CIO betrokken bij de *Data & AI Review Board* (DARB) voor de ontwikkeling van een militaire AI-standaard en is het CIO in VN-verband betrokken bij de *Group of Governmental Experts on Lethal Autonomous Weapons Systems*.

24.5 Meer info/toelichting/visual

[Defensie Strategie Data Science en AI 2023-2027](#)

[Rapport en Kamerbrief Commissie Brouwer](#)

[CIO 101 Aanwijzing Algoritmes](#)

[Kabinetsreactie op AIV/CAVV-advies Autonome Wapensystemen](#)

25. Digitale transformatie

25.1 Aanleiding/inleiding

In een wereld waar technologie zich met adembenemende snelheid ontwikkelt, vormen de nieuwste digitale innovaties op defensiegebied een cruciale arena waarin het Westen, met de Verenigde Staten voorop, zijn lang gekoesterde technologische voorsprong ziet vervagen. Deze ontwikkelingen, geïllustreerd in sectie 1.5, worden uitgedaagd door opkomende machten die aanzienlijk investeren in voor defensie relevante technologieën (e.g. China publiceerde 155.487 AI-gerelateerde artikelen in 2022).

In deze context van intensieve concurrentie is het essentieel dat Defensie, in nauwe samenwerking met internationale partners, zich onvermoeibaar inzet om niet alleen gelijke tred te houden, maar ook om in geselecteerde domeinen een leidende positie in te nemen. Deze inspanning is niet alleen cruciaal om de operationele effectiviteit te vergroten, maar vertegenwoordigt ook een morele plicht om onze mensen te voorzien van de beste beschikbare middelen. Een voorsprong in informatie kan het verschil betekenen tussen leven en dood en aanzienlijk bijdragen aan het succes van missies. Tegelijk moeten we onder ogen zien dat onze defensieorganisatie herstellende is van twee decennia van bezuinigingen, wat heeft geleid tot aanzienlijk achterstallig onderhoud van (digitale) systemen en de bijbehorende organisatie.

25.2 Kern

Op dit moment lopen vijf grote programma's die bijdragen aan de Digitale Transformatie door vervangen en vernieuwen van delen van de IT:

- ROGER, vervangen SAP voor o.a. voorraad- munitie- en financieel beheer;
- FOXTROT, systemen voor operaties in het mobiel en uitgestegen domein;
- DOO, draagt bij aan informatiehuishouding en bedrijfsvoering;
- GrIT, vernieuwing van de IT-infrastructuur; de basis waarop alles moet draaien;
- ALPHA, vernieuwing van de HR IT (voorheen VHR-IT).

Door jarenlang achterblijven van investeringen op het gebied van IT is vervanging van deze systemen hard nodig. Daarnaast moet de vervanging samengaan met vernieuwing om Defensie klaar te maken voor de in toenemende mate digitale toekomst. Defensie heeft grote uitdagingen bij de realisatie, waaronder schaars IT-personeel, het moeten waarborgen van de continuïteit van de IT en gelijktijdig vernieuwen van elementen daarvan, complexe onderlinge afhankelijkheden tussen systemen, absorptievermogen van de organisatie, digitale vaardigheden van het personeel en oplopende kosten van hardware.

Naast de grote programma's lopen er tal van grote en kleine projecten binnen de defensieonderdelen. Portfoliomanagement staat aan de lat om hier integraal sturing aan te geven, maar ontbeert vooralsnog een samenhangende digitale strategie waarin scherpe keuzes gemaakt worden die dan middels portfolio verder kunnen worden geconcretiseerd. Het ontwikkelen van deze strategie is een belangrijk speerpunt voor 2024.

25.3 Ontwikkelingen

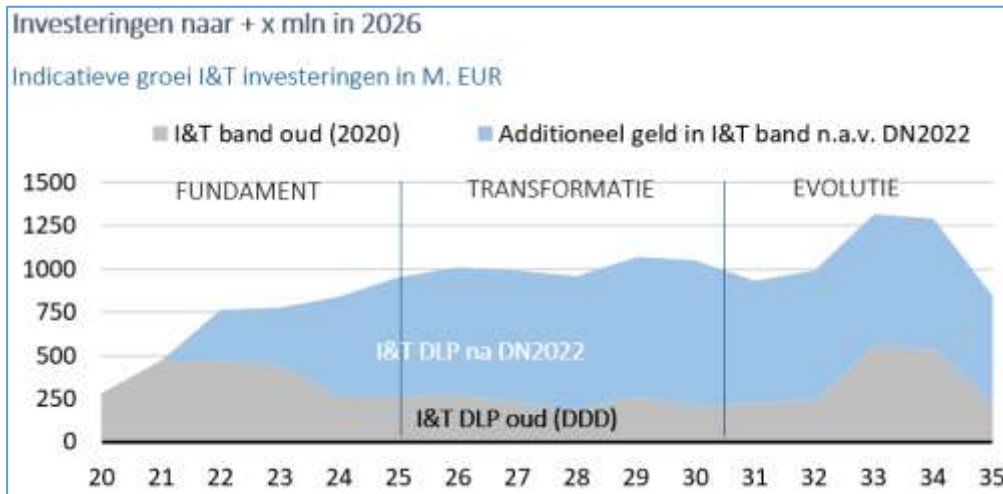
Defensie werkt continu aan de instandhouding van de IT (run) en de projecten en programma's die nodig zijn voor de digitale transformatie (change). Dit omvat onder meer de activiteiten die zijn gespecificeerd in uitgewerkte roadmaps data en cyber. In 2024 wordt daarnaast een overkoepelende strategie digitale transformatie opgesteld. Het is van vitaal belang om realistisch te blijven over het tempo van verandering. Overhaaste of overambitieuze hervormingen riskeren niet alleen het falen van onze transformatie-initiatieven, maar kunnen ook een negatieve spiraal in gang zetten waarin de beste mensen vooral bezig zijn met verantwoorden in plaats van transformeren. In plaats daarvan moeten we streven naar het creëren van rust, focus en het opbouwen van vertrouwen in onze digitale transformatiecapaciteiten, essentieel voor het waarborgen van onze toekomstige veiligheid en succes.

Het grootste en meest complexe IT-programma van Defensie is GrIT. Defensie rapporteert hierover aan de Kamer volgens de Regeling Grote Projecten. GrIT is noodzakelijk voor de vernieuwing van veel onderdelen van de IT van Defensie, van hardware tot software en van laag- tot hoog-gerubriceerde systemen. Tegenvallende resultaten van het programma en de noodzaak om meer focus te leggen op de bijdrage aan hoofdtak 1 hebben geleid tot een nieuwe aanpak van het programma. Als gevolg hiervan wijzigt de planning van GrIT. Op 12 maart 2024 vond een commissiedebat plaats over GrIT waarin Defensie de nieuwe aanpak heeft gedeeld met de Kamer. Zie verder het fiche GrIT.

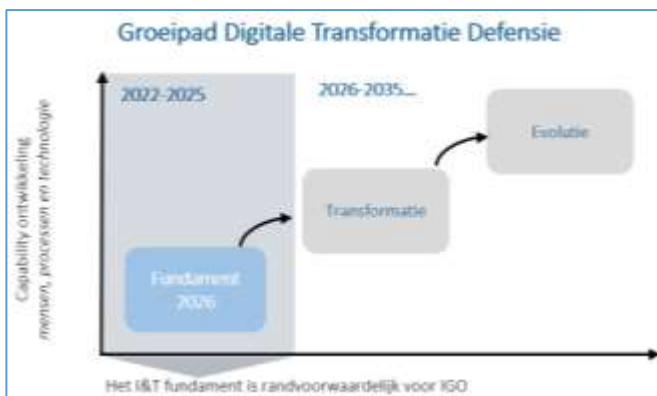
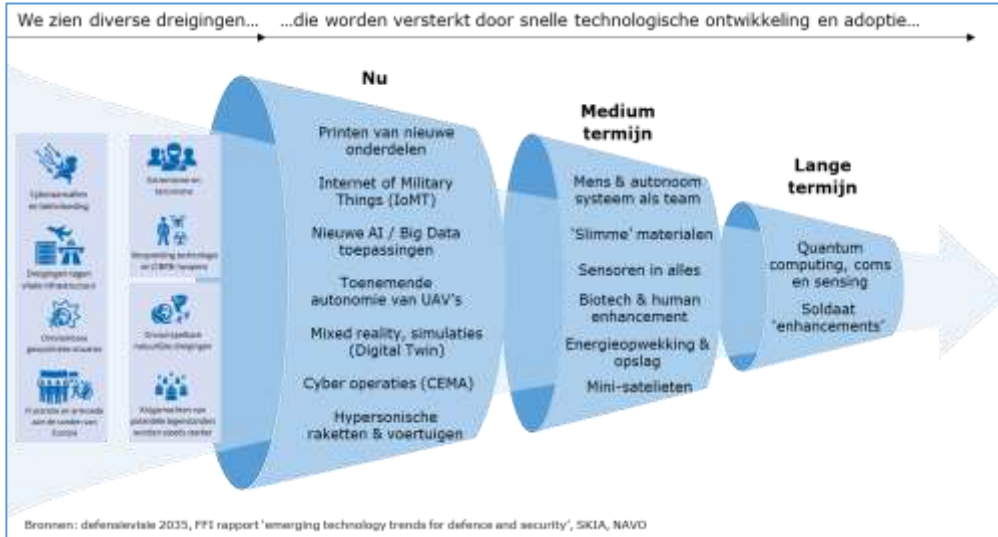
25.4 Betrokken

De CIO is binnen Defensie het aanspreekpunt voor de digitale transformatie en de beleidsverantwoordelijke voor het i-domein. De CIO is onderdeel van het CIO-stelsel Rijk, waar interdepartementaal afspraken worden gemaakt onder regie van BZK en de Staatssecretaris van Digitale Zaken. Intern werkt CIO samen met DGB om beleid af te stemmen en CDS (m.n. DPLAN) om vervolgens plannen tot uitvoer te brengen. Het decentraal CIO-stelsel helpt bij het implementeren van het beleid binnen de defensieonderdelen. COMMIT/JIVC is de belangrijkste speler voor het borgen van continuïteit in de IT-dienstverlening en het uitvoeren van de IT-programma's. Omdat dit vaak schaars en specialistisch IT-personeel vereist maakt Defensie veel gebruik van marktpartijen om (deel)projecten uit te voeren. Internationaal neemt de aandacht voor I-onderwerpen toe, wat merkbaar is aan de influx aan wetgeving vanuit de EU en de NAVO-standaarden voor digitale interoperabiliteit waar Defensie aan moet voldoen. De CIO vertaalt dit vervolgens naar beleid voor Defensie, welke DPLAN dit verder uitwerkt in concrete acties.

25.5 Facts & figures

25.6 Meer info/toelichting/visual

26. GrIT

26.1 Aanleiding/inleiding

GrIT voorziet in essentiële vernieuwing en vervanging van de IT-infrastructuur van Defensie en geldt als de basis waarop andere vernieuwingen en ambities mogelijk worden gemaakt. Defensie is in toenemende mate afhankelijk van IT en dataverwerking. GrIT ziet zowel op militaire als civiele toepassingen en wordt gerealiseerd met een consortium van marktpartijen (Athena). Tevens zijn delen van GrIT opgenomen in het Nederlandse plan omtrent het 'Herstel- en Veerkrachtplan' (HVP, ook bekend als 'Coronaherstelfonds') van de Europese Commissie (EC). GrIT is aangemerkt als groot project door de Tweede Kamer, daarom wordt GrIT als programma specifiek aangehaald in deze bundel.

26.2 Achtergrond

GrIT komt voort uit het 'High Level Ontwerp' (HLO) dat in 2015 is opgesteld nadat in 2014 ernstige tekortkomingen waren geconstateerd bij de IT-infrastructuur. De Kamer is hierin meegenomen. Het HLO wordt in 2024 herzien. Voordat het contract met het consortium werd ondertekend in december 2020 heeft het Adviescollege ICT-Toetsing (AcICT, voorheen BIT) vier adviezen uitgebracht aan Defensie. De realisatie van GrIT is gestart op 1 januari 2021. Op 11 februari 2021 heeft de VCD GrIT aangemerkt als 'Groot Project' en rapporteert Defensie twee keer per jaar aan de Kamer conform de 'Regeling Grote Projecten'.

GrIT is noodzakelijk om de IT-infrastructuur van Defensie te vernieuwen zodat deze klaar is voor de toekomst. Dit is noodzakelijk om de slimme, technologisch hoogwaardige organisatie te zijn die de defensievisie 2035 beschrijft. Het programma GrIT vormt het fundament onder de benodigde digitale transformatie. Door de herijking van het programma komt de focus daarbij te liggen op hoofdtak 1. Dat betekent dat de functionaliteiten die bijdragen aan de operationele gereedstelling de prioriteit krijgen bij het realiseren en opleveren.

26.3 Kern

- Het Adviescollege ICT-toetsing (AcICT) en de CIO van Defensie constateerden in de eerste helft van 2023 dat GrIT te weinig voortgang heeft geboekt en de sturing op resultaat onvoldoende was geweest. Hierop heeft een herijking plaatsgevonden, waarbij het programma zich meer richt op hoofdtak 1. De Kamer is hier op 5 maart 2024 (Kamerstuk 35 728, nr. 13).
- Delen van GrIT die geen militaire component kennen zijn opgenomen in het HVP van de EC. Het HVP bestaat uit Europees geld dat wordt uitgekeerd op basis van geleverde prestaties. Vertraging en/of het niet realiseren van deze delen van GrIT kan gevolgen hebben voor de hoeveelheid geld dat Nederland van de EC kan ontvangen.

26.4 Ontwikkelingen

- Momenteel werkt Defensie met het consortium de herijkte strategie uit, wat zich vertaalt in een herijking van de business case die Q4 2024 gereed is, inclusief een nieuwe planing.
- Met de herijkte realisatie- en implementatiestrategie wordt de nadruk meer dan voorheen gelegd op de IT-functionaliteiten die bijdragen aan hoofdtak 1. Deze functionaliteiten krijgen voorrang binnen het programma. Daarbij is het uitgangspunt dat nieuwe blokken van GrIT niet worden opgestart totdat eerdere blokken zijn afgerond.
- Op 12 juni is het Twin Datacenter in gebruik genomen. Verder is voorzien dat in 2024 de eerste release voor gebruik in operationele omstandigheden wordt opgeleverd en de eerste delen van het Private Cloud Platform worden opgeleverd.
- Aanpassing besturing met de herijkte realisatie- en implementatiestrategie: CDS is nu opdrachtgever. C-COMMIT is opdrachtnemer.

26.5 Betrokken

- CDS is opdrachtgever. C-COMMIT is opdrachtnemer. JIVC is uitvoerder.
- Toezichthouder: CIO
- Beleidsverantwoordelijke IT-domein/digitalisering: CIO
- GrIT wordt gerealiseerd met een consortium van marktpartijen. De drie hoofdpartijen zijn Kyndryl, Unica en Atos. Voor Atos geldt dat zij in financiële problemen zitten. Defensie monitort deze ontwikkelingen nauwgezet en bereidt samen met Kyndryl alternatieven voor.
- Delen van GrIT zitten opgenomen in het Nederlandse plan omtrent het HVP van de EC. FIN coördineert namens Nederland deze inzet.

26.6 Facts & figures

De realisatie van GrIT is gestart op 1 januari 2021 en kent een doorlooptijd van tien jaar, met mogelijkheden tot verlenging en flexibiliteit. Met de herijking die momenteel plaatsvindt wordt ook bezien wat de gevolgen zijn voor planning en budget.

26.7 Meer info

- [Derde Voortgangsrapportage GrIT 2023-1 en BIT-toets 2023 van 28 september 2023 \(Kamerstuk 35 728, nr. 11\).](#)
- [Beantwoording vragen commissie over de voortgangsrapportage en het AcICT onderzoek over het programma Grensverleggende IT \(GrIT\) van 11 december 2023 \(Kamerstuk 357 28, nr. 12\).](#)
- [Herijkte realisatie- en implementatiestrategie programma Grensverleggende IT \(GrIT\), 5 maart 2024 \(Kamerstuk 35 728, nr. 13\).](#)
- Bundel commissiedebat GrIT 12 maart 2024 (BS2024006431).

27. Vastgoed Defensie

27.1 Aanleiding/inleiding

Defensie staat voor een enorme opgave om haar vastgoed aan te laten sluiten bij een moderne en groeiende krijgsmacht. Mede dankzij de extra structurele investeringen van het kabinet in Defensie, maakt Defensie topprioriteit van de concentratie, de verduurzaming en de vernieuwing van haar vastgoed in Nederland en in het Caribisch Gebied. Het gaat hierbij niet alleen om het verbeteren van het bestaande vastgoed, maar ook het uitbreiden van haar vastgoed, om ruimte te geven aan de groeiende organisatie.

27.2 Achtergrond

De veiligheidssituatie in de wereld is verslechterd en onvoorspelbaar, dat heeft impact op wat er van Defensie verwacht wordt. Dit vraagt om een grotere, beter uitgeruste en goed geoefende krijgsmacht. Modern en passend vastgoed en de daarbij behorende faciliteiten zijn hierin belangrijke voorwaarden. Zo zijn duurzame en die (financieel) toekomstbestendige kazernes nodig die de taakuitvoering optimaal ondersteunen en die bijdragen aan werkbeleving en trots, maar ook ruimte voor munitieopslag en voldoende oefenterreinen voor militairen om te oefenen met wapens en materieel. Dit doen we, waar mogelijk, nog meer in verbinding met de samenleving en de regio dan voorheen.

27.3 Kern

Naast de lopende werkzaamheden om het vastgoed verbeteren, gaat Defensie op grote schaal haar vastgoed concentreren, vernieuwen en verduurzamen. In het Strategisch Vastgoedplan 2022 staat wat Defensie de komende jaren van plan is met haar vastgoed, om zo de gereedstelling optimaal te ondersteunen. Aan de basis liggen de vier organisatie doelen:

1. Goed voorbereid en klaar voor inzet. Het actuele dreigingsbeeld leidt tot andere vastgoedbehoeften dan toen de meeste kazernes werden gebouwd. Ook wil Defensie eenheden meer concentreren op een aantal strategische locaties verspreid over het land.
2. Personeel centraal. Onze medewerkers verdienen een goede, moderne en veilige werk- en leefomgeving. Daarom gaan we hun beleving van het vastgoed verbeteren. Denk hierbij ook aan het terugdringen van het woon-werkverkeer. Daarnaast houden we meer rekening met de werk-privébalans, zoals mensen de gelegenheid geven om langer op dezelfde plek te blijven werken.
3. Verduurzaming: In 2050 is het vastgoed van Defensie energieneutraal en gasloos. De komende jaren koopt Defensie duurzaam in en wordt er circulair en klimaatadaptief gebouwd. In 2024 is de Taskforce verduurzaming begonnen om hier de komende jaren invulling aan te geven.
4. Financieel in balans. Door vastgoed grootschalig te vernieuwen en structureel te onderhouden worden onderhoudsachterstanden ingelopen en voorkomen. Door het vastgoed integraal aan te pakken en gericht te investeren, wordt het huishoudbboekje weer op orde gebracht.

27.4 Ontwikkelingen

Omdat niet alles tegelijk kan en moet, wordt het vastgoed stapsgewijs aangepakt in nauwe samenwerking met het Rijksvastgoedbedrijf. In de aanpak wordt onderscheid gemaakt in prioriteit, complexiteit, kosten en grootte. De revitalisering van de vastgoedportefeuille duurt lang, het heeft tijd nodig voordat er zichtbare verbeteringen zijn. Bovendien zorgen recente ontwikkelingen zoals de groei van de Defensieorganisatie, het verhoogde dreigingsniveau, verduurzamingsopgave en de stijgende bouwkosten voor een hoge druk op de al krappe capaciteit en budgetten. Deze en andere veranderingen in de interne en externe omgeving zal Defensie analyseren en het Strategisch Vastgoedplan 2022 (SVP2022) hierop actualiseren. In het verder versterken van de vastgoedketen zijn de eerste stappen gezet, desalniettemin zullen de uitdagingen in het vastgoed de komende jaren groot en complex blijven.

Een voorbeeld van een complexe opgave is de noodzaak van een uitgebreide of complexe verkenning- of ruimtelijke ordeningsprocedure. De werkzaamheden variëren van het vernieuwen en verduurzamen van gebouwen, infrastructuur en terreinen (objecten) tot het realiseren van nieuwe objecten. Op dit moment zitten verschillende grote en complexe projecten in de opstartfase, waaronder een nieuwe kazerne voor

het Korps Commandotroepen en revitalisering van de Johannes Postkazerne te Havelte en de Vliegbasis Woensdrecht. Dit jaar is ook gestart met een aantal objectrevitalisering, waarvoor de planologische procedures eenvoudiger zijn en waarmee sneller tot zichtbaar resultaat kan worden gekomen.

27.5 Betrokken

Tijdens de gehele vastgoedtransitie is het belangrijk om aandacht te hebben voor de mensen die dagelijks gebruik maken van het vastgoed, maar ook voor de omwonenden en de regio. Daarom werkt Defensie nauw samen met andere departementen, regionale overheden en het Rijksvastgoedbedrijf. Samen met de verschillende defensieonderdelen wordt daarnaast gekeken hoe, na jaren van bezuiniging, het vastgoed versneld kan worden aangepakt.

27.6 Facts & figures

Het vastgoed van Defensie beslaat ongeveer 50 procent van het totale vastgoed van het Rijk. Het vastgoed van Defensie bestaat uit circa 450 objecten. Onder objecten verstaan we kazernes, maar ook oefen- en schietterreinen, zend- en ontvangstlocaties, opslaglocaties, logistieke locaties, onderwijslocaties, woonlocaties, vliegbasissen en gedenkplaatsen. Eind 2022 waren er ongeveer 11.000 gebouwen met een gemiddelde leeftijd van ruim 40 jaar en ongeveer 6 miljoen vierkante meter bruto vloeroppervlakte. Defensie bezit ruim 34.000 hectare terrein, waarvan bijna 26.000 hectare oefenterrein en circa 8.500 hectare bebouwd terrein. De vervangingswaarde van het vastgoed bedroeg eind 2022 ruim 32 miljard euro.

27.7 Meer info/toelichting/visual

- Meest recente [Kamerbrief: Ontwikkelingen in vastgoed en ruimtelijk domein van 10 juni 2024 \(Kamerstuk 36 124, nr. 46\)](#).

VASTGOED DEFENSIE: CONCENTREREN, VERDUURZAMEN EN VERNIEUWEN

Strategisch vastgoedplan 2022

28. Ruimte voor Defensie

28.1 Aanleiding/inleiding

Als gevolg van de verslechterde veiligheidssituatie in Europa en in de wereld zijn meer militaire activiteiten noodzakelijk om de grondwettelijke taken in Nederland en daarbuiten uit te kunnen voeren. Met name vanwege de accentverschuiving naar hoofdtak 1 vraagt dit in Nederland (en daarbuiten) urgent extra ruimte. De extra ruimte voor Defensie in Nederland wordt inzichtelijk gemaakt en besloten in het Nationaal Programma Ruimte voor Defensie (NPRD).

28.2 Achtergrond

Om de integriteit van het Nederlandse grondgebied en dat van bondgenoten te kunnen beschermen is meer ruimte nodig dan in het recente verleden voor Defensiedoelen beschikbaar is gemaakt. Het zorgdragen voor de nationale veiligheid en het bieden van ruimte voor militaire activiteiten is in de geldende Nationale Omgevingsvisie (NOVI) al als een nationaal ruimtelijk belang aangemerkt. Op basis daarvan is het huidige ruimtegebruik van Defensie in Nederland planologisch-juridisch vastgelegd in instrumenten uit de Omgevingswet (Ow): luchthavenbesluiten, omgevingsplannen (voorheen: bestemmingsplannen) en omgevingsvergunningen. Het NPRD is een uitwerking van deze nationale omgevingsvisie en brengt actueel in beeld welke ruimte in Nederland nodig is voor dit specifieke nationale belang, met het oog op de huidige en toekomstige veiligheidssituatie. Dit vraagt ten opzichte van de NOVI extra ruimte. Door de noodzakelijke uitbreiding van militaire activiteiten ruimtelijk te vertalen in het NPRD is een integrale afweging met andere ruimtevragen mogelijk. Het NPRD biedt vervolgens de grondslag voor een juridisch-planologische borging.

28.3 Kern

Het NPRD is een essentiële stap in het borgen van ruimte die nodig is voor de uitbreiding van Defensie. In de eerste plaats wordt in de nationale beleidsvisie NPRD door het kabinet nut en noodzaak vastgelegd van de groei en de komst van militaire activiteiten op specifieke locaties (het 'wat'). Voordat dat besluit wordt genomen, worden de milieueffecten op de verschillende locaties in beeld gebracht in een plan-m.e.r. en vindt er uitgebreid participatie plaats. De ruimtelijke groei van Defensie wordt, naast in de nationale beleidsvisie NPRD, wordt dit ook vastgelegd in de opvolger van de huidige NOVI: de Nota Ruimte. Omdat in de gebieden waar Defensie kan groeien nog veel meer ruimtelijke opgaven een plaats zoeken, wordt vervolgens op regionaal niveau in beeld gebracht hoe deze ruimtelijke opgaven kunnen worden gecombineerd en als dit niet mogelijk blijkt, welke opgaven geen plek kunnen vinden. Dit kan inzichtelijk worden gemaakt met behulp van ontwerpend onderzoek met opnieuw uitgebreide participatie op gebiedsniveau. Het resultaat hiervan – inclusief afspraken over wie wat doet, volgtijdelijkheid en wederzijdse afhankelijkheden – kan als bestuurlijke afspraak worden vastgelegd in interbestuurlijke gebiedsvisies (het 'hoe'). De noodzakelijke planologisch juridische borging gebeurt middels nationale regelgeving, luchthaven- en projectbesluiten en omgevingsvergunningen. Als onderdeel van de procedure geldt voor deze besluiten een passende beoordelingsplicht, die kan uitwijzen dat er een (project-) m.e.r. moet worden uitgevoerd. Ook bij deze planvorming op lokaal schaalniveau vindt uitgebreide participatie plaats. In deze finale ronde is tenslotte ook juridisch bezwaar en beroep mogelijk.

28.4 Ontwikkelingen

De Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) voor het plan-m.e.r. heeft tot en met 12 februari 2024 ter inzage gelegen. Hierop zijn ruim 2200 zienswijzen naar voren gebracht. Deze zijn geadresseerd in de Nota van Antwoord (planning: eind mei 2024). Aansluitend zijn landsdekkend gebiedsbijeenkomsten georganiseerd waarin een ieder wordt meegenomen in de deelresultaten van het milieuonderzoek (planning: juni / juli 2024). In de gebiedsbijeenkomsten ligt de vraag voor of er aanvullende inzichten (t.o.v. de inspraak op de NRD) zijn die het kabinet mee kan nemen bij de keuze over de locaties. Dit wordt vastgelegd in verslagen die ook worden gedeeld via de website. Op basis van het (definitieve) milieuonderzoek en de resultaten van de participatie (Nota van Antwoord en de verslagen van de gebiedsbijeenkomsten) besluit het kabinet – via voorlopige voorkeurslocaties en Bestuurlijk Overleg

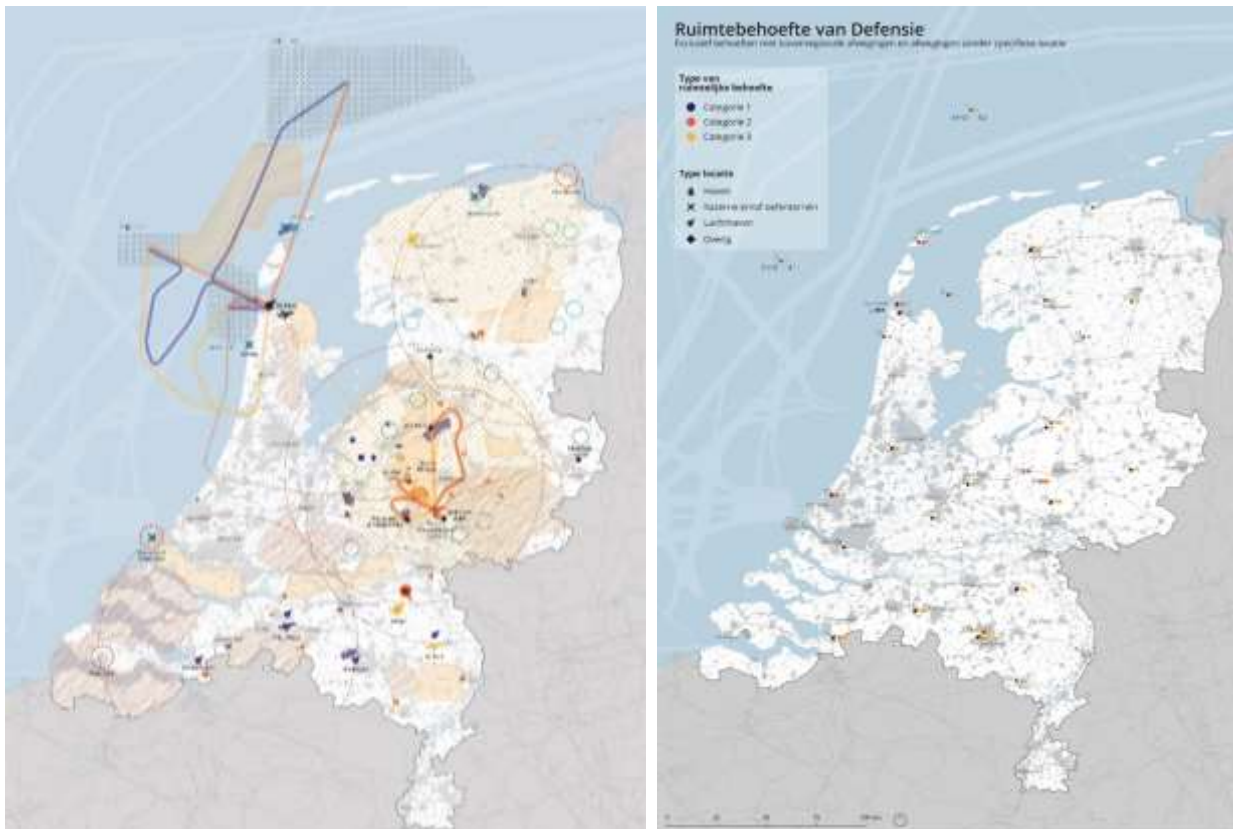
daarover met desbetreffende mede-overheden – op welke locaties nut en noodzaak vast staat over de komst of groei van defensieactiviteiten. Deze locatiekeuzen worden als onderdeel van het ontwerp van de nationale beleidsvisie NPRD – samen met het plan-mer – opnieuw ter visie gelegd (planning: begin 2025). Als ook op deze zienswijzen een Nota van Antwoord is geschreven, worden deze met de eventueel aangepaste nationale beleidsvisie NPRD aan het parlement aangeboden (planning: voor het zomerreces 2025).

28.5 Betrokken

Het DG Beleid is verantwoordelijk voor het NPRD en werkt binnen Defensie samen met de Defensie onderdelen. Omdat bij ruimtelijke keuzes altijd een ruimtelijke afweging moet worden gemaakt, wordt interdepartementaal samengewerkt met alle departementen in de fysieke leefomgeving via: de interdepartementale werkgroep NPRD, het Directeuren-Overleg, het DG-Overleg en het Bewindslieden-Overleg Fysieke Leefomgeving. Formele afstemming en besluitvorming loopt via de Commissie voor de Fysieke Leefomgeving (VFL) en de Raad voor de Fysieke Leefomgeving (RFL) naar de Ministerraad.

28.6 Facts & figures

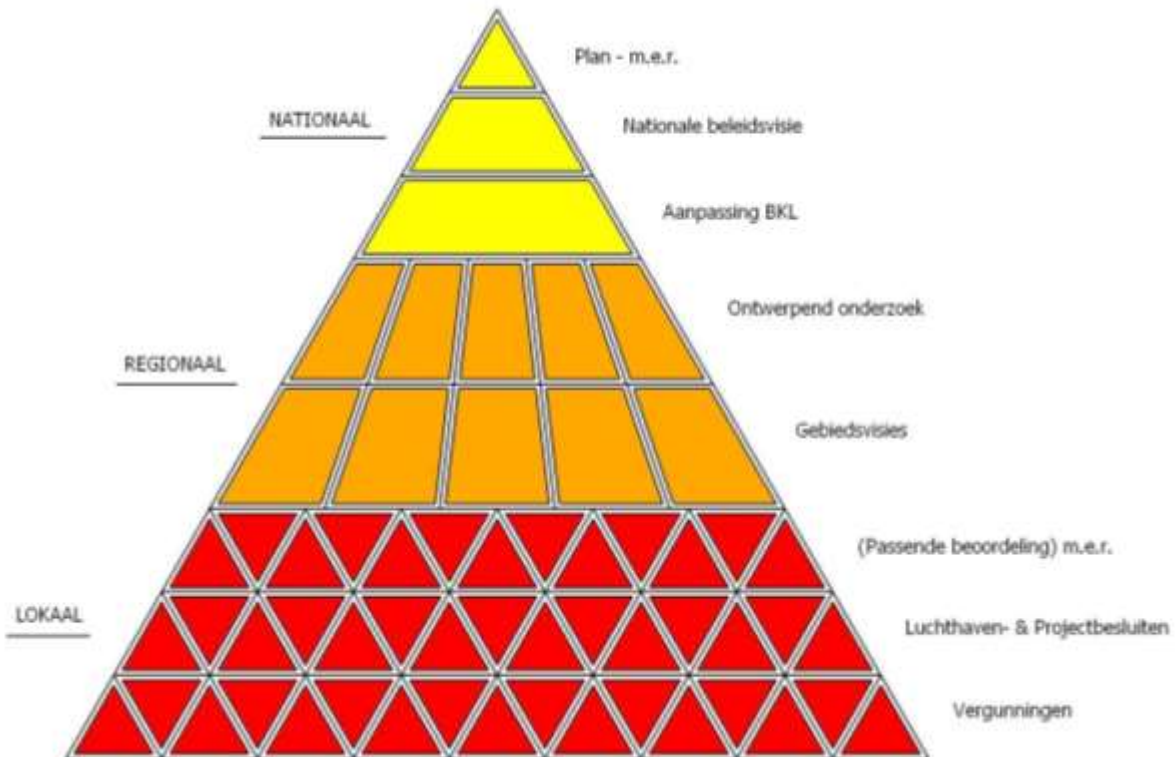
Voor 13 ruimtebehoefes is op voorhand niet evident op welke bestaande of nieuwe locatie geaccommodeerd moet worden. Hiervoor worden meerdere locatievarianten in verschillende regio's onderzocht, waarna uiteindelijk een keuze wordt gemaakt. 44 andere ruimtebehoefes zijn logischerwijs aan een locatie verbonden (31 locaties in totaal).

13 Ruimtebehoefes met meerdere locatievarianten. 44 Ruimtebehoefes verbonden aan 31 specifieke locaties

28.7 Meer info/toelichting/visual

- [Kamerbrief Ontwikkelingen in vastgoed en ruimtelijk domein van 10 juni 2024 \(Kamerstuk 36 124, nr. 46\)](#).
- Kamerbrief Nota van Antwoord op Notitie Reikwijdte en Detailniveau NPRD van 31 mei 2024 (Kamerstuk 36 124, nr. 44).
- Kamerbrief Stand van zaken Nationaal Programma Ruimte voor Defensie van 13 maart 2024 (Kamerstuk 36 124, nr. 41).
- Kamerbrief Notitie Reikwijdte en Detailniveau Nationaal Programma Ruimte voor Defensie van 15 december 2023 (Kamerstuk 36 124, nr. 38).
- Kamerbrief Nationaal Programma Ruimte voor Defensie van 5 juli 2023 (Kamerstuk 36 124, nr. 33).

29. Externe commissies

29.1 Aanleiding/inleiding

Op dit moment lopen er verschillende interne en externe onderzoeken en evaluaties naar de inzet en bedrijfsvoering van Defensie. De commissies en onderzoeken die in dit kader nu lopen zijn:

1. Sorgdrager (wapeninzet Hawija)
2. Den Oudsten (mortierongeval Mali)
3. Wortmann (Srebrenica)
4. 20 jaar Nederlandse inzet in Afghanistan (NIOD met NIMH)
5. Nog te starten: Parlementaire Enquête Corona

De resultaten van bovenstaande commissies en externe onderzoeken worden aan de Tweede Kamer voorgelegd. Daarnaast vinden er reguliere evaluaties van artikel 100 missies plaats door de Directie Internationaal Onderzoek en Beleidsevaluatie (IOB) van Min BZ en zijn er ook interne onderzoeken binnen de Bestuursstaf, zoals voor geweldsaanwending in Irak (anders dan Hawija) bij de CDS, onderzoeken naar gedragingen van specifieke personen onder leiding van de PSG e.d.

29.2 Kern

1. Commissie van onderzoek wapeninzet Hawija (Sorgdrager)
 - De onafhankelijke Commissie van onderzoek wapeninzet Hawija onder voorzitterschap van Minister van Staat Winnie Sorgdrager doet sinds 2021 onderzoek naar de wapeninzet van Nederlandse F-16's in de strijd tegen ISIS in Irak. De bewuste wapeninzet vond plaats op 2-3 juni 2015 boven de stad Hawija en had onbedoeld een zeer hoog aantal burgerslachtoffers tot gevolg. De casus kreeg eind 2019 – begin 2020 enorme media- en politieke aandacht toen de details over deze geweldsaanwending publiek werden gemaakt.
 - De commissie-Sorgdrager heeft als taak te onderzoeken hoe bij de wapeninzet burgerslachtoffers hebben kunnen vallen en welke lessen daaruit zijn te trekken voor de toekomst. Hierbij zal de Cie hoogstwaarschijnlijk ook ingaan op interdepartementale aspecten (rol van SMO, wie wist wat wanneer binnen AZ, BZ, Def en JenV, incl. kabinetsleden, etc.) en de rol van/samenwerking met de VS.
 - De Cie zal op 19 september 2024 haar rapport aanbieden aan de minister van Defensie.
 - Partijen over het gehele politieke spectrum hebben de wapeninzet in Hawija met enige regelmaat aangehaald als een van de momenten waarop Defensie serieuze steken heeft laten vallen.
 - Op de achtergrond speelt ook de rechtszaak over deze geweldsaanwending. Naar verwachting volgt in 2025 een uitspraak.
2. Commissie van onderzoek mortierongeval Mali (Den Oudsten)
 - De Commissie van onderzoek mortierongeval Mali onder voorzitterschap van Peter den Oudsten doet sinds februari 2023 onderzoek naar de mogelijkheid van het vaststellen van individueel nalatig en/of verwijtbaar handelen bij dit ongeval en daarnaast om te onderzoeken hoe binnen het ministerie van Defensie de besluitvorming is verlopen rond de totstandkoming, invulling en uitvoering van de opdracht aan de Tijdelijke Commissie onderzoek naar geconstateerde tekortkomingen mortierongeval Mali (commissie Van der Veer). Het bewuste ongeluk vond plaats op 6 juli 2016 in Mali.
 - Het onderzoek van de onafhankelijke commissie verloopt voerspoedig: de commissie is al ver met het onderzoek. De commissie verwacht na het zomerreces van 2024 gereed te zijn.
3. Commissie Uitvoering civielrechtelijke regeling Srebrenica (Wortmann)
 - De Commissie Uitvoering civielrechtelijke regeling Srebrenica is in juli 2020 ingesteld en heeft tot doel om op een onafhankelijke wijze uitvoering te geven aan een regeling ter uitvoering van het

arrest van de Hoge Raad der Nederlanden van 19 juli 2019 inzake Staat/Stichting Mothers of Srebrenica. Deze regeling en Commissie zijn gezamenlijk door BZ en Def ingesteld.

- De regeling liep tot 15 juni 2023 en is nu gesloten.
- Het totaal aantal ontvangen verzoeken is 8090. Hiervan waren in april '24: 1877 verzoeken toegekend, 5865 verzoeken afgewezen of komen te vervallen en 348 verzoeken nog in behandeling.
- Gezien het grote aantal ontvangen verzoeken heeft de Commissie veel werk verricht. Alle aanvragen zijn inmiddels beoordeeld en nu dienen zij, conform het instellingsbesluit in bijlage 2, een eindverslag op te stellen, audit te laten uitvoeren en alle zaken ter archivering over te dragen. Vandaar dat zij in eerste instantie verzocht hebben om een verlenging van zes maanden, tot en met 30 juni 2024, waar de minister mee akkoord is gegaan. Om een goede afronding mogelijk te maken is een additionele verlenging van één maand, tot 31 juli 2024, aangevraagd. Deze verlenging wordt nu ambtelijk voorbereid.

4. Onderzoek 20 jaar Nederlandse inzet in Afghanistan (NIOD/NIMH)

- Het onderzoek van het NIOD en het NIMH naar twintig jaar Nederlandse inzet in Afghanistan beoogt op grond van wetenschappelijk bronnenonderzoek de feiten en context van de Nederlandse inzet in Afghanistan te inventariseren en interpreteren. Doel is bijdragen aan het publieke debat met bevindingen en inzichten vanuit een historisch en internationaal perspectief, alsmede het genereren van kennis over de impact van de inzet en buitenlandse civiele en militaire presentie op Afghanistan zelf.
- De ministeries van Buitenlandse Zaken, Defensie en Justitie en Veiligheid zijn tezamen opdrachtgever van het onderzoek. De directeur Eenheid Strategische Advisering (BZ) is namens de opdrachtgever aanspreekpunt voor het NIOD en het NIMH.
- Het onderzoek is medio 2022 gestart en het is de intentie dat het slotwerk en de deelstudies (negen) uiterlijk medio 2026 worden afgerond en aan de opdrachtgever worden aangeboden. Het NIOD en het NIMH informeren de opdrachtgever medio 2025 over tijdstip waarop zij verwachten de opdracht te kunnen voltooien.
- In april 2024 heeft het NIOD aan de opdrachtgever laten weten dat de eerste twee deelstudies waarschijnlijk in juni 2025 worden gepubliceerd.
- Op dit moment ligt er een verlengingsverzoek van NIOD en NIMH, nl. één jaar en ruim 500 k€.

5. Nog te starten: Parlementaire Enquête Corona

- Op 28 juni 2022 heeft de Tweede Kamer de Tijdelijke commissie Corona ingesteld. De tijdelijke commissie kreeg als taak voorstellen te doen voor de opzet van een parlementaire enquête over corona.
- Het onderzoeksvoorstel voor de Parlementaire Enquête Corona (PECO) is besproken in de TK Presidiumvergaderingen van 19 april 2023 en 24 mei 2023. Het voorstel is omvangrijk en op dit moment is een doorlooptijd van 34 maanden voorzien.
- De PECO zal een grote impact hebben op Defensie aangezien Defensie in grote mate verantwoordelijk was voor de inkoop van Persoonlijke Beschermingsmiddelen (PBM) voor de gehele overheid.
- Dinsdag 27 juni 2023 werd duidelijk dat PECO voor onbepaalde tijd wordt uitgesteld.

29.3 Ontwikkelingen

Informatieverzoeken voor onderzoekscommissies worden nu veelal bij verschillende beleidsmedewerkers belegd, die vanuit hun inhoudelijke dossier hiermee worden belast. Het is van belang dat bestaande organisatiedelen vanuit hun rol, taak en verantwoordelijkheid bijdragen en dat de benodigde proceskennis wordt geborgd. Ervaringen van de afgelopen periode laten zien dat Defensie gebaat is bij een meer structurele en gecoördineerde begeleiding van externe commissies. Hiertoe heeft de Bestuursraad op 21 april 2023 ingestemd met de oprichting van een projectdirectie Ondersteuning Commissies (POC), die externe (parlementaire) onderzoeken en commissies zal

moeten gaan begeleiden. De projectdirectie zal vanaf 1 juni 2024 aanvangen met haar werkzaamheden.

29.4 Betrokken

Bij de begeleiding van de commissies en onderzoeken zijn, naast de coördinerende Projectdirectie Ondersteuning Directies, veel verschillende directies binnen de Bestuursstaf betrokken, zoals CDS/AEVAL voor het aanleveren van gegevens over missies, HR&BV voor de financiële randvoorwaarden, verschillende DGB-directies vanuit beleidsinhoudelijke kant (dikwijls DIA) en DBOA voor (in de meeste gevallen) de administratieve ophanging.

29.5 Meer info/toelichting/visual

De Projectdirectie Ondersteuning Commissies (POC) vervult de rol van frontoffice (zowel intern als extern) t.a.v. de lopende commissies en onderzoeken. De laatste stand van zaken is daar op te vragen.

30. Burgerslachtoffers

30.1 Aanleiding/inleiding

N.a.v. incidenten waarbij t.g.v. Nederlandse wapeninzet burgerslachtoffers zijn gevallen, investeert Defensie de komende jaren in gericht beleid op dit onderwerp. Deze investering, samengevat in een stappenplan dat in april 2022 naar de Kamer is gestuurd, ziet o.a. op het (beter) voorkomen van burgerslachtoffers, het beter onderzoeken van incidenten, het transparanter communiceren over de risico's op burgerslachtoffers alsmede de gevolgen van onze wapeninzet. Naast dit beleidsspoor is er individuele casuïstiek van gevallen van (mogelijke) burgerslachtoffers. Deze zijn op dit moment bij Defensie in onderzoek, liggen onder de rechter of staan anderszins onder belangstelling van enkele media en fracties in de Kamer.

Zowel binnen als buiten de Defensieorganisatie ligt dit thema gevoelig. Daarom heeft het de permanente aandacht van de ambtelijke, militaire en politieke top, alsmede van (internationale) ngo's, media en Kamer. Nederland is hierin overigens niet uniek. Er is een internationale trend waarneembaar waarbij (het voorkomen van) burgerslachtoffers (in Engelstalig jargon *civilian harm mitigation*, CHM) steeds meer aandacht krijgt (incl. in NAVO en VN-verband). Dit heeft onder andere te maken met de toenemende focus op transparantie en verantwoording (*accountability*), het belang van naleving van internationaal humanitair oorlogsrecht (dat zwaar onder druk staat) en de kansen / bedreigingen van nieuwe technieken (o.a. autonome drones en AI).

30.2 Achtergrond

Het meest in het oog springende incident, en tevens de directe aanleiding voor investeringen in nieuw beleid, is een bombardement op een autobommenfabriek van ISIS in Hawija, Irak (2015), onderdeel van de Nederlandse bijdrage aan de luchtcampagne van de anti-ISIS coalitie. Hierbij vielen naar verluidt (meer dan) 70 burgerslachtoffers. De volledige details hierover werden eind 2019 bekend voor publiek en Kamer. Daarop volgde intensief politiek debat over vrijwel alle relevante aspecten binnen het thema burgerslachtoffers: van de kwaliteit van *targeting* processen en het voldoen aan de eisen van het internationaal humanitair oorlogsrecht, tot aan transparantie en compensatie voor slachtoffers en nabestaanden.

Deze politieke discussie had de volgende consequenties op korte en (middel)lange termijn:

- Onafhankelijk onderzoek. Op verzoek van de Kamer wordt de geweldsaanwending in Hawija onderzocht. Een onafhankelijke commissie o.l.v. minister van Staat Winnie Sorgdrager heeft als taak te onderzoeken hoe bij de wapeninzet burgerslachtoffers hebben kunnen vallen en welke lessen daaruit zijn te trekken voor de toekomst. De Cie levert begin september 2024 haar rapport op. Het rapport zal naar verwachting uitgebreide politieke en media-aandacht krijgen, en kan impactvol zijn voor de Defensieorganisatie.
- Investering in beleidsvorming. In 2020 is direct gestart met beleidsvorming om verbeteringen die zijn geïdentificeerd in te vullen. Denk aan nieuwe afspraken met de Kamer over hoe zij direct geïnformeerd wordt wanneer Defensie intern onderzoek start naar een vermoeden van burgerslachtoffers (incl. afspraken over vervolgstappen). In 2022 volgde een stappenplan met korte en (middel)lange stappen, dat op dit moment geïmplementeerd wordt door een daarvoor gecreëerd beleidsteam. Het is de verwachting dat eind 2024 – mede n.a.v. de aanbevelingen van Cie Sorgdrager – er een update volgt van deze beleidsagenda met nieuwe beleids- en uitvoeringsinitiatieven. Op deze manier blijft Defensie werken aan verbeteringen, om burgerslachtoffers in de toekomst zo veel als mogelijk te beperken en als het toch gebeurt daar beter dan voorheen mee om te springen.
- Investering in externe stakeholders. Defensie stelt zich sinds 2019 volledig open voor de input van externe stakeholders zoals ngo's en wetenschappers. Middels een gestructureerd en frequent

overleg is Defensie in gesprek met een consortium van stakeholders² over mogelijke verbeteringen en *best practices*. Dit proces was o.a. van belang voor de totstandkoming van het stappenplan in 2022. In mei dit jaar presenteerde het consortium een nieuwe set aanbevelingen als resultaat van de tweede fase van gesprekken met Defensie.

- Investering in internationale samenwerking. Gezien Defensie altijd militair samenwerkt met bondgenoten is het ook van belang dat er wordt geïnvesteerd in onze militaire partners op dit thema, met name de VS. Sinds de VS in 2022 hun eigen *Civilian Harm Mitigation and Response Action Plan* presenteerde, werkt Defensie zeer nauw met het Pentagon samen, zowel in bilateraal als multilateraal verband. Op bilateraal vlak betreft het samenwerking op individuele casuïstiek en rechtszaken. Op multilateraal vlak hebben NLD en VS het initiatief genomen voor een Contact Group van *like-minded* andere ministeries van Defensie, om de mogelijkheden te verkennen voor verbeteringen bij gezamenlijk optreden. Daarnaast investeert Defensie in de promotie van CHM initiatieven in VN-verband, om ook daar het delen van *best practices* te bevorderen.

30.3 Kern

Het investeren in voorkomen van burgerslachtoffers en adequaat omgaan met incidenten van (mogelijke) burgerslachtoffers is van belang vanwege uiteenlopende redenen:

- Allereerst is er een morele verplichting om burgerslachtoffers zo veel als mogelijk te voorkomen.
- Uit het humanitair oorlogsrecht volgt een juridische verplichting om burgerslachtoffers zo veel als mogelijk te beperken. Ook is er sprake van een onderzoeksverplichting voor staten, die adequaat moet worden ingevuld.
- Transparantie over ons opereren, bij uitstek als er sprake is van (een vermoeden van) burgerslachtoffers, is een belangrijk onderdeel van een verantwoordelijke overheid die verantwoording aflegt over haar handelen. Bij het delen van informatie over onze inzet houden we vanzelfsprekend altijd oog voor wat kan in het kader van de personele, operationele en nationale veiligheid, zowel van Nederland als van bondgenoten en partners.
- Voorkomen van burgerslachtoffers is ook in het belang van onze eigen militairen, die getraumatiseerd kunnen raken door betrokkenheid bij incidenten van (mogelijke) burgerslachtoffers en in sommige gevallen zelfs gevaar kunnen lopen vanwege haatcampagnes en represailles (o.a. online).
- CHM staat hoog op de agenda van de VS, onze belangrijkste militaire partner in missies en operaties. De VS heeft in eigen beleid vastgelegd dat zij een bepaald niveau verwachten van hun partners. Gezamenlijk hierin optrekken met de VS levert ook op aanpalende zaken direct voordeel op. Denk aan het adequaat afhandelen van individueel casuïstiek (incl. rechtszaken), waarbij NLD vaak afhankelijk is van informatie van de VS.

In april 2022 is een nieuwe impuls gegeven aan het denken over, en handelen naar, de bescherming van de burgerbevolking in een gewapend conflict en de daarbij behorende transparantie, zie 26.7: Kamerbrief Stappenplan inzake burgerslachtoffers bij inzet in het kader van artikel 100 van de Grondwet, 7 april 2022 (29521-442). Sindsdien wordt gewerkt aan implementatie van dit stappenplan. Het is de verwachting dat eind 2024 – mede n.a.v. de aanbevelingen van Cie Sorgdrager – er een update volgt van deze beleidsagenda met nieuwe beleids- en uitvoeringsinitiatieven.

30.4 Ontwikkelingen

Hieronder volgt een greep uit de ontwikkelingen binnen Defensie op dit thema:

- De VS presenteerde eind 2022 hun *CHMR Action Plan*, een meerjarig verbeter- en investeringsplan t.a.v. (het voorkomen van) *civilian harm*. Van dit momentum heeft Defensie gebruik gemaakt om met het Pentagon een internationale voortrekkers- en aanjagersrol te vervullen t.a.v. CHMR. Sindsdien komt vanuit beleidswege halfjaarlijks een Contact Group van

² Airwars, Center for Civilians in Conflict, Open State Foundation, PAX for Peace en het Intimacies of Remote Warfare Program van de Universiteit Utrecht.

meer dan 15 landen (incl. VN en NAVO) bij elkaar, onder voorzitterschap van NLD en VS, om kennis en ervaring uit te wisselen en te spreken over verbeteringen m.b.t. gezamenlijk optreden.

- In het kader van het streven naar verhoogde transparantie publiceerde Defensie op 30 maart 2023 jl. een omvangrijke dataset met operationele informatie over onze wapeninzet in de luchtcampagne van de anti-ISIS coalitie. Het vrijgeven van dit soort informatie is relevant voor derden, omdat dit behulpzaam kan zijn bij het attribueren van vermoedens van burgerslachtoffers (aan Nederland). Deze stap leidde direct tevens tot het instellen van onderzoek naar een nieuw geval van mogelijke burgerslachtoffers t.g.v. NL wapeninzet 22 maart 2016 te Mosul, Irak.
- Sinds het verschijnen van het stappenplan bevat iedere artikel 100 brief over NLD militaire inzet standaard een paragraaf over de risico's op burgerslachtoffers. Hiermee wordt geborgd dat de Kamer voorafgaand aan inzet wordt geïnformeerd over de risico's van eigen militair optreden.
- I.s.m. de CDS wordt er een nulmeting uitgevoerd inzake waar we als militaire organisatie staan op het gebied van (voorkomen van) burgerslachtoffers (zie 25.7), om daar verbeterpunten en -acties uit te destilleren. Hiermee wordt tevens invulling gegeven aan de implementatie van de politieke verklaring die NLD in 2022 met meer dan 80 andere landen ondertekende, over het gebruik van explosieve wapens in dichtbevolkte gebieden (EWIPA-verklaring, zie 25.7).
- Eind 2023 besloot de minister om een nieuw loket in te richten waar externe partijen (ngo's en slachtoffers/nabestaanden) vermoedens van burgerslachtoffers als gevolg van Nederlandse Artikel 100 inzet (met terugwerkende kracht) kunnen melden. Er wordt sindsdien gewerkt aan de implementatie van een meldpunt.

30.5 Betrokkenheid

In DGB/DIA/Cluster *Protection of Civilians* coördineert de beleidsvorming en houdt zicht op de (correcte) implementatie daarvan, in nauwe samenwerking en afstemming met de Defensiestaf, DJZ en DCo. Interdepartementaal zoekt Defensie de samenwerking met m.n. BZ (DVB/DSH). Internationaal werkt Defensie nauw samen met het Pentagon en met een zelf opgerichte Contact Group van like-minded landen, waar overige strategische partners zoals Duitsland, Verenigd Koninkrijk en Noorwegen ook onderdeel van uitmaken. Daarnaast wordt geïnvesteerd in een relevant netwerk binnen VN en NAVO. Ten slotte laat Defensie zich op frequente basis informeren en adviseren door een consortium van (internationale) ngo's en andere organisaties.

30.6 Casuïstiek

Individuele casuïstiek

- Casus Chora: 17 juni 2007, bombardement van een Afghaanse quala (een woningcomplex) tijdens de slag om Chora in 2007. De rechtbank oordeelt in haar vonnis dat de Staat onrechtmatig heeft gehandeld ten opzichte van eisers in deze zaak door de betreffende quala te bombarderen. Op basis van dit oordeel heeft de rechtbank bepaald dat de Staat aansprakelijk is voor de schade die eisers hebben geleden. Defensie is niet in hoger beroep gegaan tegen het vonnis van de rechtbank.
- Casus Hawija: 2-3 juni 2015, bombardement van ISIS-bommenfabriek, t.g.v. onverwacht grote secundaire explosies. Naar verluidt 70 (of meer) burgerslachtoffers. Gemeenschap op vrijwillige basis door Defensie tegemoetgekomen d.m.v. twee projecten uitgevoerd door UNDP en IOM. Daarnaast is er sprake van een civiele aansprakelijkstelling van de Nederlandse Staat m.b.t. deze wapeninzet. Uitspraak wordt niet eerder verwacht dan 2025. In september 2024 presenteert Cie Sorgdrager haar rapport over deze geweldsaanwending.
- Casus Mosul (1): 20-21 september 2015, bombardement van vermeend ISIS hoofdkwartier wat achteraf een woonhuis bleek. Zeer waarschijnlijk zijn er vier burgerslachtoffers te betreuren. Nabestaande is door Defensie financieel tegemoetgekomen.
- Casus Mosul (2): 22 maart 2016, bombardement van vermeend ISIS hoofdkwartier. Uit onderzoek van NOS/NRC zou blijken dat een van de gebouwen een leegstaand woonhuis was waar zich op dat momenten mensen bevonden, waardoor er zeven burgerslachtoffers gevallen zouden zijn. Op 23 maart 2023 werd besloten een intern onderzoek in te stellen dat zich richt op

de rechtmatigheid van de wapeninzet, eventuele procedurele fouten en het in kaart brengen van mogelijke burgerslachtoffers. Hier is de Kamer over geïnformeerd. Ook heeft de Kamer een technische briefing ontvangen over het onderzoek. Het OM heeft eigenstandig besloten feitenonderzoek naar deze wapeninzet te doen. Na afronding van het interne onderzoek volgt een rapport en advies aan minister hoe met dit incident verder om te gaan. De Kamer wordt over de uitkomsten geïnformeerd conform de hiervoor geldende procedure, die in 2020 met de Kamer is vastgesteld.

- Overige casuïstiek:
 - Irak/Syrië: N.a.v. de vrijgegeven data van de NLD deelname aan de luchtcampagne van OIR kunnen derden zich melden bij Defensie met vermoedens van burgerslachtoffers gebaseerd op hun eigen data, die derhalve nog niet eerder bij Defensie bekend waren. Als dit het geval is worden deze meldingen in behandeling genomen. Als dit leidt tot het besluit intern onderzoek te openen naar een melding, wordt de Kamer daarover geïnformeerd.
 - Afghanistan (1): Op 20 februari jl. is de Kamer geïnformeerd dat door een informatieverzoek van media (inzake de toekenning van vaandelopschriften n.a.v. inzet in Afghanistan) was gebleken dat een geweldsaanwending met mogelijke burgerslachtoffers tijdens de NLse inzet in Afghanistan nog niet eerder openbaar was gemaakt. Dit vestigde de aandacht op twee specifieke NLD geweldsaanwendingen:
 - Een NLD geweldsaanwending op 14 september 2007, waarbij mogelijk zes doden en twee gewonden zijn gevallen. Dit was niet in de registratie van incidenten met mogelijke burgerslachtoffers opgenomen die op 18 december 2009 door het ministerie van Defensie via een Wob-besluit openbaar is gemaakt, waarbij destijds ook is aangegeven dat deze registratie mogelijk niet volledig was (27925-403). De Kamer is op 26 april jl. alsnog in detail over dit incident geïnformeerd.
 - Een NLD geweldsaanwending op 11 juni 2009, die in 2009 wél was opgenomen in genoemde registratie. Het betrof een geweldsaanwending ter ondersteuning van Australische grondtroepen. In de registratie is vermeld dat er sprake was van zeven doden, en dat het waarschijnlijk om vijandige strijders ging. De minister heeft toegezegd bij Australië uit te vragen welke informatie men heeft over mogelijke burgerslachtoffers bij dit incident. Australië heeft dit verzoek op dit moment in behandeling.
 - Afghanistan (2): Het NIMH gaat op dit moment na of er mogelijk nog andere NLD geweldsaanwendingen zijn waar NIMH naar heeft gekeken in het kader van verificatie van aanvragen voor vaandelopschriften, waarbij mogelijk een vermoeden is van burgerslachtoffers dat nog niet eerder openbaar zijn gemaakt.

30.7 Meer info/toelichting/visual

- [Kamerbrief Transparantie burgerslachtoffers bij luchtaanvallen in de strijd tegen ISIS, 4 november 2019 \(Kamerstuk 27 925, nr. 670\).](#)
- [Kamerbrief Schematisch overzicht procedure tot informeren van de Tweede Kamer bij het vermoeden van burgerslachtoffers ten gevolge van Nederlandse wapeninzet in het kader van art. 100 van de Grondwet, 9 oktober 2020 \(Kamerstuk 27 925 nr. 746\).](#)
- [Instellingsbesluit Commissie van onderzoek wapeninzet Hawija, 26 november 2020 \(Kamerstuk 27 925, nr. 754\).](#)
- [Kamerbrief Stappenplan inzake burgerslachtoffers bij inzet in het kader van artikel 100 van de Grondwet van 7 april 2022 \(Kamerstuk 29 521, nr. 442\).](#)
- Nota politieke verklaring EWIPA (*Explosive Weapons in Populated Areas*), 14 juni 2022 (BS2022014242)
- [Kamerbrief Reactie op uitspraak rechter in de zaak Chora, 3 februari 2023 \(Kamerstuk 27 925, nr. 933\).](#)

- [Kamerbrief Uitkomst transparantietoets Nederlandse inzet in de luchtcampagne OIR en start onderzoek naar mogelijke burgerslachtoffers, 30 maart 2023 \(Kamerstuk 29 521, nr. 458\).](#)
- [Kamerbrief Eindrapportage compensatieprojecten gemeenschap Hawija van 17 mei 2023 \(Kamerstuk 279 25, nr. 937\).](#)
- [Kamerbrief Inrichting meldstructuur burgerslachtoffers van 18 december 2023 \(Kamerstuk 29 521, nr. 464\).](#)

Deel 2:

de grondwet en
de defensieorganisatie

1. Grondslagen van de defensie-inspanning

1.1 Grondwettelijke bepalingen en hoofdtaken

Voor Defensie, waaronder de Krijgsmacht, zijn drie bepalingen van de Grondwet van rechtstreeks belang. Artikel 90 van de Grondwet bepaalt dat de regering de ontwikkeling van de internationale rechtsorde bevordert. Dit betekent enerzijds dat de regering zal handelen in overeenstemming met die rechtsorde – zowel de internationaalrechtelijke kaders als de democratische rechtsorde in Nederland zelf – en anderzijds dat de regering een actieve bijdrage zal leveren aan het verder ontwikkelen van die rechtsorde. Deze bepaling vormt daarmee ook een fundament voor een van de hoofdtaken ontleend aan artikel 97 van de Grondwet.

In artikel 97 van de Grondwet staat dat er een krijgsmacht is “ten behoeve van de verdediging en ter bescherming van de belangen van het Koninkrijk, alsmede ten behoeve van de handhaving en de bevordering van de internationale rechtsorde.” Dit artikel vormt de grondslag voor zowel de Krijgsmacht als de taken van de Krijgsmacht. Het tweede lid bepaalt dat de regering het oppergezag heeft over de Krijgsmacht en waarborgt de politieke zeggenschap (en daarmee verantwoording) over alle inzet van de Krijgsmacht, zowel nationaal als internationaal.

In het geval van inzet van de krijgsmacht ter handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde, is artikel 100 van de Grondwet van toepassing op de informatieverstrekking aan de Staten-Generaal. Artikel 100 stelt dat de regering verplicht is de Staten-Generaal vooraf in te lichten over “de inzet of het ter beschikking stellen van de krijgsmacht ter handhaving of bevordering van de internationale rechtsorde.” Uitzondering op die plicht, genoemd in het tweede lid van dat artikel, betreft de situatie dat “dwingende redenen het vooraf verstrekken van inlichtingen verhinderen.” Dat kan bijvoorbeeld het geval zijn bij speciale operaties en de daarop noodzakelijk van toepassing zijnde geheimhouding. Wel is in dat geval de regering verplicht om de Kamer alsnog “zo spoedig mogelijk” te informeren.

Om tot weloverwogen besluiten te komen, wordt voor inzet waarop artikel 100 van toepassing is het zogenaamde Toetsingskader gehanteerd.

In het licht van de bepalingen van de Grondwet en de overige in de wet vastgelegde taken van de krijgsmacht hanteert Defensie sinds de Defensienota 2000 de volgende drie hoofdtaken:

1. Bescherming van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied, met inbegrip van de Caribische delen van het Koninkrijk;
2. Bevordering van de internationale rechtsorde en stabiliteit;
3. Ondersteuning van civiele autoriteiten bij rechtshandhaving, rampenbestrijding en humanitaire hulp, zowel nationaal als internationaal.

1.2 Verdragsverplichtingen

De belangrijkste internationale verdragsverplichtingen op defensiegebied vloeien voort uit het Handvest van de Verenigde Naties, het Noord-Atlantisch Verdrag en het EU-Verdrag van Lissabon. Daarnaast zijn het humanitair oorlogsrecht en de mensenrechten van rechtstreekse invloed op het optreden van de Krijgsmacht.

Handvest van de Verenigde Naties

Een van de kernbepalingen van het Handvest van de VN is artikel 2, lid 4. Daarin is vastgelegd dat de dreiging met of het gebruik van geweld is verboden. De VN-veiligheidsraad kan een uitzondering maken op dit geweldsverbod door vast te stellen dat sprake is van zodanige bedreiging van de vrede, verbreking van de vrede of daad van agressie dat daartegen gewapenderhand moet worden opgetreden. Tevens is op grond van artikel 51 van het Handvest individuele en collectieve zelfverdediging toegestaan.

Alle VN-lidstaten zijn op grond van artikel 25 van het Handvest verplicht de besluiten van de Veiligheidsraad te aanvaarden en uit te voeren. Nederland heeft geen juridische verplichting troepen ter beschikking te stellen aan de VN.

Noord-Atlantisch Verdrag

Een belangrijk uitgangspunt voor het Nederlandse veiligheidsbeleid is de bijstandsverplichting zoals vastgelegd in artikel 5 van het Noord-Atlantisch Verdrag. In artikel 5 staat dat de bondgenoten een gewapende aanval in Europa of Noord-Amerika tegen een van hen zullen beschouwen als een aanval tegen hen allen. Verder verplicht het artikel iedere bondgenoot om in het geval van een gewapende aanval terstond individueel en in samenwerking met de andere partijen op te treden op de wijze die zij nodig oordeelt, met inbegrip van het gebruik van geweld, om de veiligheid van het Noord-Atlantisch gebied te herstellen en te handhaven. Artikel 5 verplicht Nederland dus om een aangevallen bondgenoot bij te staan, maar niet om in alle gevallen de Nederlandse krijgsmacht in te zetten.

Verdrag betreffende de Europese Unie

Het Verdrag betreffende de Europese Unie bevat ook een bijstandsverplichting. Artikel 42, lid 7, bepaalt dat de lidstaten verplicht zijn een lidstaat die op zijn grondgebied wordt aangevallen met alle middelen waarover zij beschikken hulp en bijstand te verlenen. Dit artikel is verstrekkender dan de verplichting die is vastgelegd in artikel 5 van het Noord-Atlantisch Verdrag. Als inzet van de krijgsmacht mogelijk is, is er in dit geval geen keuzemogelijkheid meer. Mede op aandringen van de Nederlandse regering is aan artikel 42, lid 7, de erkenning toegevoegd dat de NAVO de grondslag en het instrument blijft voor de collectieve verdediging van haar leden. Ook is de positie van de neutrale lidstaten Ierland, Finland, Oostenrijk en Zweden erkend.

Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie

Het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie bevat een solidariteitsclausule (artikel 222) die van toepassing is bij terrorisme, een natuurramp of een door de mens veroorzaakte ramp. In geval van een dreiging van terrorisme kan de regering van de betreffende lidstaat de overige lidstaten om bijstand vragen. De lidstaten besluiten gezamenlijk in welke vorm deze bijstand wordt verleend. De Raad, de Europese Commissie en de Hoge Vertegenwoordiger van de EU coördineren en verzorgen de aansturing van de inzet in het kader van artikel 222 VWEU. Voor inzet onder artikel 42, lid 7, VEU bestaan (nog) geen procedurele afspraken in EU-kader.

Humanitair Oorlogsrecht

Op inzet in het kader van een gewapend conflict, zoals de strijd tegen ISIS in Irak, zijn de Verdragen van Genève en de overige instrumenten van het humanitair oorlogsrecht van toepassing. In vredetijd verplicht het humanitair oorlogsrecht onder andere tot het verzorgen van onderwijs in, en kennis van, het humanitair oorlogsrecht en tot toetsing van alle nieuwe middelen en methoden van oorlogvoering aan het recht.

Mensenrechten

De bepalingen van de mensenrechtenverdragen, waaronder het Europees Verdrag inzake de Rechten van de Mens, zijn van toepassing op het optreden van de Krijgsmacht, ook bij de meeste inzet in internationale operaties. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan het recht op privacy (van invloed op het optreden in het informatiedomein) en het recht op leven (van invloed op de geweldsinstructies).

1.3 Wettelijke verplichtingen

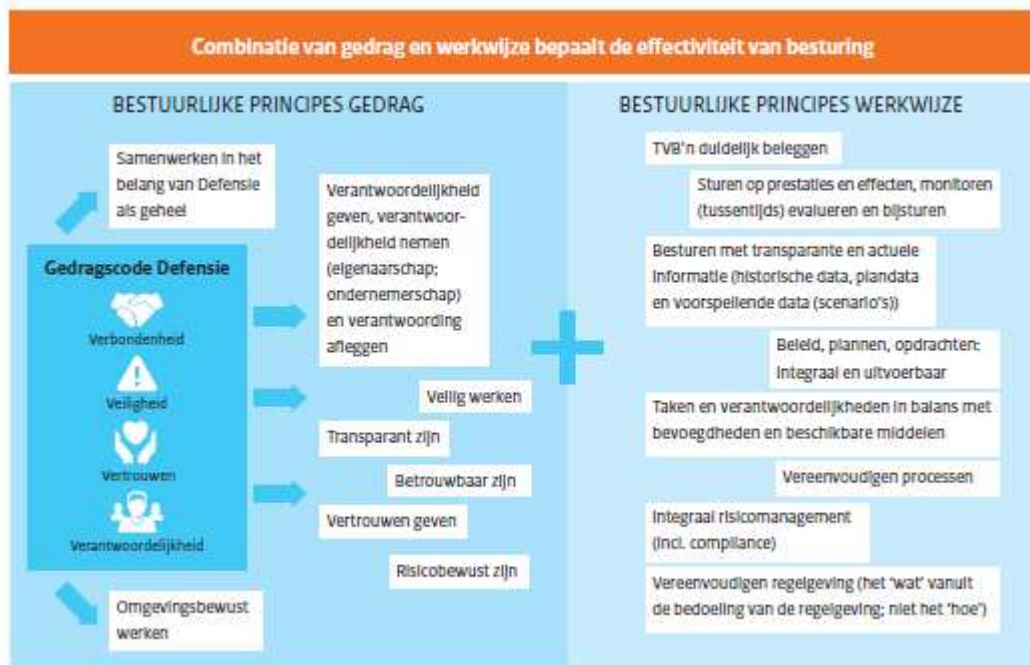
De taken die de Krijgsmacht uitvoert ter ondersteuning van civiele autoriteiten in het Koninkrijk vloeien voor een belangrijk deel voort uit nationale wetgeving. Het gaat dan om structurele activiteiten, militaire bijstand en militaire steunverlening. De belangrijkste vormen daarvan komen aan de orde in hoofdstuk 10.

1.4 Overige gronden voor de inzet van de krijgsmacht

Op grond van het internationaal recht kan de Krijgsmacht ook worden ingezet op het grondgebied van een ander land, als dat land hiertoe toestemming geeft. Een voorwaarde is dan wel dat het verzoek of de doelstelling van de inzet rechtmatig is. In de regel zullen dit soort verzoeken een relatie hebben met het hierboven genoemde recht op (collectieve) zelfverdediging, maar vindt de inzet in dit geval plaats buiten de kaders van artikel 5 van het Noord-Atlantisch Verdrag of artikel 42, lid 7, van het Verdrag betreffende de Europese Unie.

1.5 Besturen bij Defensie (BBD)

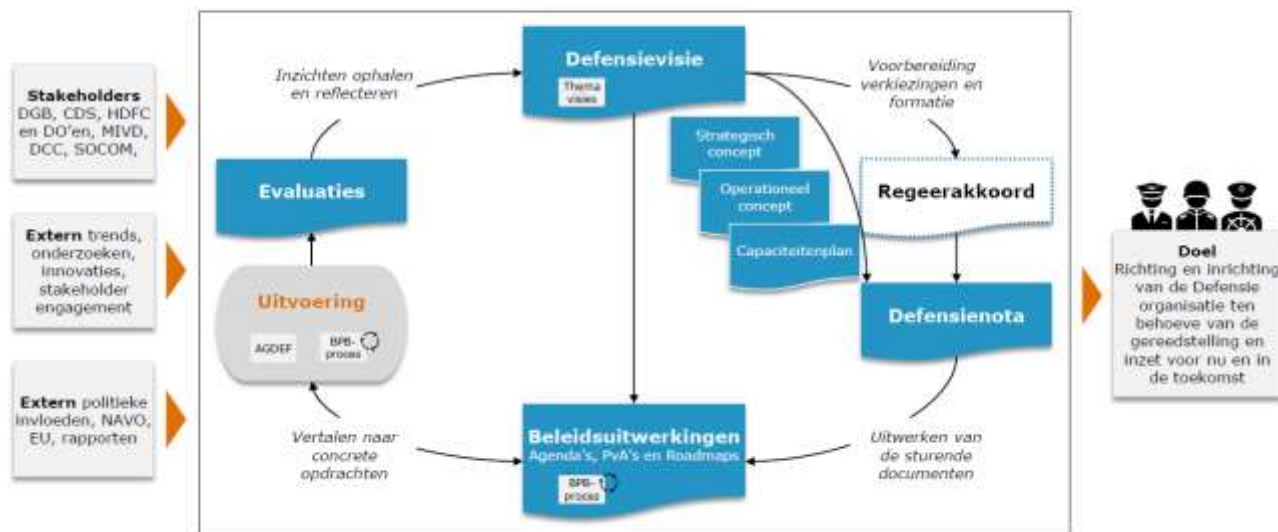
Om onze taken als Defensie vandaag en morgen goed in te vullen en ook klaar te zijn voor de toekomst, is een wijze van besturen nodig die dat goed ondersteunt. Het BBD beschrijft en visualiseert het besturen van Defensie met onder meer de visie op besturen, de bestuurlijke principes, taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden (TVB'n), het besturingsmodel en de bestuurlijke processen. Ook wordt expliciet aandacht besteed aan de belangrijke succesfactor gedrag. Het BBD is bedoeld voor de bestuurders (burgers en militairen) die op verschillende niveaus Defensie besturen en voor hun (staf)medewerkers. Deze visie is in het BBD verder uitgewerkt in bestuurlijke principes voor gedrag - afgeleid van de Defensie-gedragscode - en voor werkwijze; onderstaande figuur geeft de samenvatting. Ons voorbeeld)gedrag als bestuurders en als stafmedewerkers van bestuurders is hierbij cruciaal voor het eindresultaat.

1.6 Strategische Cyclus

De strategische cyclus laat de **onderlinge verhoudingen** zien tussen de verschillende strategische documenten en de fasering daarvan in combinatie met de kabinetscyclus. Hoewel de cyclus voornamelijk één richting kent, vindt er ook **constante uitwisseling** plaats tussen het opstellen van de beleidsuitwerkingen en de uitvoering van Defensie. Alle documenten worden gevoed met zowel interne als externe input. De cyclus heeft met de Defensievisie, Defensienota en het Regeerakkoord een sterke verbinding met de **vierjaren cyclus** van het kabinet en volgt de stappen van de PDCA-cyclus (Plan-Do-Check-Act) om **continue verbetering** in de organisatie te waarborgen.

1.7 Defensievisie 2035

De defensievisie is onderdeel van de hierboven getoonde strategische cyclus. Het volledige document is opgenomen in de bijlage. Het document beschrijft een visie op Defensie in 2035.

Deze visie keek (2020) daarvoor vijftien jaar vooruit. Op basis van een dreigings- en probleemanalyse zijn drie eigenschappen en tien inrichtingsprincipes opgesteld om de organisatie zo te gaan richten en inrichten dat zij ook in de toekomst een antwoord biedt op de dreigingen en problemen. De eigenschappen zijn:

1. Technologisch hoogwaardig
2. Informatiegestuurd in organisatie en optreden
3. Een betrouwbare partner en beschermer

De tien inrichtingsprincipes zijn:

1. Unieke mensen en arbeidsextensieve capaciteiten
2. Flexibel optreden: snel inzetbaar, schaalbaar en zelfstandig
3. Sterk innoverend vermogen
4. Escalatedominantie, met onze partners
5. Gezaghebbende informatiepositie
6. Multidomein en geïntegreerd optreden
7. Transparant en zichtbaar in een betrokken samenleving
8. Inzetten op een sterker, zelfredzamer Europa
9. Inzetten op verdere specialisatie binnen de NAVO en de EU
10. Strategische capaciteiten voor een weerbare samenleving

1.8 Defensienota 2022

De Defensienota maakt eveneens onderdeel uit van de Strategische Cyclus en was de start van het transitieprogramma van dit kabinet voor Defensie.

Defensie had in de kabinetsperiode 2022-2023 meer geld te besteden. Het kabinet voegde in totaal voor de jaren 2022 tot en met 2025 € 14,8 miljard toe aan de Defensiebegroting. Door dit investeringspakket groeide vanaf 2026 de begroting structureel met € 5 miljard. Een enorme investering van ongeveer 40% van het budget daarvoor. Natuurlijk moesten er nog altijd keuzes

worden gemaakt. In de Defensienota 2022 worden die uitgewerkt langs de volgende zes actielijnen. Het gehele document is eveneens te vinden in bijlage.

Defensie moet er staan als het nodig is om de Nederlandse en Europese veiligheidsbelangen te verdedigen. Dat vergt investeringen in een sterke en geoefende krijgsmacht, in personeel en materieel. Het gaat niet alleen om enorme achterstanden in te lopen, maar ook te moderniseren, te vernieuwen en gericht te versterken, en dus toekomstbestendig te zijn. Nederland moet internationaal een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan gezamenlijke afschrikking, tot in het hoogste deel van het geweldsspectrum.

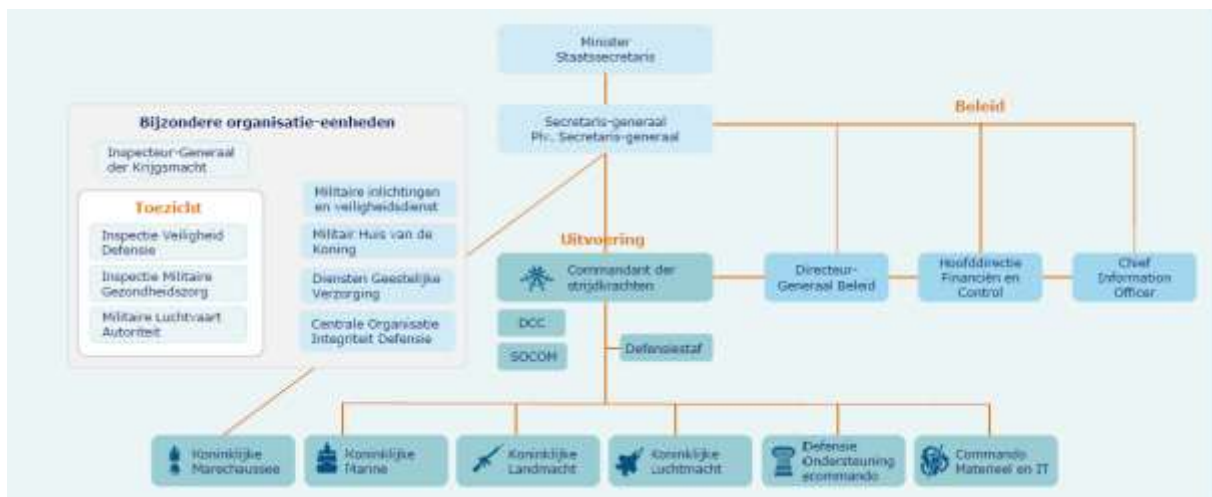
2. De Defensieorganisatie

2.1 Hoofdstructuur

Het ministerie van Defensie (+/- 70.000 vte) staat onder leiding van de minister van Defensie, die deel uitmaakt van de regering. Indien benoemd ondersteunt de staatssecretaris van Defensie de minister daarbij, conform de afgesproken taakverdeling. De Secretaris-Generaal (SG) is met inachtneming van de aanwijzingen van de minister belast met de ambtelijke leiding van al hetgeen het ministerie betreft. De Commandant der Strijdkrachten (CDS) geeft als hoogste militair rechtstreeks militair advies aan de minister.

Er zijn zeven defensieonderdelen (DO'n): het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK), het Commando Landstrijdkrachten (CLAS), het Commando Luchtstrijdkrachten (CLSK), het Commando Koninklijke Marechaussee (KMar), de Commando Materieel en IT (COMMIT), het Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO) en de Bestuursstaf in Den Haag (hierna: kerndepartement). In de ambtelijke lijn vindt besluitvorming plaats door de SG. De SG kan mandaat verlenen aan functionarissen onder zijn gezag geplaatst om leiding te geven en besluiten te nemen.

Onderstaand figuur is een schematische weergave van de hoofdstructuur van Defensie, met als basis de organisatie-eenheden die zorgdragen voor de uitvoering van de primaire processen gereedstelling & inzet. De SG geeft leiding aan het kerndepartement waaronder de Plaatsvervangend SG, de Commandant der Strijdkrachten (CDS), de Directeur-Generaal Beleid (DGB) en de Hoofddirecteur Financiën & Control (HDFC), de Chief Information Officer (CIO), alsmede aan de Commandant (C)-KMar en de Directeur Militaire Inlichtingen en Veiligheidsdienst (D-MIVD). Aan de CDS is mandaat verleend om leiding te geven aan de C-ZSK, de C-LAS, de C-LSK, de D-COMMIT, de C-DOSCO, de Commandant Defensie Cybercommando (C-DCC) en de Commandant NLD Special Operations Command (C-NLD SOCOM). De CDS wordt bij zijn taken ondersteund door de Defensiestaf.

Defensie beschikt over de volgende interne toezichthouders (conform het Algemeen Organisatiebesluit Defensie): de Inspecteur-Generaal Veiligheid (IGV), de Directeur Militaire Luchtvaart Autoriteit (MLA), de Commandant Korps Militaire Controleurs Gevaarlijke Stoffen (KMCGS), de Inspecteur Militaire Gezondheidszorg (IMG), de Functionaris Gegevensbescherming (FG) en de Beveiligingsautoriteit (BA). Ongeacht de organisatorische ophanging binnen de defensieorganisatie hebben zij een onafhankelijke positie en hebben rechtstreeks toegang tot de SG. De IGV heeft rechtstreeks toegang tot de minister.

De Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht (IGK; tevens inspecteur der veteranen en inspecteur der reservisten) adviseert de minister van Defensie over allerlei vraagstukken die bij Defensie spelen en onderzoekt of bemiddelt in individuele aangelegenheden. De IGK is geen toezichthouder, maar zijn onderzoeken verrijken wel het inzicht in de staat en het functioneren van de defensieorganisatie. De IGK is een functionaris die naast de formele organisatiestructuur van het ministerie staat. Deze positie garandeert de onafhankelijkheid van de IGK.

2.2 Kerndepartement

Het kerndepartement adviseert en ondersteunt de bewindspersonen bij het besturen van de organisatie en het afleggen van verantwoording aan het parlement.

De SG geeft leiding aan het kerndepartement en stelt het bedrijfsplan vast, inclusief de toewijzing van middelen. In onderstaande figuur ziet u uit welke directies het kerndepartement bestaat. De SG geeft ook leiding aan de Bijzondere Organisatie Eenheden (BOE'n) MIVD en COID, die onder het kerndepartement vallen. De andere BOE'n zijn administratief ondergebracht bij het kerndepartement, maar hebben gelet op hun taak een onafhankelijke positie.

De DGB geeft leiding aan zeven directies.¹ Binnen het DGB is de Hoofddirecteur Personeel (HDP), met inachtneming van de aanwijzingen van de minister van Defensie, belast met de defensiebrede verantwoordelijkheden voor het werkgeverschap, waaronder in elk geval wordt verstaan de verantwoordelijkheid die volgt uit het Besluit georganiseerd overleg sector Defensie.

2.3 De uitvoerende organisatie-eenheden

De commandanten/directeuren van CZSK, CLAS, CLSK, KMar, COMMIT, DOSCO, MIVD, DCC, NLD SOCOM en het kerndepartement zijn verantwoordelijk voor de integrale uitvoering bij hun organisatie-eenheden, binnen de kaders van het defensiebeleid, wet- en regelgeving en de opdrachten van SG respectievelijk CDS. Zij dragen daarbij zorg voor een goede samenwerking en ondersteuning tussen hun organisatie-eenheden. De MIVD en de KMar zijn vanwege hun specifieke wettelijke taken rechtstreeks onder de SG geplaatst en worden door de SG aangestuurd. De CDS stuurt de

¹ Het Directoraat Generaal Beleid bestaat uit de Directie Operationeel Beleid & Plannen (DOBP), de Directie Internationale Aangelegenheden (DIA), de Directie Strategie & Kennis (DSK), de Hoofddirectie Personeel (HDP), de Directie Materieel, Leefbaarheid, Vastgoed & Duurzaamheid (DMLVD), de Directie Bedrijfsvoering & Evaluatie (DBE), en de Directie Veiligheid (DV).

andere uitvoerende organisatie-eenheden aan: CZSK, CLAS, CLSK, COMMIT, DOSCO, DCC en NLD SOCOM.

Uitvoerende organisatie-eenheden onder de SG

Koninklijke Marechaussee (KMar)

De Koninklijke Marechaussee is een gendarmeriekorps, een politieorganisatie met militaire status. De KMar waakt over de veiligheid van het Koninkrijk; in Nederland, het Caribisch gebied en internationaal. Van de koninklijke paleizen tot aan de buitengrenzen van Europa, van de luchthavens in Nederland tot oorlogs- en crisisgebieden overal ter wereld. De KMar is flexibel en robuust inzetbaar voor veiligheid en heeft als motto 'Als het erop aankomt'.

Beheer

Het beheer van en het gezag over de Koninklijke Marechaussee zijn gescheiden. De minister van Defensie is verantwoordelijk voor het beheer (korpsbeheerder). Dat betekent dat de minister van Defensie de eindverantwoordelijkheid draagt voor zaken als personeel, materieel, IT, vastgoed en financiën. De secretaris-generaal van Defensie is de gemandateerd korpsbeheerder.²

Gezag

Het gezag over de KMar ligt bij meerdere ministeries. De gezagsdragers dan wel opdrachtgevers zijn (beleids)verantwoordelijk voor de inhoud van de taken en bepalen hoe en wanneer de KMar wordt ingezet. Afhankelijk van de taak zijn dat de ministers van Defensie, Justitie en Veiligheid (inclusief het Openbaar Ministerie en de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid), Buitenlandse Zaken, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties of een burgemeester.

Organisatie en taken

De taken van de KMar zijn onder andere de grenspolitietaken, bewaken en beveiligen, en internationale en militaire politietaken. De KMar heeft ook de algemene politietaken op aangewezen burgerluchtvaartterreinen. De meeste politietaken staan in detail genoemd in artikel 4 van de Politiewet³ en voor Caribisch Nederland in artikel 5 Veiligheidswet BES (zie voor nadere informatie

² Zie ook de Aanwijzing SG A/976 Besturing Koninklijke Marechaussee (nog aan te passen op BBD 2020) en het Instellingsbesluit Interdepartementale Beheer- en Gezagsstructuur Koninklijke Marechaussee 2015, Staatscourant 2016, 4377.

³ In artikel 4 van de Politiewet wordt de KMar de onderstaande taken opgedragen:

- a. Het waken over de veiligheid van de leden van het Koninklijk Huis, in samenwerking met andere daartoe aangewezen organen;
- b. De uitvoering van de politietaken ten behoeve van Nederlandse en andere strijdkrachten en internationale militaire hoofdkwartieren en de personen behorende tot die strijdkrachten en hoofdkwartieren;
- c. De uitvoering van de politietaken op de luchthaven Schiphol en op de andere door de Minister van JenV en de Minister van Defensie aangewezen luchtvaartterreinen en de beveiliging van de burgerluchtvaart;
- d. De verlening van bijstand alsmede de samenwerking met de politie krachtens deze wet, daaronder begrepen de assistentieverlening aan de politie bij de bestrijding van grensoverschrijdende criminaliteit, het bewaken en beveiligen van objecten en diensten en het waken over de veiligheid van aangewezen personen als bedoeld in artikel 42, eerste lid, onder c Pw;
- e. De uitvoering van de politietaken op plaatsen onder beheer van de Minister van Defensie, op verboden plaatsen die krachtens de Wet bescherming staatsgeheimen ten behoeve van de landsverdediging zijn aangewezen en op het terrein van de ambtswoning van de Minister-President;
- f. De uitvoering van de bij of krachtens de Vreemdelingenwet 2000 opgedragen taken, waaronder begrepen de bediening van de daartoe door Onze Minister voor Immigratie en Asiel aangewezen doorlaatposten en het, voor zover in dat verband noodzakelijk, uitvoeren van de politietaken op en nabij deze doorlaatposten, alsmede het verlenen van medewerking bij de aanhouding of voorgeleiding van een verdachte of veroordeelde;

ook par. 5.5 en 5.6). De KMar bestaat uit de Staf Commandant KMar, het Landelijk Tactisch Commando (LTC) en het Opleidings-, Trainings- en Kenniscentrum (OTC). Daarnaast is de passagiersinformatie-eenheid Nederland (Pi-NL) ondergebracht bij de KMar. De KMar treedt informatiegestuurd op. Het LTC stuurt de operaties aan. Het OTC zorgt voor de professionele en persoonlijke ontwikkeling van alle KMar-medewerkers. De KMar is een flexibele, samenwerkingsgerichte organisatie. Dit betekent dat zij zich zowel op het politieke, het militaire als het civiele domein kan begeven. De mogelijkheden om een bijdrage te leveren aan de internationale veiligheid zijn hierdoor divers. Zo participeert de KMar onder andere in missies van de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO), de Verenigde Naties (VN) en de Europese Unie (EU), enerzijds met 'politiedienst voor de krijgsmacht'-detachementen, anderzijds met specifieke KMar-expertise en draagt zij bij aan bijv. Frontex-inzettingen of het leveren van forensische opsporing capaciteit onder de vlag van het Internationale Strafhof (ICC) (zie ook onder par. 5.3). Daarnaast geeft zij in het kader van *capacity building* trainingen op het gebied van onder andere grensbeheer en identificatie documenten. Ook neemt zij deel aan het Liaison Officieren (LO)-netwerk, vervult zij verschillende Defensieattaché (Defat) posities en functies binnen internationale organisaties waaronder NAVO, EU, VN en Frontex. Ook beveiligd en beschermt zij Nederlandse ambassades en diplomaten in hoog risicogebieden. De KMar werkt ten slotte ook in bilateraal verband nauw samen met verschillende partners in Europa, Afrika, Midden-Oosten en de Amerika's.

De KMar vormt samen met de Nederlandse Nationale Politie en de Belgische Federale Politie een internationaal LO-netwerk. De LO's zijn wereldwijd gestationeerd. De werkzaamheden van LO's variëren van rechtshulpverzoeken tussen Nederland en het land van accreditatie tot het verwerven van inlichtingen en het monitoren van trends en fenomenen op het gebied van migratie, terrorisme en extremisme, beveiliging burgerluchtvaart en grensoverschrijdende criminaliteit zoals mensenhandel en mensensmokkel. De LO's leveren hun informatie aan het Landelijk Internationaal Rechtshulp Centrum (LIRC) van de politie waar de backoffice van de KMar is ondergebracht. Het LIRC regelt vijf informatiestromen: Interpol, Europol, Nederlandse LO's in het buitenland, buitenlandse LO's in Nederland en Bureau Sirene.

Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD)

De Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) werkt voor een effectieve en zo veilig mogelijke inzet van Nederlandse militairen, de veiligheid van Nederland en de bescherming van Nederlandse belangen. De mensen van de MIVD voeren dit werk uit in Nederland en in het buitenland waaronder gebieden van onrust en conflict, maar ook in het cyberdomein. De MIVD opereert op basis van de en Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017 (Wiv 2017), die de komende periode gewijzigd wordt en de Wet Veiligheidsonderzoeken.

De MIVD ontdekt en duidt dreigingen en ontwikkelingen en handelt om deze dreigingen te helpen afwenden en de weerbaarheid van Nederland en de Nederlandse krijgsmacht te verhogen. Hierbij werkt de MIVD nauw samen met nationale en internationale partners.

Om aan haar taak te voldoen doet de MIVD onderzoek naar het potentieel en de strijdkrachten van andere mogendheden en ondersteunt (mogelijke) missies van de Nederlandse krijgsmacht met inlichtingen. Ook doet de MIVD onderzoek naar specifieke aandachtsgebieden met militaire relevantie zoals proliferatie van militaire technologie en wapensystemen. De MIVD beschermt Defensie en de nationale veiligheidsbelangen door onderzoek naar onder andere (digitale) spionage, sabotage, beïnvloeding, radicalisering en extremisme. Zo voert de MIVD

g. De bestrijding van mensensmokkel en van fraude met reis- en identiteitsdocumenten;

h. Het in opdracht van Minister van Justitie en Veiligheid en Minister van Defensie ten behoeve van De Nederlandsche Bank N.V. verrichten van beveiligingswerkzaamheden.

veiligheidsonderzoeken uit naar (potentieel) personeel op vertrouwensfuncties binnen en buiten Defensie en onderzoekt elektronische dreigingen zoals de mogelijke aanwezigheid van af luisterapparatuur in ruimtes waar geheime informatie wordt behandeld. Verder stelt de MIVD dreigingsanalyses op in het kader van de bewaking en beveiliging van personen.

De MIVD levert tijdige en onafhankelijke inlichtingenproducten en dreigingsanalyses voor de ondersteuning van de besluitvorming door de politieke, ambtelijke en militaire leiding van het Ministerie van Defensie en de regering. Met de ministeries van Defensie, Algemene Zaken, Buitenlandse Zaken en Justitie en Veiligheid maakt de MIVD in de Geïntegreerde Aanwijzing Inlichtingen en Veiligheid (GA I&V) specifieke afspraken over aandachtsgebieden en diepgang van de inlichtingenproducten. De GA I&V wordt jaarlijks opnieuw beoordeeld en vastgesteld door de minister-president en de ministers van Defensie en Binnenlandse Zaken, na overleg met de ministers van Buitenlandse Zaken en Justitie & Veiligheid.

Uitvoerende organisatie-eenheden onder de CDS

Operationele commando's: CZSK, CLAS en CLSK

Het CZSK, het CLAS en het CLSK zijn gericht op de gereedstelling en instandhouding van operationele eenheden in hun respectievelijke domeinen. Zij kunnen nieuwe technieken, concepten en doctrines ontwikkelen en beproeven. Ze ondersteunen daarnaast ook andere uitvoerende organisatie-eenheden met bijvoorbeeld operationele capaciteit, materieel, diensten, opleidingen en kennis.

De Koninklijke Marine (Commando Zeestrijdkrachten (CZSK))

De Koninklijke Marine, waaronder het Korps Mariniers, opereert op, onder en vanuit de zee en ander water. De specifieke kenmerken van dit maritieme domein bepalen voor een belangrijk deel de manier waarop en de middelen waarmee militaire operaties worden uitgevoerd. Het weer, de golfhoogte en de waterdiepte beïnvloeden de bruikbaarheid van wapens en sensoren als radar en sonar en stellen bijzondere eisen aan vaartuigen. De uitgestrektheid van de oceanen, de verwoestende kracht van door stormen opgezweept water en de waterdruk in de diepzee stellen hoge eisen aan mens en materieel, maar zorgen ook voor grote mobiliteit

De zee wordt gebruikt voor 90% van het transport van de wereldhandel en als bron van voedsel, het internet is afhankelijk van kabels die over de zeebodem lopen, ongeveer 70% van de buitengrenzen van de EU zijn maritiem en de meeste mensen op aarde wonen dicht aan zee. De zee kan door landen ook worden gebruikt als gevechtsterrein. Daarnaast kan de zee als maritieme flank van militaire operaties op land worden gebruikt en uitvalsbasis zijn voor acties op het territorium van een tegenstander in de lucht, in cyberspace en in de ruimte.

De beste manier om Nederlandse (economische) belangen op zee veilig te houden, is via diplomatie te voorkomen dat er een dreiging of conflict ontstaat. Militaire macht zet de diplomatie kracht bij door het tonen van slagkracht en vastberadenheid. Door een grote flexibiliteit, strategische mobiliteit en wereldwijd bereik is de Koninklijke Marine zeer geschikt voor het uitvoeren van deze strategische functie.

De zee biedt de manoeuvreerruimte en de toegang om ter plekke invloed uit te oefenen. Zonder de territoriale integriteit van andere landen aan te tasten kunnen maritieme eenheden door hun relatief grote logistieke zelfstandigheid langere tijd in het beoogde gebied aanwezig blijven. Vanuit politiek oogpunt bezien, bieden zeestrijdkrachten daarom een flexibel machtsinstrument om dreigingen in de kiem te smoren, conflicten te helpen voorkomen en indien noodzakelijk conflicten te beslechten door te vechten om te winnen, ook op grotere afstand van de eigen staat. Dit alles binnen de grondwettelijke taak van de krijgsmacht "ten behoeve van de verdediging en ter bescherming van de belangen van het Koninkrijk, alsmede ten behoeve van de handhaving en de bevordering van de internationale rechtsorde".

De invloed van militaire aanwezigheid wordt verder versterkt door in militaire samenwerkingsverbanden te opereren: hiermee wordt het onderling vertrouwen versterkt en eensgezindheid uitgestraald. Denk hierbij aan opereren in EU- en NAVO-verband. Ook zijn onder andere de Belgische en Nederlandse marine al sinds 1948 vergaand geïntegreerd en werken de Mariniers sinds 1972 nauw samen met hun Britse collega's in de *UK/NL Amphibious Force*.

De Koninklijke Marine heeft dan ook als missie: "Wereldwijd inzetbaar voor het leveren van veiligheid op en vanuit zee." Om aan deze missie te kunnen blijven voldoen, moet de Koninklijke Marine wereldwijd kunnen opereren in alle delen van het geweldspectrum: van *early warning* en conflictpreventie tot en met gevechtsoperaties in het hoogste deel van het geweldspectrum. Geïntegreerd vloot-en mariniersoptreden is hierbij het uitgangspunt. Hiertoe moeten zowel de vloot als de mariniers de beschikking hebben over goed getraind personeel en adequate, moderne wapensystemen voor inzet in de toekomst op zee en vanuit zee. De wijze waarop de Koninklijke Marine dit wil doen is vastgelegd in het *Sail Plan: Commando Zeestrijdkrachten* op weg naar 2035, dat in 2020 is geactualiseerd.

De Koninklijke Landmacht (Commando Landstrijdkrachten (CLAS))

De Koninklijke Landmacht voorziet in veiligheid voor, door en tussen mensen. De mens vormt het meest adaptieve vermogen van onze organisatie. Omdat landmachten midden in de maatschappij staan, zijn zij in staat om te begrijpen wat er daadwerkelijk speelt, het vertrouwen van anderen te winnen en mensen het gevoel te geven dat ze veilig zijn. Onze militairen opereren in een breed (strijd)toneel dat kan variëren van grote open vlakten tot de nauwe stegen van een vreemde stad. Met nieuwe manieren en middelen beschermen onze mensen tegen allerhande dreigingen: tegen een pandemie, tegen terroristen of tegen statelijke (maar ook niet-statelijke) actoren. Het landoptreden gebeurt in het gehele conflictspectrum, maar in het bijzonder in het grijze gebied tussen vrede en conflict. Het is informatiegestuurd, hoogtechnologisch en altijd samen met nationale en internationale partners.

Het Commando Landstrijdkrachten (CLAS) wordt geleid door de Commandant Landstrijdkrachten (C-LAS). De staf is gevestigd op de Kromhoutkazerne in Utrecht. Drie brigades vormen de kern van de slagkracht van het CLAS: de 43 Gemechaniseerde Brigade (met rupsvoertuigen), de 13 Lichte Brigade (met (on)gepantserde wielvoertuigen) en de 11 Luchtmobiele Brigade (voor geïntegreerd optreden met helikopters). Een brigade beschikt over verschillende eenheden die elkaar aanvullen, zoals infanterie, genie en logistieke ondersteuning. Daarnaast coördineren de brigadehoofdkwartieren de inzet van de eenheden en de complexe afstemming van alle specialismen. Het CLAS beschikt over het Korps Commandotroepen (KCT), een *Special Operations Forces* (SOF)-eenheid die in staat is gedurende langere tijd zelfstandig en onder bedreigende omstandigheden opdrachten uit te voeren.

Daarnaast beschikt het CLAS over (gevechts)ondersteunende eenheden. In het Operationeel Ondersteuningscommando Land (OOCL) zijn de ondersteunende eenheden samengebracht, zoals vuursteun, inlichtingen, cyber, genie, explosieven opruimingsdienst, logistieke eenheden en geneeskundige eenheden. Het OOCL maakt de inzet van de brigades mogelijk, maar is tevens belast met de ondersteuning van de andere operationele commando's. Het Defensie Grondgebonden Luchtverdedigingscommando (DGLC) beschermt vitale objecten, eenheden en gebieden vanaf de grond tegen luchtdreigingen met luchtverdedigingssystemen en luchtdoelraketten. Het Opleidings- en Trainingscommando (OTCO) leidt duizenden militairen van alle operationele commando's op en is verantwoordelijk voor zowel de initiële opleiding als de vaktechnische kennis. Het Materieellogistiek Commando (Matlogco) coördineert en ondersteunt alle processen gericht op de beschikbaarheid en instandhouding van alle landsystemen van de krijgsmacht. Tot slot biedt het CLAS met 1 German/Netherlands Corps (1GNC) een hoofdkwartier voor landoperaties zoals door de NAVO gevraagd.

Voor 11 Luchtmobiel Brigade, 43 Gemechaniseerde en Defensie Grondgebonden Luchtverdedigingscommando heeft de landmacht gekozen voor vergaande integratie met Duitsland. 13 Lichte Brigade werkt samen met België en Frankrijk. In het nationale domein zet de landmacht stappen op het gebied van interoperabiliteit met veiligheidspartners, zoals de Nationale Politie op het gebied van terrorismebestrijding.

De Koninklijke Luchtmacht (Commando Luchtstrijdkrachten (CLSK))

De Koninklijke Luchtmacht draagt met *Air- en Spacepower* bij aan de drie hoofdtaken van Defensie: de bescherming van eigen en bondgenootschappelijk grondgebied, het bevorderen van de internationale rechtsorde en stabiliteit en het ondersteunen van civiele autoriteiten. Wat het luchtwapen uniek maakt is de wijze waarop het hoog en snel kan worden ingezet over grote afstand' en met veel precisie. Op die manier kan het zowel bijdragen aan militair tactische, operationele als strategische doelstellingen. De Luchtmacht brengt haar effecten uit met hoogwaardig personeel en hoogtechnologische wapensystemen. Gezien het hoogtechnologische karakter staat innovatie bij de Luchtmacht voorop om opdrachten altijd slimmer en effectiever uit te kunnen voeren. De Koninklijke Luchtmacht kenmerkt zich door haar pioniersgeest waar de lucht- en ruimtevaartsector alom bekend om staat. De Luchtmacht bevindt zich in de laatste fase van de transitie waarbij veel vliegtuigen en helikopters worden vervangen en de organisatiestructuur is aangepast om verantwoordelijkheden en mandaten lager in de organisatie te beleggen.

Om lucht- en ruimteoperaties tijdens crises en conflict zo effectief mogelijk uit te voeren en bewegingsvrijheid voor grond- en maritieme eenheden te creëren, streeft de Luchtmacht naar luchtoverwicht. Om dat luchtoverwicht onder alle omstandigheden te verkrijgen beschikt de Luchtmacht over hoogtechnologische middelen zoals de F-35A. Deze jachtvliegtuigen kunnen ook worden ingezet om grond-, zee- en luchtdoelen diep in vijandelijk gebied uit te schakelen. Luchtoperaties vinden doorgaans plaats in coalitieverband onder aansturing van een internationaal commando. De Luchtmacht traint daarom intensief met internationale partners zodat in crisistijd geïntegreerd kan worden opgetreden. Met de F-35A voert de Luchtmacht, namens Nederland, ook de Dual Capable Aircraft-taak, ook wel bekend als de kernwapentaak, uit binnen de NAVO. Hiermee levert Nederland een directe bijdrage aan NAVO's nucleaire afschrikking. Deze vorm van afschrikking staat onder directe en continue politieke controle van de NAVO Nuclear Planning Group (NPG), waarin de NAVO-ministers van Defensie, de NAVO-regeringsleiders en staatshoofden, of de Permanente Vertegenwoordigers van de NAVO bijeenkomen. De nucleaire afschrikking van de NAVO is een politiek instrument en geen militair instrument. De Luchtmacht staat garant voor de bewaking van het Nederlandse en Belgische luchtruim dat plaatsvindt onder coördinatie van het Air Operations Control Station (AOCS). Het AOCS draagt naast de dagelijkse luchtverkeersleiding ook zorg voor de gevechtsleiding van jachtvliegtuigen tijdens operationele inzet. De bewaking van het luchtruim wordt beurtelings uitgevoerd door België en Nederland waarbij continu twee jachtvliegtuigen gereed staan om te worden ingezet. Deze snel inzetbare capaciteit wordt Quick Reaction Alert (QRA) genoemd.

De ondersteuning van grond- en maritieme eenheden vindt niet alleen plaats vanaf grote hoogte maar kan ook door helikopters vanaf lagere hoogte worden uitgevoerd. Zo beschikt de Koninklijke Luchtmacht over gevechtshelikopters die vijandelijke grond- en luchtdoelen kunnen uitschakelen en heeft het verschillende transporthelikopters die in een *joint* samenwerkingsverband met grond- en maritieme eenheden kunnen worden ingezet. Daarnaast kunnen dezelfde transporthelikopters worden ingezet als bluscapaciteit bij grote (natuur)branden.

Om eenheden, wapens en goederen naar en binnen inzetgebieden te transporteren en humanitaire hulp te verlenen beschikt de Koninklijke Luchtmacht over tactische transportvliegtuigen, die in voorkomend geval ook voor strategisch luchttransport kunnen worden ingezet. Deze transportvliegtuigen zijn ondergebracht bij het Air Mobility Command (AMC) op de vliegbasis Eindhoven. Daarnaast zijn transportvliegtuigen voor strategisch luchttransport, welke tevens

uitgerust zijn om andere vliegtuigen in de lucht bij te tanken, ondergebracht in een multinationale luchttransporteenheid op de vliegbasis Eindhoven. Deze multinationale capaciteit wordt ondersteund door het AMC en aangestuurd vanuit het European Air Transport Command (EATC), eveneens gevestigd op de vliegbasis Eindhoven.

Een goede informatie- en inlichtingenpositie is randvoorwaardelijk voor het optreden van de krijgsmacht. *Air- en spacepower* is uitermate geschikt om hierin vanuit de derde dimensie te ondersteunen. Om de informatie- en inlichtingenbehoefte van de krijgsmacht te ondersteunen beschikt de Luchtmacht over het onbemande verkenningsvliegtuig, de MQ-9A Reaper. Ook het F-35 jachtvliegtuig en de AH-64 aanvalshelikopter kunnen door middel van een uitgebreid sensorenpakket bijdragen aan de invulling van deze behoefte. Daarnaast beschikt Defensie over een aantal experimentele satellieten waardoor ook vanuit het ruimtedomein een bijdrage kan worden geleverd aan de informatiepositie van de krijgsmacht. De komende jaren wordt het aantal satellieten gestaag uitgebreid richting een operationele capaciteit. Defensie ziet het ruimtedomein als randvoorwaardelijk (o.a. informatie, communicatie en navigatie) voor militaire optreden in alle domeinen. Omdat space ook een verlengstuk is van het luchtdomein, is de luchtmacht is derhalve zowel autoriteit lucht- als ruimteoptreden en daarmee verantwoordelijk voor de ontwikkeling, lancering en instandhouding van toekomstige militaire satellieten. Om de veelheid aan relevante informatie uit alle vliegende sensoren in het lucht- en ruimtedomein te kunnen gebruiken, te analyseren en te delen binnen de krijgsmacht ontwikkelt de Luchtmacht een *battle management system* netwerk genaamd Keystone waarmee de informatiepositie van Defensie aanzienlijk wordt versterkt.

Commando Materieel en IT (COMMIT)

De Commando Materieel en IT (COMMIT) ondersteunt de gereedstelling en de inzet van de krijgsmacht. De COMMIT is verantwoordelijk voor de aanschaf van het materieel en de IT-systemen, het wapensysteemmanagement, de instandhouding van IT-systemen, de ketenlogistiek (o.a. munitie, kleding, brandstoffen en IT-componenten), de documentaire informatievoorziening en de afstoting van niet meer benodigd materieel en IT-systemen. De CDS en de operationele commando's zijn de belangrijkste samenwerkingspartners van de COMMIT.

De COMMIT is actief in internationale fora en werkt op materieelgebied nauw samen met de strategische partners van Nederland. De directeur van de COMMIT vervult als National Armaments Director (NAD) hierin een belangrijke initiërende en coördinerende rol.

De vernieuwing van de IT-systemen wordt onder leiding van de COMMIT ontworpen en uitgevoerd. De invloed van IT op de bedrijfsvoering en de operationele inzet van de krijgsmacht neemt toe. Een goede IT-infrastructuur is dan ook een essentiële enabler voor de organisatie.

De COMMIT is gevestigd op meer dan 25 locaties in Nederland en het buitenland. De concerndirectie heeft sinds 2017 als hoofdlocatie de Kromhoutkazerne in Utrecht.

Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO)

Het Defensie Ondersteuningscommando ondersteunt de krijgsmacht altijd en overal, zowel in normale omstandigheden als tijdens crisis en conflict. Op elke locatie, 24/7. Door deze essentiële ondersteuning kunnen de marine, landmacht, luchtmacht en marechaussee hun primaire taken langer, vaker en sneller uitvoeren. Dat levert de krijgsmacht een voorsprong in het gevecht.

DOSCO-medewerkers zijn proactieve vakmensen en zij leveren personele diensten, opleidingen, huisvesting, vastgoed, catering, beveiliging, bewaking, facilitaire zaken, gezondheidszorg, logistiek en transport. Daarnaast zijn ook het Koninklijk Militair Tehuis en Museum Bronbeek, het

Impresariaat Militaire Muziek, de Dienst Geestelijke Verzorging en het Bureau Internationale Militaire Sport onderdeel van het DOSCO.

De Commandogroep van het Defensie Ondersteuningscommando is gevestigd op de Kromhoutkazerne in Utrecht, maar het DOSCO is op iedere Defensielocatie in Nederland actief, alsook in het buitenland ter ondersteuning van onze militairen en hun gezinnen die internationaal geplaatst zijn en onze militairen op uitzending.

Defensie Cyber Commando (DCC)

Het Defensie Cyber Commando (DCC) levert digitale slagkracht voor vrede en veiligheid, in het belang van Nederland. Het cyberdomein is een complex speelveld waarin geografische factoren geen rol spelen. In cyberspace is er op dit moment al dagelijks sprake van vijandige activiteiten. Deze activiteiten blijven onder de grens van het gewapend conflict, maar vereisen wel een adequate reactie.

Het DCC stelt daarom capaciteit gereed om geïntegreerde en gecoördineerde operationele en militaire cybercapaciteit voor de krijgsmacht te leveren. Het DCC staat onder directe bevel van de CDS. Hiermee draagt het DCC bij aan de algehele slagkracht van Defensie.

Vanwege de lange aanlooptijd, de grote afhankelijkheid van inlichtingen in de voorbereiding, de complexiteit van het domein en de steeds veranderende omgeving, bereidt het DCC zich voor op mogelijke operaties door een intensieve samenwerking met de MIVD. Beide organisaties versterken elkaar door optimaal gebruik te maken van elkaars capaciteiten. In voorkomend geval kan de capaciteit van het DCC ook worden ingezet onder hoofdtak 3 voor het nationale veiligheidsdomein, zoals in de vorm van bijstand aan de Nationale Politie.

Het DCC is tevens de kennisautoriteit cyber voor Defensie en stelt als kennisautoriteit cyberexpertise beschikbaar aan de gehele Krijgsmacht. Het Cyber Warfare & Training Centre (CWTC) werkt nauw samen met kennisinstututen en private partijen om op de hoogte te blijven van de laatste ontwikkelingen in het cyberdomein, en kennisopbouw voor het cyberdomein te voorzien. Daarnaast coördineert het DCC de inzet van gekwalificeerde cyberreservisten, die flexibel inzetbaar zijn, daarmee hun kennis en vaardigheden ook voor Defensie beschikbaar stellen en bijdragen aan de schaalbaarheid van Defensiecapaciteiten.

Netherlands Special Operations Command (NLD SOCOM)

Het Netherlands Special Operations Command (NLD SOCOM) is een operationeel commandovoerings- en inzet gereedstellingselement, rechtstreeks geplaatst onder de Commandant der Strijdkrachten (CDS), verantwoordelijk voor het nationaal sturend en coördinerend vermogen voor de Special Operations Forces (SOF).

NLD SOCOM heeft de volgende taken:

1. NLD SOCOM is adviseur van CDS met betrekking tot het SOF-domein.
2. NLD SOCOM is verantwoordelijk voor de planning en aansturing van speciale en geheime operaties, en voor de inzetgereedstelling van SOF-eenheden, inclusief de NLD bijdrage aan het Composite Special Operations Component Command (CSOCC).
3. NLD SOCOM richt zich op standaardisatie, normering, toetsing en kwaliteitsborging in het SOF-domein.
4. NLD SOCOM draagt bij aan Beleid & Plannen, Kennis & Innovatie in het SOF-domein.

Het belang dat aan Special Operations Forces (SOF) wordt toegekend, is in (inter)nationaal verband onmiskenbaar toegenomen. SOF zijn zeer geschikt voor gerichte interventies in 'hybride' conflictsituaties, bij (internationale) terrorismebestrijding en bij het optreden tegen irregulier opererende opponenten. Samen met andere actoren vervullen zij eveneens een belangrijke rol bij beeldopbouw in pre-conflictfasen en bij capaciteitsbouw ter voorkoming van conflicten. Nederland

beschikt over kwalitatief hoogwaardige SOF-eenheden, ondergebracht bij het Korps Commandotroepen (KCT) van het Commando Landstrijdkrachten en de maritieme speciale eenheid van het Commando Zeestrijdkrachten, NLMARSOF. Naast tactische voordelen brengt dit ook operationele en (politiek) strategische voordelen met zich mee, zoals inzetschaal en (on)zichtbaarheid.

Het CSOCC is een gezamenlijke internationale vulling van de door de NAVO gevraagde command and control capaciteit, door een samenwerkingsverband tussen België, Denemarken en Nederland. Het BEL/DNK/NLD CSOCC wordt gereed gesteld door de NAVO middels een vastgestelde procedure waarna het CSOCC als operationeel hoofdkwartier kan dienen voor meerdere (internationale) SOF taakgroepen. De NLD SOCOM-staf levert de kern van het NLD deel aan het CSOCC.

Speciale operaties gaan over de inzet van daartoe specifiek aangewezen onderdelen van de krijgsmacht in complexe situaties en geheime operaties gaan over het inzetten van personeel in het kader van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (WIV). Voor beide soorten operaties is geheimhouding noodzakelijk. Verder geldt dat dergelijke inzet uitzonderlijk is en dat de regering het uitgangspunt hanteert dat de inzet van militairen in het openbaar moet worden verantwoord.

Het besluit tot uitvoering van een speciale operatie gebeurt binnen de Ministeriële Kerngroep Speciale Operaties (MKSO).

Deel 3:

parlementair
informatiedossier

Parlementair informatiedossier

1. Het parlement
2. CV's Kamerleden commissie Defensie (TK)
3. Kamerleden commissie Buitenlandse Zaken, Defensie en ontwikkelingssamenwerking (EK)

Bijlagen

4. Overzicht openstaande toezeggingen
5. Overzicht openstaande moties

1. Het parlement

Defensie heeft veelvuldig met de Tweede en Eerste Kamer te maken. De Kamers hebben als belangrijkste taken: het controleren van de Regering en het maken van wetten (Tweede Kamer) en het beoordelen van wetsvoorstellen (Eerste Kamer). Het contact tussen de Kamerleden en de bewindspersonen vindt zowel schriftelijk plaats, door individuele leden of namens een Kamercommissie als mondeling via een debat. Daarnaast is er ook regelmatig rechtsreeks contact tussen Kamerleden en Defensie medewerkers en organiseert Defensie elk jaar een aantal werkbezoeken voor de Vaste Kamercommissie voor Defensie (Tweede Kamer) en voor de commissie Buitenlandse Handel, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking (Eerste Kamer). De bewindspersonen worden hierover op voorhand geïnformeerd.

Eerste Kamer

De voorzitter van de Eerste Kamer is momenteel Jan Anthonie Bruijn (VVD). De Kamervoorzitter heeft een aantal vaste taken. Hij zit de vergadering van de Eerste Kamer voor en is tevens voorzitter van het College van Senioren en van de Huishoudelijke Commissie. Ook vertegenwoordigt zij de Kamer naar buiten toe, zoals in contacten met buitenlandse parlementen.

De Eerste Kamerleden die zich bezig houden met Defensie maken deel uit van de commissie Buitenlandse Handel, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking (BDO). De commissie BDO telt 28 leden en Koen Petersen (VVD) is de voorzitter.

De ambtelijke organisatie dient ter ondersteuning van de Eerste Kamerleden. Aan het hoofd van deze organisatie staat de Griffier, momenteel is dit Remco Nehmelman. De dienst zorgt onder meer voor verslaglegging, informatievoorziening, begeleiding van het constitutionele wetgevingsproces, beheer van het gebouw, personeelszaken en externe voorlichting.

De (eerste) plaatsvervangend griffiers zorgt samen met de Griffier voor de procedurele begeleiding van het constitutionele wetgevingsproces. Zij begeleiden vooral de Kamerleden in hun werk voor de vaste commissies. Voor de vaste commissie voor Defensie is dit Luuk van Luijk, tevens aanspreekpunt in de Eerste Kamer van Team Parlementaire Zaken binnen de Directie Bestuursondersteuning en Advies (DBOA) bij Defensie.

Vergaderingen Eerste Kamer

De Eerste Kamer kent twee soorten vergaderingen. Vergaderingen in de Eerste kamer vinden doorgaans alleen plaats op dinsdagen.

- Plenaire vergadering - Vergadering van alle 75 Eerste Kamerleden. Deze wordt geleid door de Eerste Kamervoorzitter en wordt gehouden in de plenaire zaal.
- Commissievergaderingen – Vergadering van de verantwoordelijke commissie in een commissiezaal. De voornaamste taak is de voorbereiding van debatten over wetsvoorstellen. Dat gebeurt inhoudelijk grotendeels schriftelijk, waarbij namens de fracties schriftelijk inbreng wordt geleverd voor een verslag.

Tweede Kamer

De voorzitter van de Tweede Kamer is momenteel Martin Bosma (PVV). Hij leidt de vergaderingen van de Tweede Kamer. Tevens is hij voorzitter van het Presidium van de Tweede Kamer en de Commissie voor de Werkwijze.

De Tweede Kamer kent feitelijk twee soorten organisaties: een politieke (Kamerleden) en een ambtelijke (griffie). Elk Kamerlid heeft één of meerdere portefeuilles (onderwerpen) waar hij/zij verantwoordelijk voor is. Alle Kamerleden die verantwoordelijk zijn voor een portefeuille die betrekking heeft op het ministerie van Defensie, zitten samen in de Vaste Commissie voor Defensie (VCD). De commissie voor Defensie telt 26 leden en De Roon (PVV) is de voorzitter.

De ambtelijke organisatie, de centrale griffie, dient ter ondersteuning van de Tweede Kamerleden. Het hoofd van de griffie is de griffier, de hoogste ambtenaar in de Tweede Kamer en tevens de adviseur voor de Tweede Kamer, de voorzitter van de Tweede Kamer en het Presidium. Momenteel is dit Peter Oskam. De vaste commissie voor Defensie heeft zijn eigen griffie en zijn eigen griffier, dit is Tim de Lange.

In de Tweede Kamer krijgt u vooral te maken met de VCD en in mindere mate met andere commissies zoals de commissie voor Buitenlandse Zaken.

Plenaire vergaderingen Tweede Kamer

Er zijn binnen de Tweede Kamer verschillende vormen van plenaire vergaderingen deze vinden allemaal plaats in de plenaire zaal:

- Mondelinge vragenuurtje; (elke dinsdagmiddag van 14.00 – 15.00 uur) (Kort debat van ca. 20 min. over een actueel onderwerp met betreffende bewindspersoon)
- Regeling van Werkzaamheden (elke dinsdagmiddag na de stemmingen, hier bepaalt de Tweede Kamer haar eigen agenda)
- Plenair debat; (Plenair debat over actueel onderwerp waarvan de Tweede Kamer in meerderheid heeft aangegeven hier plenair over te willen debatteren.)
- 30-leden debat; (Plenair debat met korte spreektijden waar geen meerderheid voor was, maar waar wel minimaal 30 leden voor hebben gestemd)
- Tweeminutendebat; (Plenaire afronding van een commissiedebat met als doel het indienen van moties)
- Interpellatie debat; (Plenair debat waarvoor steun nodig is van minimaal 30 leden. Wordt weinig gebruikt, korte spreektijden, vragen worden op voorhand met het ministerie gedeeld. Debat wordt doorgaans met voorrang ingepland)
- Burgerinitiatief; (Plenair debat n.a.v. onderwerp wat door burgers is geagendeerd en waar minimaal 40.000 steunbetuigingen voor zijn)

Commissievergaderingen Tweede Kamer

- Commissiedebat (meest gebruikte debatvorm; In een commissiezaal, moties kunnen niet worden ingediend tijdens dit debat)
- Procedurevergadering (Tweewekelijkse vergadering van de commissie waarin zij haar eigen agenda bepaalt)
- Notaoverleg (commissiedebat met mogelijkheid om moties in te dienen.)
- Wetgevingsoverleg (Commissiedebat n.a.v. wetgeving, mogelijkheid om moties in te dienen)
- Technische briefing (Technische sessie waarbij ambtenaren de Kamerleden bijpraten over een specifiek thema. Geen politieke duiding vanuit de ambtenaren.)
- Ronde Tafelgesprekken (Gesprek met experts van buitenaf over een specifiek thema waarbij sprekers meer vrijheid hebben om hun eigen visie op zaken te geven dan bij een technische briefing.)

Jaarlijks terugkerende debatten

Doorgaans vinden in een parlementair jaar de volgende (reguliere) debatten plaats:

- 1x per jaar de Begrotingsbehandeling in Tweede Kamer (soms ook nog in EK)
- 1x per jaar een commissiedebat Personeel
- 1x per jaar een commissiedebat Veiligheid & Integriteit
- 1x per jaar een commissiedebat Materieel
- 1x per jaar een commissiedebat Vastgoed
- 1x per jaar een commissiedebat over de voortgang van missies en operaties
- 1x per jaar een Notaoverleg Veteranen
- 1x per jaar WGO Jaarverslag en Slotwet
- 1x per jaar een WGO Personeel/Materieel
- Diverse NAVO ministeriele commissiedebatten/ NAVO-top
- Diverse commissiedebatten rondom een EU Defensieraad (vaak omgezet in een SO)
- Debatten i.h.k.v. artikel 100 procedures (BZ lead)
- Debatten n.a.v. de actualiteit of een verzameldebat (e.g. diversiteit & inclusiviteit, Noordzee, ICT, MIVD, Oekraïne, autonome wapensystemen)

Parlementaire vooruitblik

Voor de komende periode staan de volgende zaken op de planning:

Datum	Wie	Activiteit/Debat
19 juni	Stas	CD Ruimte voor Defensie
24 juni	Min	Notaoverleg Veteranen
29 juni	Def	Veteranendag
4 juli	Min	CD NAVO (VCBZ)
23 september	DGB, CDS, Stas	Gesprek met Van der Werf (D66) & Erkens (VVD)
Najaar	Min Def en min BZK	CD IVD (VCBZ)

Nog in te plannen debatten/werkbezoeken:

MIVD	TB bescherming Noordzee Infrastructuur
Minister	Initiatiefwet 2% (ligt nu voor bij de Kamerleden om inbreng te leveren.
Minister	Tweeminutendebat Noordzee
Stas	PD Belasting smartengeld invalide oorlogsveteranen
TK	Initiatiefnota van de leden Boswijk en Tuinman over het structureel verhogen van de Europese munitieproductie
Werkbezoek VCD aan Defensie	COMMIT + CLSK: organiseren in september een werkbezoek rondom het thema: Versterken gereedheid van de gevechtskracht
Werkbezoek VCD aan Defensie	Op verzoek van de Tweede Kamer wordt door kabCDS geïnventariseerd of een bezoek aan Force Protection in Irak mogelijk is in het najaar
Werkbezoek VCD aan Defensie	SOCOM + KMAR organiseren in het najaar een werkbezoek rondom het thema: Samenwerking bondgenoten en nationale partners

Werkbezoek BDO aan Defensie	Op verzoek van de commissie BDO van de Eerste kamer wordt in het najaar een werkbezoek georganiseerd door verschillende Defensieonderdelen, met als thema "Ruimte voor Defensie"
-----------------------------	--

2. CV's van de leden van de vaste Commissie voor Defensie in de Tweede Kamer

PVV

	
<p>Raymond de Roon is geboren in Amsterdam op 1 september 1952 en woont in Aardenburg. Hij is in totaal 6391 dagen actief in de Tweede Kamer.</p>	
<p>Loopbaan</p> <ul style="list-style-type: none"> • lid Provinciale Staten van Zeeland, vanaf 29 maart 2023 • lid gemeenteraad van Almere, van 11 maart 2010 tot 1 september 2013 • lid Tweede Kamer, vanaf 30 november 2006 • Advocaat-Generaal, 2003 - 2006 • Officier van Justitie, 1983 - 2003 • Medewerker wetgeving, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 1980 - 1983 • Wetenschappelijk medewerker, Vrije Universiteit , Amsterdam, 1974 - 1980 	
<p>Voorzitter van de commissie Defensie</p> <p>Commissies Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking Buitenlandse Zaken</p>	<p>Contactgroep Verenigde Staten Defensie Europese Zaken Justitie en Veiligheid Koninkrijksrelaties NAVO Parlementaire Assemblee</p>
<p><u>Recente activiteiten:</u> 5 februari – schriftelijke vragen over een airdropping boven Gaza 14 februari - Motie van het lid Brekelmans c.s. over een betrouwbare partner blijven binnen het F-35-programma en toekomstige internationale defensiesamenwerking</p>	

Joeri Pool is geboren in Zwolle op 22 februari 1993 en woont in Kampen. Hij is in totaal 176 dagen actief in de Tweede Kamer.

Loopbaan

- Senior beleidsmedewerker voor de PVV-fractie.
- Informatiespecialist bij Rijkswaterstaat.

Commissies

Buitenlandse Handel en
Ontwikkelingssamenwerking
Buitenlandse Zaken
Defensie

Europese Zaken
Justitie en Veiligheid
Koninkrijksrelaties

Recente activiteiten:

13 maart - Motie van het lid Stoffer c.s. over het besluit over de gunning van onderzeeboten overlaten aan een volgend kabinet (verworpen)
7 februari - Motie van het lid Pool over het Van Heutsz-regiment met vaandel een prominente plek geven tijdens de Nationale Herdenking 15 augustus in 2024 (verworpen)
7 februari - Motie van het lid Pool over uitspreken dat verdere integratie van delen van de Nederlandse krijgsmacht met buitenlandse krijgsmachten ongewenst is (verworpen)

Overige leden binnen de commissie Defensie van de PVV:

- Peter van Haasen
- Tony van Dijck
- Jeremy Mooiman
- Dennis Ram

Jimme Nordkamp is geboren in Oldenzaal op 22 september 1996 en woont in Losser. Hij is in totaal 176 dagen actief in de Tweede Kamer.

Loopbaan

- lid Tweede Kamer, vanaf 6 december 2023
- Wethouder, Gemeente Losser, 2022 - 2024
- Bestuurslid, Partij van de Arbeid, 2020 - 2023
- Lid algemeen bestuur, Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB), 2019 - 2021
- Bestuurslid, FNV Jong, 2019 - 2021
- Gemeenteraadslid tevens fractievoorzitter, Gemeente Losser, 2018 - 2022

Commissies

Buitenlandse Handel en
Ontwikkelingssamenwerking
Buitenlandse Zaken
Contactgroep Duitsland

Defensie
Europese Zaken
Infrastructuur en Waterstaat
NAVO Parlementaire Assemblée

Recente activiteiten:

22 mei – SV over het aanbieden van alternatieve behandelingen aan getraumatiseerde veteranen
8 maart – schriftelijke vragen inzake Vrouwen in de krijgsmacht
16 mei - Motie van het lid Boswijk c.s. over het decoratiestelsel op passende wijze moderniseren
13 feb - Motie van het lid Ergin c.s. over het onderzoeken van de mogelijkheden van een humanitaire luchtbrug en een maritieme corridor (t.v.v. 36410-X-64)
7 feb - Motie van het lid Nordkamp c.s. over het in kaart brengen van het aandeel van in NAVO-landen geproduceerde defensieproducten dat naar buiten de NAVO weglekt
7 feb - Motie van het lid Nordkamp c.s. over een onderzoek naar versterking van de stabiliteit en weerbaarheid van de samenleving en de bestrijding van desinformatie
7 feb - Motie van de leden Dassen en Nordkamp over in kaart te brengen in welke mate Nederland aan de PESCO-doelstelling voldoet om 35% van het defensiematerieel gezamenlijk in te kopen
6 feb - Motie van het lid Erkens c.s. over het dienjaar zo snel mogelijk fors opschalen (t.v.v. 36410-X-41)

Kati Piri is geboren in Celldömölk op 8 april 1979 en woont in 's-Gravenhage. Zij is in totaal 1156 dagen actief in de Tweede Kamer.

Loopbaan

- lid Tweede Kamer, vanaf 31 maart 2021
- Internationaal Secretaris, PvdA Nederland, Tevens lid PvdA partijbestuur, 2018
- Lid van Europees Parlement, PvdA, Brussel, 2014
- Programma Manager, Nederlands instituut voor Meerpartijen Democratie (NIMD), Den Haag, 2011 - 2014
- Coördinator, Wiardi Beckman Stichting (WBS), Den Haag, 2011
- Politiek adviseur Buitenlandse Zaken en Defensie, S&D Group, Brussel, 2008 - 2011

Commissies

Buitenlandse Handel en
Ontwikkelingssamenwerking
Buitenlandse Zaken
Contactgroep Duitsland

Contactgroep Verenigde Staten
Defensie
Europese Zaken
Justitie en Veiligheid

Recente activiteiten:

Overige leden binnen de commissie Defensie van de GroenLinks-PvdA:
Daniëlle Hirsch
Jesse Klaver

Silvio Erkens is geboren in Heerlen op 7 augustus 1990 en woont in Kerkrade. Hij is in totaal 1156 dagen actief in de Tweede Kamer.

Loopbaan

- lid Tweede Kamer, vanaf 31 maart 2021
- Lid nationale panel verkiezingsprogramma, VVD, 2019 - 2020
- Lid en Scribent Verkiezingsprogramma commissie VVD Limburg, VVD, 2018 - 2019
- Projectmanager, Boston Consulting Group , 2018 - 2020
- Campagneleider VVD Limburg , VVD, Sinds 2020 naast campagneleider ook campagnecoach en Oprichter en organisator werkgroepen VVD Limburg, 2018
- Junior adviseur / Senior adviseur , Boston Consulting Group, 2013 - 2016

Commissies

Binnenlandse Zaken
 Buitenlandse Handel en
 Ontwikkelingssamenwerking
 Buitenlandse Zaken
 Contactgroep België
 Contactgroep Duitsland
 Contactgroep Verenigd Koninkrijk
 Defensie

Digitale Zaken
 Economische Zaken en Klimaat
 Financiën
 Infrastructuur en Waterstaat
 Justitie en Veiligheid
 Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 NAVO Parlementaire Assemblée
 OVSE Parlementaire Assemblée
 Rijksuitgaven

Recente activiteiten:

11 april 2024 – SV De levering van Patriot-systemen en raketten aan Oekraïne
 20 maart - SV De voorbereidingen voor opschaling van het dienjaar
 16 mei - Motie van het lid Boswijk c.s. over het decoratiestelsel op passende wijze moderniseren
 13 feb - motie van het lid Erkens c.s. over het uitwerken van scenario's om Nederland bij verschillende dreigingsniveaus veilig te houden (t.v.v. 36410-X-45)
 7 feb - Motie van het lid Ceder c.s. over het zo snel mogelijk voorbereiden van de plannen voor de oprichting van een tankbataljon
 7 feb - Motie van het lid Tuinman c.s. over het inrichten van een leerproces dat continu de Oekraïense oorlog monitort
 7 feb - Motie van het lid Nordkamp c.s. over een onderzoek naar versterking van de stabiliteit en weerbaarheid van de samenleving en de bestrijding van desinformatie
 7 feb - Motie van het lid Erkens over het vaker openbaar maken van cyberaanvallen en bijbehorende technische werkwijzen
 6 feb - Motie van het lid Erkens c.s. over het dienjaar zo snel mogelijk fors opschalen

Overige leden binnen de commissie Defensie van de VVD:
Ulyse Ellian
Claire Martens-America

	
<p>Tjebbe van Oostenbruggen is geboren in Zeist op 22 september 1979 en woont in De Meern. Hij is in totaal 176 dagen actief in de Tweede Kamer.</p>	
<p>Loopbaan</p> <ul style="list-style-type: none"> • lid Tweede Kamer, vanaf 6 december 2023 • Partner, Genua Capital, Verantwoordelijk voor strategievorming, het financiële management en de juridische en fiscale thema's bij participaties., 2023 • President, PRO unlimited EMEA (nu Magnit Global), 2021 - 2022 • Algemeen directeur, Brainnet (nu Magnit Global NL), 2016 - 2022 • Directeur, Brainnet (nu Magnit Global NL), 2011 - 2016 • Commercieel Manager, Brainnet (nu Magnit Global NL), 2009 - 2011 • Manager/Consultant, Jufidet (nu Fidet), 2004 - 2009 	
<p>Commissies Buitenlandse Zaken Contactgroep Verenigde Staten</p>	<p>Defensie Digitale Zaken Sociale Zaken en Werkgelegenheid</p>
<p><u>Recente activiteiten:</u> 8 maart 2024 - Schriftelijke vragen Vrouwen in de krijgsmacht</p>	

Isa Kahraman is geboren in Midyat op 1 april 1974 en woont in Rijssen. Hij is in totaal 176 dagen actief in de Tweede Kamer.

Loopbaan

- lid Tweede Kamer, vanaf 6 december 2023
- Managing Director Health & Public Service, Accenture, Amsterdam, Managing Director voor de Gezondheidszorg & Overheidsmarkt., 02-2020
- Vice President Head of Defence & Security market, Atos, Amstelveen, Verantwoordelijk voor het aansturen van een team dat grootschalige digitale transformatie trajecten realiseert bij verschillende Ministeries., 07-2019 - 12-2020
- Vice President Global Client Executive, Atos, Amstelveen, Verantwoordelijk voor het account Ministerie van Defensie., 09-2017 - 07-2019
- Vice President Global Client Executive, Atos, Amstelveen, Verantwoordelijk voor 2 klanten: Ministerie van Binnenlandse Zaken en het Ministerie van Buitenlandse Zaken., 2016 - 09-2017

Commissies

Buitenlandse Handel en
Ontwikkelingssamenwerking
Buitenlandse Zaken
Contactgroep Verenigde Staten
Defensie

Economische Zaken en Klimaat
Europese Zaken
Koninkrijksrelaties
NAVO Parlementaire Assemblee
Parlementaire Assemblee van de Unie voor de
Mediterrane Regio

Recente activiteiten:

16 mei - Motie van het lid Boswijk c.s. over het decoratiestelsel op passende wijze moderniseren
13 feb - Motie van het lid Ergin c.s. over het onderzoeken van de mogelijkheden van een humanitaire luchtbrug en een maritieme corridor (t.v.v. 36410-X-64)
7 feb - Motie van het lid Nordkamp c.s. over een onderzoek naar versterking van de stabiliteit en weerbaarheid van de samenleving en de bestrijding van desinformatie
7 februari - Motie van het lid Ceder c.s. over belemmeringen waar reservisten mee te maken kunnen krijgen in kaart brengen en oplossingen daarvoor aandragen

Overige leden binnen de commissie Defensie van NSC:
Caspar Veldkamp

	
<p>Hanneke van der Werf is geboren in Hengelo O op 29 november 1984 en woont in Voorburg. Zij is in totaal 979 dagen actief in de Tweede Kamer.</p>	
<p>Loopbaan</p> <ul style="list-style-type: none"> • lid Tweede Kamer, vanaf 2 oktober 2023 • campagneleider D66, van mei 2022 tot november 2023 • senior woordvoerder hypotheek, schade en innovatie, verzekeringsmaatschappij "Aegon", van 1 september 2018 tot maart 2021 • lid gemeenteraad van 's-Gravenhage, van 17 april 2014 tot 16 april 2021 • communicatiemedewerker/persvoorlichter D66-Tweede Kamerfractie, van juli 2010 tot 1 september 2018 • persoonlijk medewerker VVD-Tweede Kamerlid, van september 2009 tot juli 2010 • politiek redacteur NOS, van september 2008 tot april 2009 	
<p>Commissies</p> <p>Binnenlandse Zaken Buitenlandse Zaken Defensie Digitale Zaken</p>	<p>Financiën Infrastructuur en Waterstaat Justitie en Veiligheid Koninkrijksrelaties Sociale Zaken en Werkgelegenheid</p>
<p><u>Recente activiteiten:</u></p>	

Overige leden binnen de commissie Defensie van D66:
 Jan Paternotte

Derk Boswijk is geboren in Woerden op 8 april 1989 en woont in Kockengen. Hij is in totaal 1156 dagen actief in de Tweede Kamer.

Loopbaan

- campagneleider CDA, vanaf 2022
- lid Tweede Kamer, vanaf 31 maart 2021
- Reserveofficier in opleiding, Koninklijke landmacht, 2019
- Fractievoorzitter CDA Provincie Utrecht , Provincie Utrecht , Fractievoorzitter en woordvoerder Bestuur, Energietransitie & Financiën, 2019
- Projectontwikkelaar, Heyen Beheer BV, 2016
- Statenlid CDA Provincie Utrecht , Provincie Utrecht , Statenlid en woordvoerder Economie, Milieu & Energietransitie., 2015 - 2019
- Eigenaar ingenieursbureau BOSONS, BOSONS, 2006 - 2016

Commissies

Buitenlandse Handel en
Ontwikkelingssamenwerking
Buitenlandse Zaken
Contactgroep Verenigde Staten

Defensie
Europese Zaken
Justitie en Veiligheid
Koninkrijksrelaties
NAVO Parlementaire Assemblee

Recente activiteiten:

Bracht in 2024 samen met Gijs Tuinman (BBB) een initiatiefnota uit over het structureel verhogen van de Europese munitieproductie ([36.494](#))

16 mei - Motie van het lid Boswijk c.s. over het decoratiestelsel op passende wijze moderniseren

18 april – Schriftelijke vragen over de mogelijkheden voor aanvullende leveringen van luchtafweersystemen aan Oekraïne

16 april - Motie van het lid Tuinman c.s. over initiatief nemen om de Europese luchtverdediging te versterken en Oekraïne betrekken bij lopende Europese initiatieven

8 april - Luchtverdediging voor Oekraïne

14 maart - Motie van het lid Dassen c.s. over ervoor pleiten dat de huidige positie van Moldavië gewaarborgd blijft onder de nieuwe plannen van de Europese Defensie Industrie Strategie

8 maart – Schriftelijke vragen inzake Vrouwen in de krijgsmacht

27 februari – Schriftelijke vragen over Het bericht 'Kajsa Ollongren: mooi als VDL Nedcar militaire voertuigen gaat produceren'

14 februari - schriftelijke vragen over het bericht dat bij de brandweer PTSS niet wordt herkend als beroepsziekte, in tegenstelling tot bij defensie en politie

6 februari - Amendement van het lid Boswijk c.s. over financiering van het Veteranen Search Team

Sarah Dobbe is geboren in Zwolle op 5 april 1979 en woont in Arnhem. Zij is in totaal 169 dagen actief in de Tweede Kamer.

Loopbaan

- lid Tweede Kamer, vanaf 13 december 2023
- lid gemeenteraad van Arnhem, van 29 maart 2018 tot 13 december 2023
- persvoorlichter SP-Tweede Kamerfractie, van november 2017 tot december 2023
- CAO-onderhandelaar FNV Zorg, van april 2015 tot maart 2017

Commissies

Buitenlandse Handel en
Ontwikkelingssamenwerking
Buitenlandse Zaken

Defensie
Europese Zaken
Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Volksgezondheid, Welzijn en Sport

	
<p>Stephan van Baarle is geboren in Rotterdam op 25 augustus 1991 en woont in Rotterdam. Hij is in totaal 1156 dagen actief in de Tweede Kamer.</p>	
<p>Loopbaan</p> <ul style="list-style-type: none"> • lid Tweede Kamer, vanaf 31 maart 2021 • fractievoorzitter DENK Tweede Kamer der Staten-Generaal, vanaf 2 augustus 2023 • lid gemeenteraad van Rotterdam, van 29 maart 2018 tot 30 maart 2022 	
<p>Commissies</p> <p>Binnenlandse Zaken Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking Buitenlandse Zaken Defensie Economische Zaken en Klimaat</p>	<p>Europese Zaken Financiën Justitie en Veiligheid Koninkrijksrelaties Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit Rijksuitgaven Sociale Zaken en Werkgelegenheid</p>

	
<p>Christine Teunissen is geboren in Leidschendam op 6 september 1985 en woont in 's-Gravenhage. Zij is in totaal 1268 dagen actief in de Tweede Kamer.</p>	
<p>Loopbaan</p> <ul style="list-style-type: none"> • fractievoorzitter Partij voor de Dieren, Tweede Kamer der Staten-Generaal, van 26 september 2023 tot 10 oktober 2023 • lid Tweede Kamer der Staten-Generaal, vanaf 31 maart 2021 • lid Eerste Kamer der Staten-Generaal, van 12 maart 2019 tot 31 maart 2021 • lid Tweede Kamer der Staten-Generaal, van 11 oktober 2018 tot 31 januari 2019 • lid Eerste Kamer der Staten-Generaal, van 9 juni 2015 tot 10 oktober 2018 • lid gemeenteraad van 's-Gravenhage, van 24 maart 2014 tot 11 oktober 2018 	
<p>Commissies Binnenlandse Zaken Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking Buitenlandse Zaken Commissie voor de Verzoekschriften en de Burgerinitiatieven Commissie voor de Werkwijze Defensie Digitale Zaken</p>	<p>Economische Zaken en Klimaat Europese Zaken Financiën Infrastructuur en Waterstaat Justitie en Veiligheid Koninkrijksrelaties Onderwijs, Cultuur en Wetenschap Rijksuitgaven Sociale Zaken en Werkgelegenheid Volksgezondheid, Welzijn en Sport</p>

	
 Forum voor Democratie	
<p>Pepijn van Houwelingen is geboren in Enschede op 24 februari 1980 en woont in 's-Gravenhage. Hij is in totaal 1113 dagen actief in de Tweede Kamer.</p>	
<p>Loopbaan</p> <ul style="list-style-type: none"> • lid Tweede Kamer der Staten-Generaal, vanaf 18 januari 2024 • lid Tweede Kamer der Staten-Generaal, van 31 maart 2021 tot 6 december 2023 • onderzoeker SCP (Sociaal en Cultureel Planbureau), van februari 2010 tot maart 2021 	
<p>Commissies</p> <p>Binnenlandse Zaken Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking Buitenlandse Zaken Commissie voor de Verzoekschriften en de Burgerinitiatieven Commissie voor de Werkwijze Defensie Digitale Zaken</p>	<p>Economische Zaken en Klimaat Europese Zaken Financiën Infrastructuur en Waterstaat Justitie en Veiligheid Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit Onderwijs, Cultuur en Wetenschap Parlementaire enquêtecommissie Corona Sociale Zaken en Werkgelegenheid Volksgezondheid, Welzijn en Sport</p>
<p><u>Recente activiteiten:</u></p> <p>22 april – Schriftelijke vragen over documenten van de MIVD inzake de 'Nord Stream-gasleiding' 4 maart – schriftelijke vragen over De Kamerbrief betreffende de staat van de oorlog in Europa 4 maart – schriftelijke vragen over De dreiging van een nucleaire oorlog tussen Nederland en Rusland</p>	

Chris Stoffer is geboren in Harderwijk op 19 september 1974 en woont in Elspeet. Hij is in totaal 2243 dagen actief in de Tweede Kamer.

Loopbaan

- fractievoorzitter SGP Tweede Kamer der Staten-Generaal, vanaf 5 september 2023
- lid Tweede Kamer der Staten-Generaal, vanaf 11 april 2018
- directeur Netwerkmanagement, Rijkswaterstaat, van april 2013 tot 11 april 2018
- directeur wegen en verkeer, Rijkswaterstaat, van januari 2013 tot april 2013
- waarnemend hoofd planvorming, Rijkswaterstaat, van mei 2012 tot augustus 2012
- interim-programmamanager Netwerkaanpak Utrecht, Rijkswaterstaat, van april 2011 tot december 2011
- hoofd realisatie en infrastructuur in Oost-Nederland, Rijkswaterstaat Utrecht, van april 2009 tot januari 2013
- lid gemeenteraad van Nunspeet, van 14 maart 2002 tot 1 juni 2018

Commissies

Binnenlandse Zaken
 Buitenlandse Handel en
 Ontwikkelingssamenwerking
 Buitenlandse Zaken
 Commissie voor de Werkwijze
 Defensie

Europese Zaken
 Justitie en Veiligheid
 Koninkrijksrelaties
 Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
 Volksgezondheid, Welzijn en Sport

- Bracht in 2023 een initiatiefnota uit over een fundamenteel debat over Europese en internationale defensiesamenwerking (36.310)
 - Diende in 2023 samen met Peter Valstar (VVD), Derk Boswijk (CDA) en Laurent Dassen (Volt) een initiatiefwetsvoorstel in over meerjarig integraal beheer van de financiering en bekostiging van het defensiematerieelbegrotingsfonds (36.353)
 23 april - Motie van de leden Tuinman en Stoffer over proactief verkennen om samen met de Verenigde Staten op te trekken voor de verdediging van Israël tegen luchtaanvallen binnen de geldende kaders van de artikel 100-procedure (t.v.v. 21501-02-2885)
 13 maart - Motie van het lid Stoffer c.s. over het besluit over de gunning van onderzeeboten overlaten aan een volgend kabinet

	
<p>Don Ceder is geboren in Amsterdam op 20 oktober 1989 en woont in Amsterdam. Hij is in totaal 1156 dagen actief in de Tweede Kamer.</p>	
<p>Loopbaan</p> <ul style="list-style-type: none">• lid Tweede Kamer, vanaf 31 maart 2021• fractievoorzitter JA21vanaf 18 maart 2021	
<p>Commissies Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking Buitenlandse Zaken Commissie voor de Werkwijze Defensie Digitale Zaken</p>	<p>Europese Zaken Justitie en Veiligheid Koninkrijksrelaties Onderwijs, Cultuur en Wetenschap Sociale Zaken en Werkgelegenheid Volksgezondheid, Welzijn en Sport</p>

Laurens Dassen is geboren in Eindhoven op 19 oktober 1985 en woont in 's-Gravenhage. Hij is in totaal 1156 dagen actief in de Tweede Kamer.

Loopbaan

- lid Tweede Kamer, vanaf 31 maart 2021
- fractievoorzitter JA21vanaf 18 maart 2021

Commissies

Binnenlandse Zaken
 Buitenlandse Handel en
 Ontwikkelingssamenwerking
 Buitenlandse Zaken
 Contactgroep Duitsland
 Contactgroep Frankrijk
 Defensie
 Digitale Zaken
 Economische Zaken en Klimaat

Europese Zaken
 Financiën
 Infrastructuur en Waterstaat
 Justitie en Veiligheid
 Koninkrijksrelaties
 Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
 Rijksuitgaven
 Sociale Zaken en Werkgelegenheid
 Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Recente activiteiten:

8 maart – schriftelijke vragen inzake Vrouwen in de krijgsmacht

Joost Eerdmans is geboren in Harderwijk op 9 januari 1971 en woont in Rotterdam. Hij is in totaal 2808 dagen actief in de Tweede Kamer.

Loopbaan

- lid Tweede Kamer, vanaf 31 maart 2021
- fractievoorzitter JA21 vanaf 18 maart 2021
- Presentator, NPO Radio1, Door de bril van Eerdmans, 2018
- Fractievoorzitter, Leefbaar Rotterdam, Rotterdam, 2018
- Wethouder & 1e locoburgemeester, Gemeente Rotterdam, Rotterdam, Portefeuilles veiligheid, handhaving, stadsbeheer, gebieden, 2014 - 2018
- TV- en radiopresentator, NPO Radio1 en NPO2 en Omroep WNL,
- Wethouder, Capelle aan den IJssel, Portefeuilles wonen, verkeer & beheer, 2009 - 2014
- Head of Public Affairs, Deloitte Nederland, Rotterdam, 2007 - 2009
- Presentator & columnist, BNR Nieuwsradio en Geenstijl.nl, 2006 - 2007
- Lid Tweede Kamer der Staten-Generaal, Lijst Pim Fortuyn, Portefeuilles veiligheid, justitie, politie, bestuurlijke vernieuwing en dierenwelzijn., 2002 - 2006

Commissies

• Binnenlandse Zaken • Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking • Buitenlandse Zaken • Defensie • Digitale Zaken • Economische Zaken en Klimaat • Europese Zaken • Financiën	• Infrastructuur en Waterstaat • Justitie en Veiligheid • Koninkrijksrelaties • Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit • Onderwijs, Cultuur en Wetenschap • Rijksuitgaven • Sociale Zaken en Werkgelegenheid • Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Recente activiteiten:

21 mei – Schriftelijke vragen inzake Aanbestedingsbureaucratie bij defensieaankopen

26 maart – Schriftelijke vragen inzake Het verbeteren van het bedrijfsklimaat in de defensiesector

16 april - Motie van de leden Eerdmans en Tuinman over de Nederlandse defensie-industrie-initiatieven op nationaal niveau ondersteunen

3. Overzicht van de leden van de Commissie voor Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking in de Eerste Kamer

prof. dr. E.B. van Apeldoorn
SP

mr. R.M.J. van Gasteren
LLM
BBB

W.T. van Ballekom
VVD

ing. M.J.L. Goossen
BBB

F. Belhirsch
D66

drs. A.Sj. van der Goot
OPNL

mr. K. van Bijsterveld
JA21

E.W. Hartog
Volt

mr. R.S. Croll
BBB

J.C. Huizinga-Heringa
ChristenUnie
ondervoorzitter

drs. F.J.M. Crone
GroenLinks-PvdA

F. Karimi
GroenLinks-PvdA

J. Dessing
FVD
ondervoorzitter

drs. N.K. Koffeman
PvdD

mr. H.A. Marquart
Scholtz
BBB

D.M.G. Roovers MSc,
MA
GroenLinks-PvdA

R.O. Martens MSc
GroenLinks-PvdA

ir. drs. G.A. van Strien
PVV

Ir. ing. C.P.M. Moonen
D66

dr. N.C. Thijssen
GroenLinks-PvdA

G.J. Oplaat
BBB

dr. M.M. van
Toorenburg
CDA

drs. K. Petersen
VVD
voorzitter

mr. H.W. Vogels
VVD

G. Prins
CDA

prof.dr. M.J. de Vries
SGP

drs. M.J. van Rooijen
50PLUS

